

Economy and History

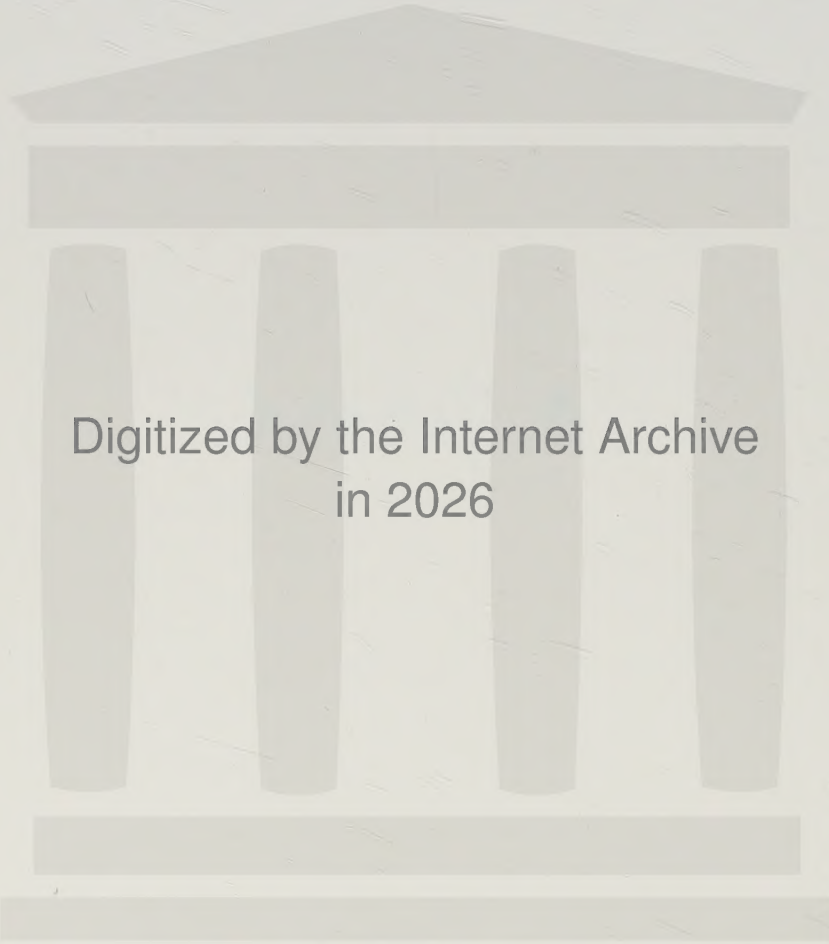
O. Gerard

Published by

THE INSTITUTE OF ECONOMIC HISTORY AND
THE ECONOMIC HISTORY ASSOCIATION,
UNIVERSITY OF LUND, SWEDEN

Vol. XVI, 1973

SUPPLEMENT

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41552414_0014

Studier i
REGERINGENS OCH RIKSDAGENS BEHANDLING
AV NORRLANDSFRÅGAN

med särskild hänsyn till
förbudslagstiftningen.

1901 - 1906.

AKADEMISK AVHANDLING

som med vederbörligt tillstånd av samhällsvetenskapliga fakulteten
vid universitetet i Lund för avläggande av filosofie doktorsexamen
kommer att till offentlig granskning framläggas å ekonomisk-histo-
risk institutionens föreläsningssal lördagen den 2 juni 1973 kl 12.00

av

Ove Gerard
fil lic, Ld

Lund 1973

OVE GERARD

Studier

i

REGERINGENS och RIKSDAGENS BEHANDLING

av

NORRLANDSFRÅGAN

med särskild hänsyn

till

förbudslagstiftningen.

1901 - 1906.

Lund 1973

1971 publicerades The Norrland Question, Studies in the Government's and the Parliament's treatment of the Norrland Question 1892 - 1901.

En fortsättning föreligger i detta arbete, som följer utvecklingen till 1906, då förbudslagen genomfördes.

En undersökning av bolagens arbetskraft i företrädesvis avverkningen enligt avräkningsböcker från vissa bolag föreligger i Appendix II.

En studie huvudsakligen i ett bolags inköspolitik i fråga om avverkningsrätter och hemman föreligger i Appendix III.

Lund den 3 maj 1973.

Ove Gerard

Aktiebolag och hemman i norrlandsgiggen. —
Teckning av Gustaf Ankarell i Strix 1899.

KÄLLOR och LITTERATUR

Otryckta källor

Riksarkivet:

Norrlandskommitténs handlingar.

AB Iggesunds arkiv:

1. Protocols Bok vid Bolagsstämmor med Hudiksvalls Trävaru-Aktiebolags Aktieegare 27/6 1868 - 1874.
2. Protocols Bok vid Bolagsstämmor med Hudiksvalls Trävaru-Aktiebolags Aktieegare 31/5 1875 - 29/10 1877.
3. Protocols Bok vid Hudiksvalls Trävaru-Aktiebolags Direktionssammanträden 7/10 1868 - 28/3 1872.
4. Protocols Bok vid Hudiksvalls Trävaru-Aktiebolags Direktionssammanträden 18/4 1872 - 3/8 1878.
5. Protocols Bok vid Hudiksvalls Trävaru-Aktiebolags Direktionssammanträden 12/8 1878 - 14/4 1883.

6. Hudiksvalls Trävaru-Aktiebolags Direktions protokollsbok 20/4 - 20/12 1893.
7. Hudiksvalls Trävarubolags styrelses protokollsbok 2/3 1896 - 31/5 1913.

Merloarkivet (SCA):

Avräkningsböcker 1896 - 1905 från 8 förvaltningsdistrikt:

Österström, Skönviks aktiebolag,
Oxsjö, Skönviks aktiebolag,
Rätan, Trävarubolaget Svartvik,
Uddefors, J A Enhörnings Trävaruaktiebolag,
Gimå, J A Enhörnings Trävaruaktiebolag,
Sollefteå, Strömnäs aktiebolag,
Åsele, Strömnäs aktiebolag,
Lögdö, Sunds aktiebolag

Kopieböcker, innehållande korrespondens mellan huvudkontoret och distriktskontoren. Samtliga distrikt.

Mo och Domsjö aktiebolags arkiv:

Avräkningsböcker 1896 - 1905 från Förvaltningsdistriktet Anundsjö, Mo och Domsjö aktiebolag.

Korrespondensen mellan huvudkontoret och distriktskontoret.

Stockholms stadsarkiv:

Carl Lindhagens brevsamling.

Tryckta källor

Riksdagens protokoll med bihang.

Underdånigt Betänkande, afgivet av Komitén för utredande af frågan "Huruledes den sjelfegande befolkningens ställning i Norrland och Dalarne må kunna vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas." (NK) Stockholm 1904.

Redogörelse för bolags förvärv av jordegendom inom Dalarne och Norrland. Stockholm 1898.

Den norrländska förbudslagstiftningen och dess verkningar. Stockholm 1913.

Emigrationsutredningen.

Lindhagen, Carl: Carl Lindhagens Memoarer I-III. Stockholm 1939.

Tidning: Svensk Trävarutidning.

Litteratur:

Boethius, Bertil: Ur de stora skogarnas historia.

Carlgren, Wilhelm: De norrländska skogsindustrierna intill 1800-talets mitt. Uppsala 1926.

Carlgren, Wilhelm: Skogens roll i svenskt näringsliv. Stockholm 1939.

Carlsson, Sten: Bonden i svensk historia III.
Stockholm 1956.

Carlsson, Sten: Lantmannapolitiken och industrialismen. Lund 1953.

von Engeström, Johan: I Norrlandsfrågan. Stockholm 1903.

Lindhagen, Carl: Jordfrågan. Stockholm 1907.

Ohlsson, Reinhold: Norrländskt sågverksliv.
Sundsvall 1949.

Pettersson, Daniel: Våra herrar i Första kammaren.
Stockholm 1908.

Schager, Nils: Det svenska skogsbrukets förutsättningar och historia. Stockholm 1925. Utarbetad på uppdrag av Socialiseringsnämnden.

Sundbärg, Gustav: Tankar i utvandringsfrågan.
Stockholm 1913.

Sundsvallsdistriktet 1850 - 1950. Uppsala 1950.

Svensk Trävaruexport under hundra år. Stockholm 1951.

Wik, Harald: Norra Sveriges sågverksindustri
Stockholm 1950.

Östman, Hugo: Norrlands ekonomiska utveckling.
Göteborg 1911.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Kapitel	Innehåll	Sida
I	Riksdagen 1903	13 - 22
	1. Utvecklingen 1901 - 1902	
	2. Riksdagen 1903	
II	Norrlandskommitténs betänkande	23 - 71
III	Omfattningen av trävaruindustrins innehav av jordbruksfastigheter i Dalarna och Norrland år 1900 (Utvecklingen till 1906)	72 - 129
	1. De enskilda aktiebolagens innehav i Dalarna och Norr- land	
	2. De enskilda aktiebolagens innehav efter arealen i hek- tar i de olika länen	
	3. 1900 - 1906	
	4. Bolagens fastighetsförvärv i områden, där förbudslagen ägde tillämpning	
	Tabell A. Bolagens innehav av jordegendom i Dalarna och Norrland	
	Tabell B. Bolagens innehav av jordegendom i de olika länen	
	Appendix I. De enskilda bolagen och det område, till vilket de hade avverkningsrätt år 1900	

Kapitel	Innehåll	Sida
IV	Riksdagen 1906	130 - 147
V	Sammanfattning. Regering, riksdag och förbudslagstiftningen	148 - 162
Appendix	II. En undersökning av bolagens arbetskraft i företrädesvis avverkningen enligt avräkningsböcker från vissa bolag	163 - 229
Appendix	III. En studie huvudsakligen i ett bolags inköspolitik i fråga om avverkningsrätter och hemman	230 - 261

R I K S D A G E N 1 9 0 3.1. 1901-1902

Resultatet av 1901 års riksdag blev, att kamrarna förenade sig i skrivelse till Kungl. Maj:t. I denna skrivelse framhölls vikten av att jordbruket ej undanträngdes i Dalarna och Norrland. Det var av betydelse, att äganderättsförhållandena beträffande jordbruksfastighet i dessa områden ej blev sådana, att jordbruket icke längre kunde ge bärgning åt en talrik klass av självständiga jordägare. Skulle utvecklingen gå i den riktningen, att bönderna ej kunde få jord till sin bärgning, då måste åtgärder vidtagas.

Med jordbruksfastigheternas övergång till sågverksbolagen följde ofta jordbrukets förfall, och sågverksbolagens innehav av jordbruksfastigheter verkade hämmande på jordbruksnäringen, eftersom det å dessa jordbruksfastigheter ej förekom nyodlingar.

Ur social synpunkt vore det en olycka, om antalet självvägande bönder mer och mer förminskades, men bolagens förvärv måste verka i den riktningen.

Att svensk jord genom aktieförvärv i fastighetsägande bolag kunde övergå i utländska händer, ansåg Riksdagen innebära en stor fara. Denna fara kunde mötas, genom att överlåtelse av aktie till utlänning utan Kungl. Maj:ts tillstånd förklarades ogiltig.

Riksdagen hade ifrågasatt, om ett eventuellt förbud för sågverksaktiebolag att förvärva hemman borde komma under övervägande. Skogslagstiftningen borde verka till jordbrukets förkovran. Skiftesstadgan borde ändras till stöd för jordbruket, så att skogsallmänningar kunde bildas. Förändringar föreslogs, sådana som inskränkning i skiftesvitsordet å gemensam utskog och vitsord att i vissa fall påyrka sammanslagning av skiftad skogsmark.

För upprätthållandet av självständig jordbrukarebefolkning fordrades inte bara lagstiftningsåtgärder utan upplysning och undervisning om jordbruket.

Vid avvittringarna i Dorotea, Vilhelmina, Stensele, Tärna och Sorsele socknar och vilka avvittringar ej var slutförda, borde större delen av den skog, som anslogs till socknarna, av-sättas till allmänningar.

Riksdagen anhöll:

1) att Eder Kongl. Maj:t tacktes låta utreda, huruledes genom lagstiftnings- eller andra särskilda åtgärder den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarne må kunna vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas samt, så snart ske kan, för Riksdagen framlägga de förslag, vartill förhållandena kunna anses föranleda, och

2) att Eders Kongl. Maj:t tacktes ej mindre tillse, på vad sätt och i vad omfång vid avvittringarna ovan odlingsgränsen inom Dorotea och Vilhelmina socknar det socknarne tillkommande skogs-anslaget må kunna avsättas till bildande av en eller flera all-männingar, samt för Riksdagen framlägga förslag till dylika be-stämmelser, än även föreskriva vidtagande av sådana åtgärder, att arbetet med dessa avvittringar ej må fullföljas längre, än att hinder därigenom ej må möta för sådana allmänningars bildande¹⁾.

Med anledning av skrivelsen från 1901 års riksdag tillsatte Kungl. Maj:t en kommitté, den s.k. Norrlandskommittén. Den fick i uppdrag att verkställa utredning och avge förslag till åtgärder.

Norrlandskommittén avlät en skrivelse till Kungl. Maj:t 28 nov. 1901, i vilken hemställdes, att Kungl. Maj:t tacktes för 1902 års riksdag framlägga ett av kommittén framställt lagförslag, vilket huvudsakligen var av samma innehåll som den av andra kammaren år 1901 antagna lagen. Mot detta förslag av Norrlandskommittén reserverade sig Claeson, Kempe och Lindman. De hävdade, att de inte kunde instämma i kommitténs förslag och hemställde om att det icke måtte föranleda till någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Eftersom Kungl. Maj:t ännu mot slutet av 1902 års riksdag icke vidtagit någon åtgärd, framställdes av en ledamot i andra kammaren

1) Riksdagens skrivelse nr 128, 1901.

till statsministern en interpellation i frågan. Statsministern framhöll, att lagförslaget hade avstyrkts i infordrade utlåtanden över Norrlandskommitténs framställning. Statsministern ansåg, att den riktiga lösningen av frågan bestod i positiva åtgärder, såsom uppmuntrande av jordbruket, befrämjande av kolonisation och ändringar i skogs- och ägodelningslagstiftningen.

2 Riksdagen 1903

Vid riksdagen väcktes en motion, i vilken hemställdes, att Riksdagen måtte i anslutning till vad Norrlandskommittén hos Kungl. Maj:t föreslagit för sin del antaga en lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening för ekonomisk verksamhet att förvärva fast egendom¹⁾. Lagen skulle gälla tills vidare intill den 1 sept. 1906.

I motionen påtalades, att bolagens jordförvärv fortgick. På senaste tiden hade den ena stora trustbildningen efter den andra uppstått inom sågverksindustrin, och stora landsdelar hade gått i köp som en vanlig handelsvara.

Motionärerna ville bringa till statsmakternas kännedom, att befolkningen ansåg, att ett omedelbart förbud för vidare bolagsförvärv av hemman var nödvändigt för att lösa frågan. En lösning av frågan måste ske snarast.¹⁾

Lagutskottets utlåtande²⁾

Lagutskottet anförde i sitt utlåtande, att sakkunniga med styrka hade framfört betänkligheter mot en lagstiftning enligt motionen. Lagutskottet ansåg, att Riksdagen icke borde föregripa den utredning, som pågick. "Först om en allsidig undersökning skulle ådagalägga nyttan och behövligheten av en lagstiftning i angivna riktning, kan man med visshet avgöra, vilka stadganden

1) Motion i A.K. n:o 90, 1903.

2) Lagutskottets Utlåtande n:o 51 s. 9.

i ämnet må vara ändamålsenliga och tillrådliga"¹⁾. Lagutskottet hade starka betänkligheter mot en lagstiftning med provisorisk giltighet. Det gällde dock bestämmelser av säregen beskaffenhet. De innebar undantag från gällande rättsregler. Lagutskottet hemställde, att motionen icke skulle till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

I reservation hemställdes, att Riksdagen i anledning av motionen antog en lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom. I reservationen avvisades de huvudskäl, som ofta framförts mot den föreslagna lagstiftningen, sådana som "att lagstiftningen skulle strida mot gällande rättsuppfattning samt göra ett obehörigt intrång i bolagens rätt att köpa samt jordägarnas rätt att sälja".²⁾ Dessa allmänna satser hade bemötts så ofta, att någon upprepning ej behövdes. Högsta domstolen hade påpekat, att vissa ändringar var nödvändiga i "förslagets detaljer". Dessa yrkanden var enligt reservationen av "större intresse även om det mot dessa yrkanden kunde erinras, att de i tillämpningen ej var av "avgörande vikt". Om utskottet hade visat intresse, hade utvägar kunnat upptäckas, och alla inom högsta domstolen uttalade önskemål kunnat bli uppfyllda. I reservationen gavs förslag till ändringar med anledning av högsta domstolens önskemål.

Debatten i kamrarna.

1. Andra Kammaren³⁾

I Andra Kammaren yrkade många talare bifall till lagförslaget, som innebar förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom. Lagen skulle gälla tills vidare intill den 1 sept. 1906.

1) Lagutskottets Utlåtande n:o 51 s. 9.

2) Lagutskottets Utlåtande n:o 51 s. 9 ff. Reservation av Zetterstrand, Lindhagen, Styrlander, F. Andersson, A. Olsson, Wiklund och Nordin.

3) AKP 49 s. 3-44, 1903.

Bolagens fastighetsförvärv hade betydligt ökat under åren 1901 och 1902 och fortgick lika ohejdat¹⁾. Trustbildningar hade ägt rum, och flera torde följa i framtiden²⁾. "Harmen vill spränga en fosterländsk barm vid tanken på att dessa trävarubolag, genom att aktierna i desamma till stor del - ja, kanske genom trustbildningar till allra största delen och i alla fall när som helst helt och hållet - ägas av utlänningar -, ligga under utländskt våld och välde".³⁾

Genom bolagens fortgående köp av jordbrukshemman undanträngdes det självägande bondeståndet. Detta kunde leda till nationella vådor, eftersom bondeståndet var "statens styrka och den lugna utvecklingens värn"⁴⁾.

Jordbruket försumrades på de av bolagen förvärvade jordbruksfastigheterna, hävdade flera talare. En talare gav förslag till lösning: "--- borde det finnas en lag angående brukstvang å sågverksbolagens hemman".⁵⁾

Hemmanen behövde skog. En talare angav, att i hans hemtrakt (Transtrand) ansågs en egendom med tio tunnland inägojord som medelstor. De största egendomarna hade 20-25 tunnland åkerjord, varav hälften öppen åker. Av detta borde man kunna förstå, att man inte kunde leva endast av jordbruket, utan skogen måste bevaras åt egendomarna. Till en medelstor egendom hörde 10 tunnland åkerjord och 300-500 tunnland skogsmark⁶⁾. Hellström, som var chef för kemisk-växtbiologiska anstalten i Norrbottens län, hävdade skogens outhärlighet för de norrländska jordbruken. Genom avvittringen avhände

1) AKP s. 7 Ahlstrand.

2) AKP 49 s. 19 Enander, s. 22 Hellström.

3) AKP 49 s. 19 Enander.

4) AKP 49 s. 7, s. 14 Nordin: "Ty om det får fortgå på detta sätt", ----- "så blir det bra litet kvar av den självägande odalbefolkningen däruppe".

5) AKP 49 s. 7,8 Ahlstrand.

6) AKP s. 9,10 Ström i Transtrand.

sig Staten stora jordområden, för att de skulle vara ett stöd för jordbrukets utveckling och icke "för att de skulle bli spekulationsvärden för industribolag eller för truster, som ha sitt säte i andra delar av landet eller kanske till och med i utlandet".¹⁾

En talare påstod, att bolagen icke behövde ha äganderätt till marken för att bedriva verksamheten. De kunde köpa timmer av bönderna²⁾. Bolagen ville ha monopol på skogen. Frågan gällde "en strid om skogen mellan bolagen å ena sidan, som vilja hava monopol på skogen för sin näring, och det allmänna å andra sidan, som vill, att befolkningen dels i skogen hava ett rörelsekapital, dels i den odlingsbara marken ett område, som den kan utvidga sig på. I denna strid är det bolagens jordförvärv, som utgör själva sakens kärna, och det är detta, som framkallat missförhållandena. Huru då avhjälpa dessa? Naturligtvis finns intet annat sätt än att i första hand hindra bolagens jordförvärv".³⁾

Åsikten att det var bolagens jordförvärv, som var det väsentliga i frågan, delades icke av den ende talare, som talade emot en förbudslagstiftning: "Det är nämligen icke blott köperätten utan ännu mera, såsom jag tro, utsyningsrätten - avverkningsrätten -, som föröder skogen i övre Norrland och i sammanhang därmed bereder jordbruket svårigheter att existera". Samme talare underströk, vad reservanterna i Norrlandskommittén anfört mot en förbudslagstiftning, nämligen att förbudet komme att drabba icke blott sågverksbolagen utan även andra industrier. Andra industrier hindras att uppstå.⁴⁾

Lagförslaget om förbud i motionen hade förbättrats i reservationen (lagutskottet), och de formella anmärkningar, som Högsta domstolen framställt mot förslaget, hade undanröjts i reservationen, hävdade en talare. De principiella anmärkningarna mot förslaget kvarstod dock. Fyra principiella anmärkningar hade framförts. Den första var, att man inte borde lagstifta, förrän man visste vad man

1) AKP s. 22 Hellström.

2) AKP s. 10 Ahlstrand.

3) AKP s. 41 Lindhagen.

4) AKP s. 27,28 Waldenström.

ville i den föreliggande frågan. Så högt behövde man inte ställa anspråken, i synnerhet icke när det var fråga om en provisorisk lagstiftning, som gick i rätta riktningen. Den andra principiella anmärkningen var, att man genom antagandet av lagförslaget skadade hemmansägarnas intresse. Man hindrade dem från att få största möjliga försäljningssumma, om de ville avyttra sina fastigheter. Det var då märkligt, att från dessa fastighetsägare, som man vill skydda, hade icke ett enda yrkande om avslag på en dylik lagstiftning framkommit, "men däremot ha tusenstämmigt i Norrlands bygder höjts ropet: Vi vilja ha en dylik lag". Den tredje principiella anmärkningen var, att man genom antagandet av lagen skulle kränka bolagens intresse. Det var emellertid icke tal om att kränka bolagens nu bestående rätt utan att stävja deras framfart. I valet mellan enskild rätt och allmän rätt och att i detta fall en hel landsändas väl stod på spel, borde man inte vara allt för ömsint, när det gällde en undantagslag. Den fjärde principiella anmärkningen var, att lagen ej var fullt effektiv. Våra motståndare borde icke vara så sorgsna över, att lagen icke blev fullt effektiv. Lagen var att betrakta som "en länk i kedjan av fortgående lagstiftningsåtgärder, avsedda att leda till det mål, vi önska". De principiella anmärkningarna hade icke den stora innebörd, man gjorde gällande¹⁾.

Att antalet självvägande bönder minskade genom bolagens hemmansinköp, innebar enligt mångas uppfattning en beklaglig följd av bolagens verksamhet. De hemmansägare, som hade kvar sina hemman, hade anledningar att vara missnöjda med bolagens hemmansköp. I debatten framhölls t.ex., att bolagen genom sina egendomsförvärv fick möjlighet att på sina håll dominera politiskt och kommunalt²⁾. En annan anledning till de kvarvarande hemmansägarnas missnöje var, att genom bolagens inköp av skogshemman till ofantligt höga priser, "att ingen enskild kunde bjuda motsvarande summor", åsamkades, att "taxeringsmyndigheterna åsatte omkringliggande hemman mycket höga värden, om

1) s 5 ff. Zetterstrand. 3 ledamöter förenade sig med Zetterstrand.

2) AKP s. 8 Ahlstrand, s. 14 Olsson i See: "Vi få vara vittne till hurusom en enda person såsom representant för bolag överröstar en hel kommun och sålunda driver igenom alla beslut."

icke alldeles så höga som beträffande bolagens hemman. Till följd av denna osunda övervärdering blevo dessa hemman ofantligt betungade med skatter".¹⁾ Uttalandet om att bolagen betalt så höga priser, att ingen enskild kunnat konkurrera, fick icke vara oemotsagt. "Men jag tror icke, att priset skulle falla, om ett förslag sådant som det förevarande skulle bifallas. Tro herrarna verkligen, att bolagen betalt mera för hemmanen, än de äro värda, då misstaga sig herrarna nog. Dessa bolagsherrar äro synnerligen praktiskt folk. De veta nog, vad de betala, och de betala sannerligen icke för mycket. Och det göra nog i allmänhet icke heller några andra. Och om nu även en hemmansägare icke skulle få ett så högt pris för sitt hemman, att det lockar honom att sälja det, så tror jag, att detta rent av vore en välgärning. En del komme på det viset att sitta kvar vid sina hemman."²⁾

Vilka bönder var det, som ville ha en förbudslagstiftning?, frågade en ledamot. Det var de, som inte behövde sälja. Men om man antog, att en bonde behövde sälja och av ett bolag blev bjuden 30.000 kronor och av en enskild 20.000 kronor, var han tvungen att taga det senare budet, om bolag enligt lag blev förbjudet att köpa. Om det fanns skuld på hemmanet med 25.000 kronor, så måste den som har sista inteckningen avstå från 5.000 kronor, eftersom hemmanet ej kunde säljas till den högstbjudande.³⁾

En ledamot svarade, att "de stora skogsköparne alltid sökt på olika sätt åtkomma hemmanen till billigaste pris och även i de flesta fall lyckats köpa till uppseendeväckande underpris". Norrlands jordägare skulle emellertid fortfarande kunna sälja till enskilda och norrlandsbönderna skulle icke bli "ställda i någon som helst sämre ställning än bönderna i södra och mellersta Sverige".⁴⁾ Det talet kunde icke godtagas, replikerade en ledamot, eftersom man i norra Sverige icke skulle äga rättighet att sälja till den högstbjudande, därest denna vore ett bolag. I det övriga Sverige skulle det vara möjligt att sälja till den högstbjudande.⁵⁾

1) AKP s. 14 (Olsson i See).

2) AKP s. 17 (Johnsson i Bollnäs).

3) AKP s. 25,26 (Waldenström).

4) AKP s. 30,31 (Lindhagen).

5) AKP s. 39 (Waldenström).

Det underströks i debatten, att det i norra Sverige fanns en stark opinion för en förbudslagstiftning. "Därom vittnar denna motion, undertecknad av de flesta norrlandsrepresentanterna i denna kammare; därom vittnar också en stor mängd möten, som under de senaste åren hållits för att åvägabringa en allmän opinionsyttring i motionens syfte".¹⁾ Om man frågade Norrlands tusentals sågverksarbetare, så skulle de förklara sig för den föreslagna lagstiftningen.²⁾ Vid omröstningen i andra kammaren voterade 131 ledamöter för en förbudslagstiftning och 67 emot.³⁾

2. Första Kammaren.⁴⁾

Den framlagda provisoriska lagen borde genast antagas. Det gällde endast ett provisorium för att rädda den självägande jordbrukande befolkningen i Norrland. Ingenting kunde mera befordra emigrationen från Norrland som det, att förvandla självägande bönder till ett proletariat av utfattiga arrendatorer.⁵⁾

Den utredning, som avslutats i och med år 1900, visade, att de jordbruksfastigheter, som tillhörde sågverksaktiebolag, andra sågverksägare och bruksägare, utgjorde

år 1885	14,3 %
" 1895	18,2 %
" 1900	21,9 % av hela mantalet i Norrland och Dalarna.

Utvecklingen 1895-1900 var dubbelt så stark som under tioårsperioden 1885-1895. Denna utveckling var i raskt framåtskridande. Lagstiftningsåtgärder var behövliga. Gentemot påståenden om att skogsfastigheternas värden skulle falla, om bolag förbjöds förvärva sådana, framhölls, att skogsfastigheternas värden icke skulle minska, genom att konkurrensen mellan bolagen upphörde. Fastigheterna såsom skogbärande skulle ha sitt värde kvar som sådana, även om deras pris som

1) AKP s. 20 Sundström, s. 41 Lindhagen: "Jag har anfört den opinion, som finnes bland befolkningen och som tagit sig uttryck i den motion, som avgivits av de flesta norrlandsrepresentanter här i kammaren. Denna opinion imponerar på mig mer än vissa landshövdingars opinion".

2) AKP s. 21 Sundström med instämmande av Kvarnzeliuss, Branting och Thorsson.

3) AKP s. 44.

4) FKP 42 s. 13-21.

5) FKP s. 13-15 af Burén.

Kapitel I

handelsvara tillfälligtvis kom att sjunka.¹⁾

Mot en provisorisk lagstiftning framhölls, att eftersom Norrlandskommitténs arbete nu led mot sitt slut, var det olämpligt att förorda en provisorisk förbudslagstiftning. Ett definitivt förslag kunde väntas inom kort tid.²⁾

I andra kammaren hade kraftigt betonats, att det fanns en stark opinion i norra Sverige, som krävde genomförandet av en förbudslag. Vid debatten i första kammaren framhölls, att "nog veta vi, huru opinioner bildas, ----- agitationen har icke fallit sig svår. Med de kända fraserna om striden emellan kapitalet och folket osv har man förstått att omgiva frågan med ett skimmer av modern liberalism, och vi veta, vilken verkan detta kan hava icke blott på okritiske utan av olika anledningar på många andra. Med modern liberalism menar jag då tvångströjans liberalism, den hel- eller halvsocialistiska klasskampens vrågbild av liberalismen. Har man sedan genom att framdraga berättelser om billiga skogsköp för 40 å 50 år tillbaka utan att beröra, huru alla värden under dessa tiotal av år stegrats särskilt på detta område, lyckats att få vissa strängar att vibrera, som stå i samband med ett mycket, men icke väl, beryktat nationaldrag, och har man så slutligen låtit reduktionstanken hägra i bakgrunden, då är det nog icke så svårt att åstadkomma möten och driva igenom nästan vilka resolutioner som helst. Och har det nu en gång börjat blåsa starkt åt ett håll, är det så många, som vilja segla i den vinden och som bjuda över varandra för att komma riktigt upp i vinden. Så hava idkarna av vår trävaruhantering, vilken dock lämnar hälften av vårt lands export, blivit riktiga skadedjur, vilka kunna tillvitas snart sagt vad som helst."³⁾

Mot en provisorisk förbudslagstiftning röstade 90 ledamöter och för 24 ledamöter.⁴⁾

1) FKP s. 17-19 Berlin, ledamot av norrlandskommittén.

2) FKP s. 20 Hasselrot.

3) FKP s. 16 Andersson, Axel Gustaf.

4) FKP s. 21.

Norrlandskommittén 1901.

1. Norrlandskommittén tillsättes.

År 1901 tillsattes en kommitté för att utreda Norrlandsfrågan i enlighet med Riksdagens skrivelse.

Kommittén bestod av 11 ledamöter: L. Douglas, J. Berlin, J. Bromée, N. Claesson, M. von Feilitzen, Frans Kempe, Edvard Kinberg, G. Kronlund, Carl Lindhagen, Arvid Lindman, Ad. Wiklund.¹⁾

Kommittén gav sig namnet Norrlandskommittén.²⁾

-
- 1) Kungligt brev av den 7 juni 1901: "Uti skrivelse den 1 innevarande juni har Riksdagen anhållit bland annat, att Oss täcktes låta utreda, huruledes genom lagstiftnings- eller andra särskilda åtgärder den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarne kunde vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas, samt, så snart ske kunde, för Riksdagen framlägga de förslag, vartill förhållandena kunde anses föranleda.

Vid underdånig anmälan härav have Vi funnit gott tillsätta en kommitté med uppdrag att verkställa utredning uti förevarande hänseenden och därefter i den mån utredningen därtill giver anledning, till Oss inkomma med underdåniga förslag."

I det Kungliga brevet hade chefen för Kungl. Domänstyrelsen A.F. Wachtmeister förordnats till ledamot. Kungl. Jordbruksdepartementet förordnade i Wachtmeisters ställe Edvard Kinberg (10/7 1901).

- 2) Nk:s protokoll 28/8 1901.

2. Norrlandskommitténs metod för undersökningen av Norrlandsfrågan.

Nk hade i enlighet med Riksdagens skrivelse fått i uppdrag att utreda, huruledes genom lagstiftnings- eller andra särskilda åtgärder den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarne kunde vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämmas.¹⁾ I den form, som Nk fick sig sitt uppdrag anförtrott, var det naturligt, att Nk betraktade Norrlandsfrågan som en fråga om jordens fördelning. Spörsmålet var enligt Nk, om det från allmänna synpunkter var nyttigare, om norra Sveriges jord var uppdelad i ett större antal bondgårdar eller om densamma sammanfördes till ett fåtal stora bolagsbesittningar. Norrlandsfrågan borde, sådan den historiskt föreligger, "betraktas och behandlas såsom en jordfördelningsfråga. Hade den nordsvenska jorden fortfarande varit uppdelad i smärre bondgårdar, skulle frågan icke blivit brännande, även om på dessa gårdar jordbruket fått stå tillbaka för skogsskötseln. Ock om å andra sidan jordbruket sköttes mönstergillt, sedan jorden sammanhopats till stora bolagspossessioner, skulle man därmed säkerligen icke finna allt väl beställt."²⁾

Sedan Nk fastslagit, att Norrlandsfrågan var en jordfördelningsfråga, blev undersökningens gång den, att följderna av jordens fördelning på det ena eller andra av de nämnda sätten skulle fastställas och att på så sätt skulle framgå, vilket som var från det allmännas sida nyttigast och mest eftersträfvansvärt. Ämnet skulle betraktas från ekonomisk, social och politisk synpunkt. "Från den

1) Kungl. brev av den 7 juni 1901.

2) Nk I. s. 10. Nk framhåller, att man noga måste skilja mellan 2 frågor, nämligen frågan om jordens fördelning och frågan om jordens kultur. Den senare är en fråga om i vad mån jorden i Norrland och Dalarne borde göras till föremål för jordbruk eller skogsskötsel. "Dessa frågor måste noggrant isärhållas, ty genom deras sammanblandande kan undersökningen icke bli annat än grumlig och ofruktbar." Nk I s. 10.

förre av dessa synpunkter gäller det att undersöka, om å ena sidan jordbruksjorden och å andra sidan skogsmarken producerar mest i bolagshand eller i bondehand. Vill man åter betrakta frågans sociala eller politiska innebörd, måste man se till, vilka följder i det ena eller andra av dessa hänseenden inträda, då jorden övergår från den jordbrukande allmogens till de skogsbruksidkande bolagens besittning."¹⁾

3. Norrlandskommitténs material.

Mantalet och taxeringsvärdet å den jordbruksfastighet, som innehades av trävaruindustrin och bönder i norra Sverige, hade fastställts i tidigare utredning för åren 1885 och 1895.²⁾ Nk lät undersöka förhållandet för år 1900. Då denna statistik icke ger upplysning om innehavets verkliga storlek eller arealen, lät Nk komplettera ovannämnda statistik genom att från lantmäterikontoren infordra arealuppgifter om trävaruindustrins jordbruksfastigheter.³⁾

Nk försökte även få en uppfattning om den areal av mark, å vilken trävaruindustrin ägde avverkningsrätt. Arealen redovisades i tabell.⁴⁾

Jämte det statistiska materialet lät Nk även införskaffa annat material. Sålunda lät Nk utsända ett frågeformulär på icke mindre än 34 punkter. Frågorna besvarades av män - utsedda av hushållningssällskapens förvaltningsutskott - i varje socken och av kyrkoherdarna eller deras ställföreträdare. En del av frågorna underställdes även domhavande, kronofogdar, länsmän, lantmätare, överjägmästare, jägmästare, hushållningssällskapens förvaltningsutskott, lantbruksingenjörer, sågverksaktiebolag och enskilda sågverksägare.⁵⁾ Nk:s ledamöter studerade förhållandena i norra Sverige genom besök på olika orter i området.

1) Nk I s. 10, 11.

2) Redogörelse för bolags förvärv ...

3) Nk VI, tab. 2.

4) Nk VI, tab. 4.

5) Nk III, IV, V.

4. Norrlandskommitténs Betänkande.

Jordbruket i Norrland och Dalarne.

a) Klimatet.

Nk återopade en utredning av professor A G Högbom, i vilken denne uttalade, "att de klimatologiska betingelserna för åkerbruket i norra Sverige icke äro så ogynnsamma, som man vanligen plägar föreställa sig, utan att de kunna anses i det närmaste lika goda som i det övriga Sverige."¹⁾ Till samma resultat kom Nk genom att granska svaren på fråga n:o 2: "Det är snart sagt endast på några få trakter, där man anser, att landets läge eller topografiska beskaffenhet lägger hinder i vägen för uppnåendet av för jordbrukets behov erforderlig frostfrihet, nämligen dels i närheten av den nordsvenska fjällryggen och de nordligaste socknarna, dels i trakter med småkuperad terräng, där de av berg kringgårdade smådalarna bilda sänkor, i vilka den kal- la luften strömmar ned och blir stående, och den tillrinnande botten- syran ofta är svår att på ett tillfredsställande sätt genom dikning undanskaffa."²⁾

b) Jordens naturliga beskaffenhet.

Nk återgav först professor Högboms utredning om jordens beskaffenhet i de olika regionerna i Dalarne och Norrland.³⁾ Professor Högboms resultat fann Nk anledning att kommentera: "Emellertid vill komitén anmärka, att denna undersöknings resultat icke får överskattas, när det gäller att från nationalekonomisk och social synpunkt betrakta det ämne, vars behandling blivit åt komitén uppdraget. Vad som från naturvetenskapsmannens ståndpunkt kan betraktas som endast lokala avvikelser utan inflytande på de stora huvuddragen, kan dock, när det gäller områden av den omfattning, varom

1) Tidskriften Ymer 1902.

2) Nk I s. 16.

3) Nk I s. 17-20. De olika regionerna efter Norrlands geologiska utvecklingshistoria: 1) Kust- och skärgårdsregionen. 2) De marina lerornas och älvsedimentens region = den för jordbruk lämpligaste delen av Norrland. 3) Moränlidernas eller de stora myrarnas region. 4) Fjällens och issjösedimentens region. Dessa 4 regioner, som sträcker sig längs efter Norrland, avbrytes egentligen endast på ett ställe av det s.k. central-jämtska siluområdet, som gjordes till föremål för särskild behandling av professor Högbom.

här är fråga, vara en faktor av stor betydelse i fråga om landets ekonomi. Man erinre sig blott, att den nuvarande odlade marken jämte den naturliga ängen inom rikets fyra nordligaste län utgör allenast 3,6 % av hela ägovidden, frånräknat vatten. Särskilt finner sig komitén icke kunna dela uppfattningen om de inom moränlidernas region befintliga myrarnas mindre lämplighet för odling. De framsteg, som skett på moss- och myrodlingens område, ha medfört, att även dessa myrar nu mera tämligen allmänt med fördel kunna uppodlas."¹⁾

Nk vände sig därefter till svaren på frågeformulärets frågor 1 och 3, vilka berörde den odlade jordens beskaffenhet och odlingsmöjligheterna. Nk fastställer, att det av svaren framgått, att avsevärda områden lämpade för odling finns på sina håll i samtliga län i norra Sverige.²⁾ Nk kunde konstatera, att det i allmänhet är myrarna, av vilka man väntar sig den största landvinningen för jordbruket i norra Sverige.

1) Nk I s. 21.

2) Nk I s. 21 ff.

Kopparbergs län: Det västliga området har jämförelsevis mager jord. Det mellersta området, Siljansområdet, har jord av mycket olika beskaffenhet. Det östliga området, som gränsar mot Västmanland, har jord av tämligen god beskaffenhet. Odlingmöjligheter finns i de båda första områdena. I det västliga området finns mest moss- och myrmark tillgängliga för detta ändamål. Myrarna ha ofta ett avskilt läge. I Siljansområdet anses, att odling kunde företagas vid fäbodarna. I det östliga området har redan odlingstillfällena tagits i anspråk.

Gävleborgs län: Länet har tämligen god jordmån om än kalkfattig. Jorden är sämst i de till Härjedalen gränsande trakterna. Inga nya odlingstillfällen finns i kustsocknarna eller i den äldre bygden. I skogsbygden finns tillfällen till odling, till en ringa del bestående av fast mark och till övervägande del av myrmark. Länsagronomen ansåg, att 100.000 hektar ängs- och mossmark var av sådan beskaffenhet och hade sådant läge, att odling kunde företagas.

Västernorrlands län: God jord finns i kusttrakterna och älvarnas floddalar. Längre upp i skogsbältet är jorden magrare, men myrarna lämna där utmärkta jordförbättringsmedel. Det finns inga odlingslägenheter kvar kring de tre älvarnas nedre lopp. I norra Ångermanland uppges, att det finns odlingslägenheter till en areal, motsvarande 5-20 gånger den nu odlade jorden. I främsta rummet är det myrmark, som kan användas.

forts. från föregående sida.

Jämtlands län: Jorden har en utmärkt beskaffenhet i det jämtländska siluområdet. Största delen av Härjedalen har dålig jord - särskilt det område, som sammanhänger med socknar i Övre Dalarna och västra Hälsingland. Jorden består av sand- eller grusjord utan kalk eller myrjord på sandbotten. Den nordligaste delen av länet synes ha de bästa odlingsstillfällena. I Frostviken - den nordligaste socknen - anses en minst 3-4 gånger större befolkning kunna föda sig av jordbruk. I byn Jormvattnet fanns för 50 år sedan endast 3 gårdar, men nu har 22 självvägande bönder god bärgring. "Anmärkningsvärt är, att även de nu i jordbruksavseende så svaga socknarna i Härjedalen med stor enstämmighet anses ha betydande för odling lämpade lägenheter". Anmärkningsvärt är ock, att odlingslägenheterna i norra delarna i Jämtland huvudsakligen anses bestå av fast mark. DETTA ÄR NÄMLIGEN ETT ALLDELES MOTSATT FÖRHÅLLANDE TILL VAD ELJEST ÄGER RUM ÖVER SÅ GOTT SOM HELA NORRLAND OCH DALARNE, OM MAN UNDANTAGER VISSA KUSTTRAKTER SÄRSKILT I VÄSTERNORRLANDS LÄN. I ALLMÄNHET ÄR DET NÄMLIGEN MYRARN, AV VILKA MAN VÄNTAR SIG DEN STÖRSTA LANDVINNINGEN FÖR JORDBRUKET." (s. 23)

Västerbottens län: Socknarna i kustlandet har odlad jord av god beskaffenhet om än mycket kalkfattig. Jorden i Stensele, Sorsele, Malå och Lycksele socknar är sämre. I Dorotea, Vilhelmina samt Tärna säges jorden vara god. Länets lantmätare åberopa ett den 18 mars 1901 av länets lantmäteriförening avgivet yttrande, enligt vilket inom nedre landet högst 1/5 och inom lappmarken högst 1/20 av den till odling dugliga jorden ännu tagits i anspråk. Odlingslägenheterna består till en del av fast mark men i lappmarken mestadels av myrmark.

Norrbottnens län: I kustlandet finns mycket god jord, ävensom uppefter de stora floddalarna, Pite, Lule, Kalix och Torneälvars. T.o.m. i Jokkmokks socken är jorden god, men i den norr därom belägna delen av länet är jorden mager. Det finns rika odlingsmöjligheter i länet, särskilt med avseende på foderväxter. I kustlandet utgöres odlingsmöjligheterna av lika mycket fast mark som myrmark, i skogsbygden av ungefär dubbelt så mycket myrmark som fast mark.

c) Jordbrukens storlek.

För att undersöka, om jordbrukarna i norra Sverige hade en självständig jordbrukareexistens eller om de för sin existens var hänvisade till biförtjänster, vände sig Nk dels till den officiella jordbruksstatistiken och dels använde man sig av svaren på fråga 14 och svaren på första delen av fråga 13. Genom fråga 14 ville Nk ha svar på huruvida hemmansdelarna i orten i allmänhet hava sådan areal, att de giva tillräcklig avkastning för en medelstor familjs nödtorftiga levnadsbehov, då skog finnes endast till husbehov. Fråga 14 avsåg att vinna upplysning om besuttenhetsförhållandena under förutsättning av normal och riktig skötsel av jordbruket. Fråga 13 tog sikte på huru förhållandena var med den skötsel, som faktiskt kom hemmanen till del.¹⁾

1) Nk I s. 25 ff.

TABELL 1

L ä n	Antal hemmansdelar å landsbygden, som brukas av										Antal jordtorp och andra lägenheter ¹⁾
	Ägarna själva: hemmansdelar med odlad jord om					Brukare (av andras jord): hemmansdelar med odlad jord om					
	högst 2 hektar	över 20 hektar	över 20 t.o.m. 100 hektar	över 100 t.o.m. 200 hektar	över 200 t.o.m. 300 hektar	högst 2 hektar	över 20 hektar	över 20 t.o.m. 100 hektar	över 100 hektar	över 300 hektar	
Kol 1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
Kopparbergs	14459	11140	396	20	1022	1107	48	1	168		
Gävleborgs	1489	7726	393	24	253	1028	127	4	5367		
Västernorrlands	901	7560	254	7	223	1279	53	-	10319		
Jämtlands	1437	6161	167	-	433	1451	50	-	4348		
Västerbottens	3406	10815	81	1	833	1112	18	1	1849		
Norrbottens	1489	2171	13	1	68	60	2	-	2275		
Summa	23181	45573	1304	53	2832	6037	298	6	24326		

Källa: Nk I s. 25 (officiella jordbruksstatistiken år 1901).

- 1) Jordbruksstatistiken anger ej, till vilken storleksklass jordtorp och lägenheter hör. Oftast är de att hänföra till första klassen och överstiger aldrig andra klassens maximum.

Den officiella jordbruksstatistiken över hemmansdelarnas storlek fann Nk icke vara "synnerligen upplysande. Den kategori, inom vilken de flesta hemmansdelarna falla, nämligen fastigheter med 2-20 hektar odlad jord, innesluter nämligen såväl hemmansdelar, som kunna anses såsom besuttenheter, som jordbruk, vilka äro vida mindre. Dessutom är de primäruppgifter, på vilka ifrågavarande statistik grundar sig, icke särdeles tillförlitliga". (Nk I s. 25)

Nk sammanställde svaren på fråga 14 i en tabell 2.

Nk fann av svaren på fråga 14 (tabell 2), att genomsnittstalet för jord av medelgod beskaffenhet var 10-20 hektar åker och äng.

Nk jämförde tabellen över sockenombudens och länsmännens svar på fråga 14 med svaren på samma fråga av övriga myndigheter, särskilt jägmästarna. Nk konstaterade, "att jordbrukaren i stora trakter av Norrland och Dalarne och särskilt i skogsbygderna ännu icke har självständig jordbruksexistens utan delvis beror av biförtjänster".¹⁾

1) Nk I s. 26 ff.

Kopparbergs län: Hemmansdelarnas inägor var tillräckliga endast i några socknar i länets sydligaste delar.

Gävleborgs län: I Gestrikland har hemmansdelarna i regel besuttenhet utom i socknarna Torsåker, Ovansjö och Järbo, vilka gränssar mot Dalarne. I Hälsingland var hemmanen i ett rätt stort antal av de närmast kusten belägna socknarna, såsom Jättendal, Harmånger, Njutånger, Enånger m.fl. vanligen otillräckligt stora i avseende å den odlade jorden. Samma var förhållandet i skogssocknarna, såsom Ramsjö, Ljusdal, Färila och Los. I den övriga delen av Hälsingland hade hemmanen erforderlig storlek.

Västernorrlands län: Bland hemmansägarna rådde med få undantag en allmän jordbruksbesuttenhet.

Jämtlands län: Hemmanen i socknarna kring det centraljämtska sjösystemet hade i allmänhet tillräckliga inägor, vilket emellertid icke var fallet i skogsbygderna i länets norra, östra och södra delar.

Västerbottens län: I kustlandet och i socknarna, som gränsade till Västernorrlands, var hemmanen i allmänhet besuttna. I övriga socknar hade brukningsdelarna för små inägor.

Norrbottens län: Endast i trakterna kring älvarnas nedre lopp och möjligen Arjeplogs socken fanns ett större antal hemman med nöjaktig inägovidd.

TABELL 2

Sockenombudens svar på fråga 14; Huruvida hemmansdelarna i orten i allmänhet hava en sådan areal, att de giva tillräcklig avkastning för en medelstor familjs nödtorftiga levnadsbehov, då skog finnes endast till husbehov?

L ä n	Antal socknar			Antal länsmansdistrikt		
	där hemmans- delarnas ge- nomsnitt an- ses till- räckliga	där hemmans- delarnas ge- nomsnitt an- ses otill- räckliga	från vilka upplysande svar ej lämnats	där hemmans- delarnas ge- nomsnitt an- ses otill- räckliga	där hemmans- delarnas ge- nomsnitt an- ses otill- räckliga	från vilka upplysande svar ej lämnats
Kol 1	2	3	4	5	6	7
Kopparbergs	7	28	12	5	15	15
Gävleborgs	11	19	18	18	7	4
Västernorrlands	35	9	19	17	5	8
Jämtlands	24	19	16	11	9	6
Västerbottens	8	7	9	8	5	13
Norrbottens	6	11	3	6	3	9
Summa	91	93	77	65	44	55

Källa: Nk I s. 26.

Av svaren å fråga 14 framgick även, att hemmansdelarna i många trakter var större än som erfordrades för besuttenhet, "men i sammanhang härmed förtjänar anmärkas den iakttagelse, man inberättat från snart sagt de flesta delar av Norrland, nämligen att i anseende till arbetslönernas storlek den jordbrukare vanligen reder sig bäst, som icke har större jordbruk än han kan sköta med sina egna och sin familjs arbetskrafter."

Svaren å fråga 13 (första delen) gav enligt Nk tydligt vid handen, "ATT STÖRSTA DELEN AV NORRA SVERIGES JORDBRUKANDE BEFOLKNING FÖR NÄRVARANDE ICKE KAN REDA SIG UTAN AVSEVÄRDA BIINKOMSTER AV SKOGSFÖRSÄLJNING, SKOGSARBETE ELLER ANNAT."¹⁾

d) Befolkningens jordbruksintresse.

Nk:s undersökning av svaren på frågan, som berörde jordbruksintresset i norra Sverige, gav ett resultat, som Nk fann ganska nedslående "i första ögonblicket": "Man behöver knappast läsa de uttalanden i detta avseende, som förekomma överallt i svaren på komiténs frågor, för att förstå, att det måste gå som det gått." Jordbruket i skogsbygderna var ännu i mitten av 1800-talet föga utvecklat. Trävarurörelsen bröt in och jordägaren fann, att skogen representerade höga värden. Jordbruket tedde sig obetydligt. Hemmansägaresönerna lämnade ofta hemmet för att vinna arbete i timmerskogarna eller i flottningen. "Med trävarurörelsens framåtskridande följde alltså till en tid en steg för steg fortgående minskning i jordbruksintresset." Men inte överallt. I de trakter av norra Sverige, där jordbruket sedan gammalt varit huvudnäringen och där hemmanens skogsareal varit måttlig, har jordbruksintresset kunnat överleva trävaruindustrins anstormning.

1) Nk I s. 27 "I vissa socknar av Kopparbergs län är brukningsdelarna så små, att en del av befolkningen nödgas vissa tider av året genom arbete i andra delar av riket skaffa de nödiga biinkomster hembygden icke kan lämna, och även i nordligare landskap förekommer ofta, att bönderna göra långa utsocknes resor för att på avlägsna avverkningsplatser förvärva en behövlig arbetsförtjänst."

Nu är läget annorlunda, uttalar Nk. Trävaruindustrin har kommit ur sitt första skede, skogens värde inses av alla, möjligheterna till spekulationsvinster har minskat, timmerförrådet i urskogarna har reducerats, dagsverkspriserna på skogsarbete har sjunkit. Detta nya läge kommer att "tvinga allmogen att ägna sig åt sitt egentliga yrke med ökad drift."¹⁾

Det, som kunde skingra mörkret i Nk:s resultat av undersökningen om jordbruksintresset i norra Sverige, var att i en stor mängd av svaren - i stor omfattning även från skogsbygden - omtalades, att intresset för jordbruket var i stigande. Anledningarna till detta stigande intresse sades vara 1) de höga förtjänsterna på skogsarbete hade minskat. och 2) skogsarbetet lämnade föga behållning i längden.

e) Jordbrukstekniken.

Av svaren på fråga 4, som gällde det sätt, varpå jordbruket sköttes i norra Sverige, fann Nk, att största delen av de svarande, även de, som tillhörde den jordbrukande allmogen, icke gav den norrländske bonden som jordbrukare något högt betyg. "Det vore också mer än underligt, om jordbruket skulle nått någon högre grad av utveckling i denna landsdel, vilkens avskilda läge försatt densamma i en isolering, som bröts först då, när den med jordbruket om arbetskraften konkurrerande trävaruörelsen där gjorde sitt inträde."²⁾

1) Nk I s. 28. Nk fortsätter: "Härvid är dock en fara, som hotar. Återgången sker icke så lätt. Den sker icke utan en period av strävsamt arbete och minskade levnadsanspråk, och det kan vara att frukta, att folket finner skolan för sträng. Överallt i världen finner man för närvarande, att de svagare jordbruksdistrikten ha svårt att bibehålla sin åkerbrukande befolkning, i det denna genom tidens stigande bildning och ökade kommunikationer får större längtan efter trakter, som är bättre gynnade av naturen, eller efter stadslivets inbillade företräden och på samma gång lättade möjligheter att tillfredsställa denna längtan. Och gäller detta om en trakt, där jordbruket dock fortfarande är huvudnäringen, måste det naturligtvis i än högre grad vara att befara i ett sådant område som Norrlands skogsbygder, där, såsom nyss blivit sagt, utvecklingen i hög grad undergrävt lusten för jordbrukets utövande." (s. 28, 29).

2) Nk I s. 29.

Förhållandet är icke enahanda över hela området. Detta kan indelas i två zoner:

- 1) Zonen, där jordens skötsel är långt ifrån tillfredsställande, består av de översta socknarna i Dalarne, största delen av Härjedalen jämte angränsande socknar av Hälsingland, norra Jämtland jämte tillstötande delar av Ångermanland samt Västerbottens och Norrbottens lappmarker.
- 2) Zonen med ett betydligt tidsenligare jordbruk består av större delen av Dalarne, det centrala Jämtland och kustbygden. Jordbruket försämrades dock, ju längre norrut man kommer, och även i vissa kustsocknar inom de nordligaste länen finns en föga rationell jordbruksteknik.

Nk påpekade de särskilda brister, man funnit hos det norrländska jordbruket.¹⁾ Nk gav därefter följande omdöme: "Vid sidan av dessa anmärkningar bör det emellertid framhållas, att i det stora hela jordbrukstekniken synes vara stadd i ett jämnt, på många ställen kraftigt framåtskridande."²⁾

-
- 1) Av de särskilda brister i det norrländska jordbruket, som Nk påpekade, må nämnas:
I vidsträckta delar av skogsbygderna använder sig jordbrukaren av avkastningen från självväxande slåttermyrar i skogarna. I stället för att utvidga åkern i närheten av sin gård uppsöker han myrarna på flera mils avstånd från gården obekymrad om gräsväxtens beskaffenhet. Det på myrarna anskaffade fodret är ofta underhålligt. Hemkörningen av höet under vintern är tidsödande. Ensödesbruket tillämpas fortfarande över vidsträckta trakter av det inre Norrland.
Avdikningen är på de flesta håll otillfredsställande, och täckdikning är föga använd.
Jorden brukas otillräckligt. Man plöjer för grunt.
Den naturliga gödseln tillvaratages otillfredsställande. Genom fäbodssystemet går mycket gödsel förlorad för åkern. Detsamma sker genom att hästarna användas i timmerskogen på vintern.
Konstgjorda gödningsämnen börjar alltmera komma till användning, men ännu användas de på många håll utan hänsyn till jordens kemiska sammansättning.
Nk har av svaren fått intrycket, att man är vida villigare att skaffa sig moderna åkerbruksredskap - och att dessa tränger fram även till avlägsna platser - än att tillämpa nyare metoder på själva jordbrukssystemet. Förhållandet var dock mycket olika. Så t.ex. omtalas, att varje betydande bonde i Söderala i södra Hälsingland hade slåttermaskin, medan man i Frostviken i norra Jämtland ännu skar säden med s.k. skära.

- 2) Nk I s. 31.

f) Omfattningen av trävaruindustrins fastighetsförvärv.¹⁾

Av den i enskild ägo befintliga jorden ägde trävaruindustrin år 1900 22,0 % av hela mantalet och 34,3 % av arealen i Dalarna och Norrland. Den areal, som trävaruindustrin innehade, var något större än den sammanlagda arealen av Malmöhus, Kristianstads, Hallands, Blekinge, Kalmar, Kronobergs och Jönköpings län. ,

Av denna areal har trävaruindustrin under åren 1885 - 1900 förvärvat något mer än en tredjedel.

Under de senaste fem åren av perioden har lika mycken jord övergått till trävaruindustrin som under de tio närmast föregående. Hastigheten av trävaruindustrins jordförvärv har fördubblats.

Enligt en översiktskarta över trävaruindustrins fastighetsförvärv utgjorde trävaruindustrins fastigheter i förhållande till all enskild jord i areal

över 70 % i 9 socknar

över 50 men ej mer än 70 % i 42 socknar

över 30 men ej mer än 50 % i 71 socknar

över 10 men ej mer än 30 % i 82 socknar

högst 10 % i 57 socknar.

Nk framhöll, att det varit nödvändigt att söka få kunskap om till vilka områden trävaruindustrin förvärvat avverkningsrätt. Det hade nämligen framgått, att befintligheten av en mångårig avverkningsrätt ofta medfört, att en fastighet övergått i avverkningsrättens innehavares ägo. Undersökningen gav vid handen, att trävaruindustrin ägde avverkningsrätten till en areal av 1.129.368 hektar. Uppgifterna om avverkningsrätter hade Nk infordrat direkt av bolagen. Vissa bolag vägrade att lämna de begärda uppgifterna. Nk beräknade därför, att till Kommitténs statistik endast uppgivits omkring hälften av de avverkningsrättigheter, som trävaruindustrin hade till förfogande.

1) Nk I s. 32 ff.

g) Bolagens fastighetsförvärv från ekonomisk synpunkt.¹⁾

Nk ville ha svar på spørsmålet: Producerar jordbruksjorden mest i bonde- eller bolagshand? Svaren på kommitténs frågor nr:is 5-10 gav material till frågans besvarande.

De flesta hemman, som förvärvades av trävaruindustrin, utarrenderades. Jorden sköttes av arrendatorer. Ofta fick den forne ägaren sitta kvar på hemmanet som arrendator. Denne hade kanske ibland ett visst intresse för sin gamla gård. Den forne ägaren märkte emellertid snart, att sönerna icke längre hade intresse av att stanna kvar på en gård, som de icke kunde hoppas att få övertaga. Så berövades den forne ägaren den arbetshjälp, han tidigare fått av sönerna. Något intresse för nyodling å ett hemman, som icke var eget, fanns icke.

En avgjord försämring inträffade, då den forne ägaren försvann som arrendator. Det var inte lätt för bolagen att finna någon lämplig person, som var villig att övertaga arrendet. Ofta fick man "nöja sig med lösa arbetare, som för jordbruksarbete var mycket litet skickade och från sin verksamhet i skogarna medförde få eller inga besparingar och föga lust för ett ordnat liv. Bolagen ville av flera anledningar icke binda sig genom långvarigare kontrakt, och brukaren önskade säkerligen i många fall ej heller att vara för en längre framtid fastkedjad vid en verksamhet, som han åtagit sig i brist på något bättre. Följden härav blev, att det typiska norrländska bolagsarrendet fick en i hög grad provisorisk karaktär, som för produktionen var synnerligen menlig."²⁾ Arrendatorernas kontrakt stadgade i allmänhet icke skyldighet för arrendatorn att utföra arbete åt bolaget. Om bolaget begärde hjälp av arrendatorn var han dock på grund av sin osäkra ställning tvingad att tillmötesgå bolaget. På grund av sitt behov av kontanter för utskylder och familjens levnadsbehov var arrendatorn tvingad att söka arbetsförtjänst i skogarna. En del arrendatorer med föga kunskap om jordbruk fann kanske skogsarbetet mera tilltalande. Skogsarbetet bedrevs mest under vintern, då jordbruket låg nere. Men arrendatorn togs i anspråk av bolagen redan under hösten som hjälp vid utstämplingar, och flottningsarbetet inföll vid tiden för vårbruket. Allt bidrog till, att jordbruket fick stå tillbaka.

1) Nk I s. 38 ff.

2) Nk I s. 39.

En belastning för arrendatorn, som mest lade an på timmerdrivningsförtjänster, var det förhållande, att han måste hålla flera hästar, än han eljest hade behövt. Hästarna krävde kraftig utfodring, som vid dålig foderskörd kunde bli mycket dyrbar.

De arrendatorer, som insåg, att bolagsarbetet var mindre lönande och som fann det vara mera lönande att helt ägna sig åt jordbruket, hade stora svårigheter, om de ville genomföra en övergång från skogsarbete till jordbruk. För att driva upp jordbruket så, att det kunde ge familjen bärgning, krävdes flera år av arbete, och under dessa år behövde arrendatorn kontanter. Hade han ej kapital eller kredit för dessa år, kunde han ej ägna sig åt att förbättra jordbruket.

En arrendator blev på grund av dessa omständigheter sällan välbärgad, snarare blev han undan för undan allt fattigare. Mer och mer försummade han jordbruket och kvarsatt i arrendet endast för att ha husrum och vedbrand åt familjen och sommarbete för hästarna. I övrigt försörjde han sig med körslor och dagsverken.

"MAN TORDE SÅLUNDA KUNNA SÄGA, ATT DET KNAPPAST KAN VARA NÅGOT TVIVEL OM ATT DEN NORRLÄNSKA JORDBRUKSJORDEN PRODUCERAR AVSEVÄRT MINDRE, NÄR DEN BEFINNER SIG I EN BOLAGSARRENDATORS HAND, ÄN NÄR DEN SKÖTES AV EN SJÄLVÄGANDE BONDE." (Nk I s. 40).

Som belägg för detta påstående hänvisade Nk till en tabell, som sammanställts av svaren på frågorna 5 och 6. Tabellen utvisade antalet socknar och länsmansdistrikt, i vilka jämförelse gjorts mellan den självägande bonden och bolagsarrendatorn i fråga om jordbrukets skötsel.

TABELL 3

L ä n	Antal socknar, i vilka arrendatorernas jordbruk ansetts			Antal länsmansdistrikt, i vilka arrendatorernas jordbruk ansetts		
	under- lägset bönder- nas	jämn- gott bönder- nas	över- lägset bönder- nas	under- lägset bönder- nas	jämn- gott bönder- nas	över- lägset bönder- nas
Kol 1	2	3	4	5	6	7
Kopparbergs	26	11	-	16	8	1
Gävleborgs	23	10	-	17	4	-
Västernorrlands	42	5	-	20	3	1
Jämtlands	45	4	-	20	2	-
Västerbottens	21	1	-	19	1	-
Norrbottens	11	-	-	8	2	1
Summa	168	31	-	100	20	3

Källa: Nk I s. 41.

Tabellen visade enligt Nk, att jämförelsen blev ofördelaktigare för arrendatorn, ju längre norrut man kom. I östra Dalarna och Gästrikland, dvs i de äldsta jordbruksbygderna, stod arrendatorernas skötsel av jordbruket på samma nivå som böndernas. De socknar eller distrikt längre norrut, i vilka arrendatorer och bönder jämsställas med avseende på jordbrukets skötsel, är antingen sådana, där även böndernas jordbruk står lågt, eller sådana, där arrendatorerna lyda under bolag med jordbruksintresse.

Statistiken lämnar plats för anmärkningen, att bolagens arrendehemman såsom belägna i skogsbygden var svagare jordbrukshemman. Detta var enligt Nk ingen förklaring. Det framgår av svaren på kommitténs fråga: Har i allmänhet jordbruket (jordens skötsel och avkastning samt kreatursstocken) gått tillbaka å bolagens arrendehemman, sedan de kommit ur den jordbrukande befolkningens ägo?

Som exempel på jordbrukets tillbakagång nämndes i svaren: Kreatursstocken har minskats med hälften eller mera. Det fanns byar, där förr vinterföddes 60-70 nötkreatur, men där nu endast hölls 4-5.¹⁾ Självväxande ängar och t.o.m. åkrar hade fått växa igen med småskog. Diken hade förfallit. Åbyggnaderna hade ej underhållits.

"DE SVAR, SOM AVGIVITS FRÅN SOCKNARNA OCH LÄNSMANSDISTRIKTEN, HAVA TILL HUVUDSAKLIGA DELAR BEKRÄFTATS AV DE YTTRANDE, SOM ERHÅLLITS FRÅN ÖVRIGA TILLFRÅGADE, OCH UNDER SINA RESOR HAR KOMITÉN VID BESÖK Å ETT STORT ANTAL ARRENDEHEMMAN FUNNIT SÅ TALRIKA BEVIS PÅ ETT TILLBAKAGÅENDE JORDBRUK, ATT KOMITÉN ICKE TVEKAR, ATT SÅSOM RESULTAT AV SINA UNDERSÖKNINGAR UTTALA, ATT JORDBRUKET I SÅ AVSEVÄRD MÅN FÖRSÄMRATS Å ETT SÅ STORT ANTAL AV BOLAG FÖRVÄRVADE BONDEHEMMAN SÄRSKILT I ÖVRE NORRLAND, ATT MINSKNINGEN I JORDBRUKETS AVKASTNING MÅSTE BETRAKTAS SÅSOM EN BETYDANDE NATIONALFÖRLUST."²⁾

1) Nk I s. 42: "Även med den reducering, som kan anses hava företagits på goda grunder och som sammanhänger med det nu insedda förhållandet, att det är större uträkning att hava ett mindre antal kreatur väl utfodrade än en större stock svältfödda, kvarstår dock som ett beklagligt faktum, att kreatursantalet i oroväckande grad förminskats."

2) Nk I s. 43.

- h) Jordbrukets skötsel å bolagens arrendehemman,
sedan de kommit ur den jordbrukande befolkningens ägo.¹⁾

TABELL 4

L ä n	Antal socknar, i vilka ansetts att jordbruket		Antal länsmans- distrikt, i vilka ansetts att jord- bruket	
	gått till- baka	icke gått till- baka	gått till- baka	icke gått till- baka
Kol 1	2	3	4	5
Kopparbergs	21	8	10	10
Gävleborgs	18	10	12	9
Västernorrlands	42	5	15	6
Jämtlands	47	2	18	2
Västerbottens	19	1	17	1
Norrbottens	3	2	5	4
Summa	150	28	77	32

1) Källa: Nk I s. 42.

Nk påpekade även, att det fanns bolag, som ådagalagt stort intresse för jordbruket å sina arrendehemman. De har givit ersättning åt arrendatorn för nyodlingar och övervakat arrendatorernas jordbruk genom kringresande rättare. Nk trodde dock icke, att detta intresse skulle bli så allmänt, att missförhållandena kunde undanröjas. Den största vanskötseln förekom, där hemmanet ägdes av enskild skogsspekulant. Oftast är det de gårdar, som ligger mera avlägset i skogsbygden, som visa tecken på förfall.

Av svaren på fråga nr 9 fann Nk, att bönderna på de flesta trakter visade anmärkningsvärt intresse för nyodlingar och jordförbättringar, medan arrendatorerna däremot med få undantag nyodlade försvinnande litet. Anledning till detta senare var, att arrendatorerna på grund av sin osäkra ställning icke kunde räkna på skälig ersättning för eventuellt jordförbättringsarbete. Nk framhöll, att förhållandet kanske kunde bli annorlunda, om arrendatorns ställning förbättrades genom lagstiftning, men trodde icke, att man lagstiftningsvägen skulle bringa arrendatorns odlingslust i jämnhöjd med den självägande bondens.

Det fanns även jordbruk, som drevs av bolagen själva eller deras tjänstemän. Dessa jordbruk var i huvudsak belägna vid sågverken eller de industriella anläggningarna.

Om dessa jordbruk - drivna av bolagen eller deras tjänstemän - kunde Nk av svaren på frågorna 5 och 7 uttala, att de var "minst jämn goda och i många fall betydligt överlägsna böndernas." ¹⁾ "Tyvärr ligger det i sakens natur, att detta mönster gilla jordbruk kan komma att äga rum endast inom områden, som måste anses försvinnande, jämförda med de stora vidder odlad jord, som genom bolagens förvärv komma i vanskötsel." ²⁾

De av bolagen eller deras tjänstemän drivna jordbruken kännetecknades även av intresse för nyodlingar och alldeles särskilt jordförbättringar. Nk menade, att härav fick man icke draga den

1) Nk I s. 44.

2) Nk I s. 45.

slutsatsen, att jord blir odlad, om det lönar sig att odla den, oavsett om den äges av bönder eller bolag. Odlingskostnaderna blev lägre, om odlingen företogs av en bonde och hans familj på de tider, då de eljest vore sysslolösa, än om odlingen skulle företagas av bolag med lejda arbetare. Om det gällde uppodling av större områden genom omfattande myrutdikningar, kunde bolagen genom sin kapitalstyrka anses äga företräde framför bönderna. Genom statliga lån till bönderna kunde detta bolagens företräde minskas. "Man kan på dessa skäl knappast undgå att draga den slutsatsen, att böndernas jordbruk, även om det på sina ställen ännu delvis är underlägset det sätt, varpå bolagen eller deras tjänstemän förstå att sköta sin jord, likväl är betydligt mera utvecklingskraftigt än sistnämnda jordbruk."¹⁾

Av svaren på fråga 10 fann Nk, att antalet av i bolagens ägo befintliga ödeshemman var ganska stort. Att jordbruket nedlades, var mycket vanligt på de av enskilda skogsspekulanter förvärvade hemmanen.

Som resultat av undersökningen fastslog Nk, att "norra Sveriges jordbruksjord i regel avkastade avsevärt mera, om den befann sig i bondehand än om den ägdes av trävaruindustrins idkare."

1) Nk I s. 45.

Kapitel II

i) Producerar skogsmarken mest i bonde- eller bolagshand?¹⁾

Svaren å fråga 16 har av Nk sammanställts sålunda:

L ä n	Antal socknar, i vilka anses, att skogen skötes		
	Bättre av bolagen än av bönderna	Ungefär lika av bönderna och bolagen	Bättre av bönderna än av bolagen
Kol 1	2	3	4
Kopparbergs	11	21	2
Gävleborgs	29	8	-
Västernorrlands	14	28	7
Jämtlands	4	30	12
Västerbottens ^{x)}	6	4	1
Norrbottens ^{x)}	3	6	-
Summa	67	97	22

^{x)} med undantag av lappmarken, där utsyningstväng rådde.

I de svar, där man framhöll, att det icke fanns någon skillnad mellan böndernas och bolagens sätt att sköta skogen, hävdades ofta, att det icke förekom någon egentlig skogsvård å någondera sidan. I svaren, som hävdade, att bolagen skötte sina skogar bättre än bönderna, framhölls att bolagen vidtagit skogsplantering, hyggesrensningar, avdikning av sumpmarker, hjälpgallring, rationell avverkning och anställande av fackmän. I de svar, där bönderna ställdes främst, framhölls att de iakttog bättre sparsamhet med skogen, tillvaratog avfallet och rensade skogen omsorgsfullt. I en del svar uttalades, att man icke skulle sätta bolagen mot bönderna i fråga om bättre och sämre skogsvård. Det var de större bolagen och de välsituerade bönderna, som skötte skogen bäst, medan de mindre bolagen, de enskilda trävaruspekulanterna och de fattigare bönderna hade den underhålligaste skogshushållningen.

1) Nk I s. 46 ff.

Nk sammanfattade undersökningen sålunda: "Även om skillnaden mellan den skogsvård, som utövas av bönderna, och den, vilken bolagen låta komma sina skogar till del, icke är synnerligen stor, äro de större, solida bolagen dock i besittning av utvägar att kunna utföra mera omfattande åtgärder för skogsvården än bönderna. Men utan visshet om huruvida bolagen begagna sig av dessa utvägar att höja ett uthålligt skogsbruks avkastning eller om de, såsom ej sällan inträffat, av någon anledning föredraga att realisera sitt skogskapital framför att av skogarna draga allenast den avkomst, som är förenad med ett uthålligt skogsbruk, kan man, vid det förhållande att skogarnas produktivitet i det senare fallet för lång tid framåt nedsättes, icke med visshet påstå, att det ekonomiska utbytet, som erhålles av en skog, blir större, om skogen äges av bolag än om den är i en bondes besittning."¹⁾

Nk ansåg emellertid, att frågans nationalekonomiska bedömande berodde även av andra faktorer, som Nk bl.a. uttryckte med frågan: Behöver jordbruket stödskog?

Nk konstaterade, att ett jordbruk i norra Sverige knappast var tänkbart utan husbehovsskog. Nk hänvisade härvid till de enstämiga svaren rörande denna fråga (fråga 13, punkt 2). Men behövdes det skogsmark utöver vad som erfordrades för att förse jordbruket med skogsförnödenheter till husbehov? Ytterligare skogsmark hade betydelse i tre avseenden, nämligen som betesmark, som odlingslägenhet och som avsaluskog.

1) Nk I s. 47 ff. S. 54: "Detta är emellertid icke något för jordbrukets produktion nyttigt sakläge. Det ligger stor makt uppå, att söka bringa det därhän, att varje jordbrukare blir iståndsat att i största möjliga mån leva av vad hans jordbruk avkastar. Skall detta kunna ske, fordras emellertid en övergångstid med hårt arbete, som icke förrän efter en följd av år kan bära frukt. Och det är av vikt, att allmogen under dessa svåra år icke berövas det stöd den äger i befintligheten av egna skogar. Nu kan visserligen invändas, att bönderna, om de sälja sin skog, därför få en köpeskilling, som placerad i sparbänk eller på annat lämpligt sätt skulle kunna vara ett säkrare ekonomiskt ryggstöd än vad skogskapitalet kan vara. Härpå må endast svaras, att erfarenheten har visat, att ett penningkapital, som bonden under träget arbete, krona för krona sparar ihop, är ett kapital, med vilket bonden förstår att hushålla, då däremot en utan möda hastigt inhöstad skogsköpeskilling har en förvånande benägenhet att hastigt och till improduktiva ändamål förflyktigas. I detta avseende gör norrlandsbonden intet undantag från regeln: att vad som lätt förvärfvas, lätt förfareas."

I fråga om skogsmark som betesmark uttalade Nk, att skogsbetet till avsevärd areal icke blott var ett stöd för jordbruket utan ofta den påtagligaste nödvändighet i betraktande av jordbrukets ståndpunkt i norra Sverige.

Att äga tillgång på odlingsbar mark fann Nk vara i hög grad önskvärt för varje norrländsk jordbrukare.

Behovet av saluskog fann Nk föreligga, i synnerhet i det inre landet eller skogsbygden. Genom att sälja skog fick bonden de penningar, som fordrades till skatter och inköp av förnödenheter.

Nk sammanfattade sålunda: "Lägger man nu till dessa fördelar av saluskogen den förut omnämnda högst avsevärda nyttan av det bete och de odlingslägenheter, som finnas å skogsmarken, och besinnar därjämte, att så länge skogen genom arv övergår från en ägare till en annan, skogen är ett givet och oersättligt stöd för jordbruket, kommer man osökt till det resultat, att det från allmän synpunkt vore nyttigast, att skogen bibehålles i bondeståndets ägo i den omfattning, som för ovannämnda ändamål är nödig. Till en slutsats i denna riktning föranledes man så mycket mera, då man besinnar, att jordbruket just för närvarande behöver betydligt uppräckas i norra Sverige. För närvarande kan jordbrukaren i Norrland icke existera på ett för honom tillfredsställande sätt utan avsevärda biinkomster."¹⁾

j) Bolagens fastighetsförvärv från social och politisk synpunkt.

Nk ansåg, att Norrlandsfrågan icke enbart var en ekonomisk fråga. Det fanns andra synpunkter, som för en stat var av större vikt. Klokheten av ett politiskt förvaltningssystem kunde inte mätas i den rena penningvinsten.

Av de sociala följderna av bolagens fastighetsförvärv framstod

1) Se not 1) föregående sida.

som den betänkligaste bondeståndets fortgående försvinnande. Nk svävade ut i en lovsång till bondeståndet. Nk framhöll, att bondeståndet var folkets fysiska reserv. Bondeståndet var det bästa materialet till en nationell försvarshär. Bondeståndet fasthöll vid traditionen och var betänksamt mot alla nyheter.¹⁾

Nk beräknade antalet bönder, som upphört att vara självägande, till 12.000. "Vilken förlust härav uppkommer, belyses än bättre därav, att hela antalet självägande i Norrland och Dalarne synes efter allt att döma trots den stora minskningen i deras jordinnehav ha under de senaste åren växt eller åtminstone bibehållits vid sin numerär, och att detta huvudsakligen var att tillskriva brukningsdelarnas ökning på de hemman, som ännu finns kvar i den jordbrukande befolkningens ägo." Några bestämda siffror kunde Nk dock ej lämna.²⁾

En av följderna av trävaruindustrins förvärv av jordbruksfastigheter var uppkomsten av ett talrikt arrendatorsstånd. Nk fann av

1) "Genom denna sin konservatism ger bondallmogen en välbehövlig stadga åt samhällsskicket gent emot en under mera tryckta förhållanden levande stads- och industriebefolknings begär efter förändringar. På samma gång bildar emellertid bondeståndet genom sin demokratiska självständighet en hälsosam motvikt även mot storkapitalism och byråkrati." -----

"Av stor nytta för samhället är bondeståndet även därigenom, att dess jordbesittningar, vanligen varierande i storlek från de minsta lägenheter till jämförelsevis stora gårdar, bilda en social steg, på vilken en skötsam arbetare småningom kan höja sig till allt större förkovran." (s. 56).

2) Uppgifter om att antalet övriga jordägare under åren 1885-1900 vuxit från 83.262 till 99.003 (VI s. 21) gav inte någon klarhet. Siffrorna, som hämtats ur taxeringslängderna, avsåg nämligen även innehavare av sådan jordbruksfastighet, som ej är satt i mantal, dvs självägande jordtorpare och andra lägenhetsinnehavare. Enligt den officiella jordbruksstatistiken fanns år 1900 i de sex nordligaste länen 83.773 brukningsdelar av hemman och antalet jordtorp och andra jordlägenheter var 24.549. Ett tillskott för jordbrukslägenheterna hade tillkommit, genom att lägenheter, som förut upptagits under rubriken "annan fastighet", blivit överförda till jordbruksfastigheter i taxeringslängderna. Detta skedde i stor utsträckning, när den nya väglagen skulle träda i kraft.

svaren på första delen av fråga 22 (Vilken ställning kunna arrendatorer av bolagshemman sägas intaga i ekonomiskt avseende?), att det stånd av arrendatorer, som bildats av förne självägande bönder var "i ett stadigt sjunkande såväl vad angår jordbrukshåg som ekonomiska villkor."¹⁾

Nk påpekade, att med den nästan fria arrendelagstiftningen i Sverige hade jordägaren möjlighet att försätta arrendatorn i ett beroendetillstånd, som skapade ett missnöje, som var socialt betänkligt.²⁾

Att trävaruindustrin förvärvade jordbruksfastigheter i en socken hade vissa följder med avseende på de möjligheter till ingripande, som följde med innehav av jordbruksfastighet. Ett bolag kunde genom hot med begäran om laga skifte i de byar, där samfällighetsförhållandena ännu icke var upplösta, framtvinga medgivanden från bönderna i någon fråga till bolagets förmån. Varje jordägare kunde ju begära skifte, men den enskilde jordägaren handlade icke som ett bolag utan hänsyn till de övriga byamännens önskemål.

-
- 1) Nk I s. 61 ff. Nk fann av svaren (fråga 22, första delen), att arrendatorerna hade det bättre i de två sydligaste länen än i de övriga. Nk förklarade detta med att "arrendesystemet här sedan äldre tider haft en viss stadga, och att jordägarna ägna sina arrendatorer större omtanke, dels särskilt i Kopparbergs län därpå, att hemmansdelarna äro så små, att de ofta arrenderas av en granne, som själv äger jord." (s. 62).
 - 2) Ofta erhöill arrendatorerna icke något skriftligt kontrakt. Fick de ett skriftligt kontrakt, innehöll det ofta tyngande villkor. Även om det kunde sägas, att stränga bestämmelser i kontrakten icke i allmänhet tillämpades, så kunde säkert ett bolag mot sina arrendatorer göra gällande ett husbondevälde, som funnit sitt uttryck i vissa bestämmelser i de skriftliga kontrakten. Som exempel på sådana bestämmelser må nämnas, att arrendatorn skulle hörsamma de bud och befallningar, som utgick från förvaltningen. Var arrendatorn ohörsam, förverkades arrendet. Så kunde även ske, om bolaget fann skäl till missnöje mot arrendatorn eller om arrendatorn vid laga domstol tilltalades för brott. (s. 62,63).

När det gällde avverkning från en skogssamfällighet, fordrades alla delägarnas samtycke. En enskild bonde gick inte gärna emot de andra delägarande bönderna. Möjligheten till veto var för bolagen däremot ett ofta använt maktmedel.¹⁾

Bolagen var tack vare sina fastighetsförvärv i stånd att utöva inflytande på det kommunala livet. Bolagens arrendatorer anmälades ofta icke till mantalslängderna och saknade därför kommunal rösträtt. Bolagens inspektorer utövade ofta rösträtt för bolagens fastigheter. De hade säkerligen även möjligheter att få arrendatorer med rösträtt att utöva densamma för bolagets syften.

Rösträttsbegränsningen hade inte samma sociala betydelse i Norrland som i övriga Sverige. Bolagen hade nämligen ofta gemensamt intresse mot bönderna, och deras sammanlagda röstetal kunde trots begränsningen bilda majoritet. Många röstberättigade bodde på långt avstånd från de platser, där kommunalstämmorna hölls, vilket var till förfång för deras medverkan i det kommunala livet. Bolagets tjänstemän bodde ofta på eller i närheten av de platser, där stämmorna hölls.

Ett annat, ofta påtalat förhållande var, att ett bolag icke uppskattades för inkomst av rörelse i kommuner, där de hämtade sitt virke. Så var fallet framförallt i skogssocknarna, vilka som skatteobjekt fick nöja sig med bolagens fastigheter. Taxeringsvärdet å dessa sjönk genom avverkningarna. Kustsocknarna, där bolagen hade sin förädlingsrörelse, fick ett mycket stort skattebidrag från bolagen och blev sålunda gynnade på skogssocknarnas bekostnad. Skogssocknarnas ekonomi belastades av att bolagens arrendatorer och arbetare ofta på ålderdomen kom fattigvården till last.

Från politisk synpunkt innebar bolagens fastighetsförvärv, att bolagen fick ett allt större inflytande på tillsättande av landstingen och därmed på Första Kammarens sammansättning. På valen till andra kammaren kunde bolagen enligt Nk knappast inverka.

1) Nk I s. 64.

En annan politisk fara var enligt Nk, att utlänningar genom aktieköp och bolagsbildning kunde förvärva sig inflytande över omfattande svenska områden.

Nk påpekade, att de dugligaste juristerna mer eller mindre var engagerade i trävaruindustrins tjänst och att det kunde ställa sig svårt för de enskilda bönderna att vid tvister med bolagen kunna få hjälp av skickliga sakförare.¹⁾

k) Orsaken till böndernas fastighetsförsäljningar.

Nk lät fråga, varför bönderna sålt sina hemman till bolagen.²⁾ Av svaren framgick, att man nästan överallt skiljde mellan två perioder i trävaruörelsens historia. Den första perioden började omkring 1850. Denna period kännetecknades av att böndernas skogsmark belastades med avverkningsrätter, jordbruket försvårades, hågen för jordbruk minskades och allmogen fick alltmera en falsk levnadsstandard.³⁾

Den andra perioden började, då trävaruindustrins män förstod, att deras näring hade framtiden för sig och att de därför ville göra sig oberoende av konkurrensen om råvaran genom att förvärva skogsmarken med äganderätt. Att trävaruindustrin lyckades att göra sådana förvärv, berodde i stor utsträckning på efterverkningar av det, som hänt under den första perioden.

1) Nk I s. 67 ff.

2) Nk IV fråga 24 s. 371.

3) Nk I s. 70 ff. Vid första periodens början försörjde sig bönderna på att bruka jorden, på jakt och fiske och binäringar. De väldiga arealer skogsmark, som genom avvitrningen tilldelats hemmanen, användes som betesmark för boskapen. Från skogen hämtades de produkter, som gården fordrade. På en del håll tillverkades tjära. För de bönder, som icke hade skog intill de stora älvarna, och inga flottleder fanns för transport av timret, hade skogen ringa värde. Det var därför icke märkvärdigt, att en bonde tyckte, att han gjorde en god affär, när han mot någon ersättning upplät avverkningsrätt till sin skog i regel på 50 år.

De viktigaste orsakerna till försäljningarna var enligt Nk:

1. De svårigheter, som jordbruket hade.
2. Avverkningsrätten till skogsmarken hade upplåtits.
3. Svårigheter vid arvsskiftet.
4. Att det varit lätt att få sälja.
5. Att bonden ansett sig ha fått bra betalt.¹⁾

Nk anförde, att i många svar sades, att köpeskillingen varit alldeles för låg, "vilket under en period med stigande trävarukonjunkturer och när det gäller en jämförelsevis mindre affärsvan och godtrogen folkklass, vilken icke äger samma förmåga som fackmännen att uppskatta skogens värde, är lätt förklarligt. Många av de svarande nämna emellertid uttryckligen, att NUMERA JORDENS VERKLIGA

-
- 1) Nk I s. 72 ff. Av de svårigheter, som jordbruket hade att kämpa mot, må nämnas bl.a. de höga arbetslönerna, dålig jordmån, hårt klimat, skattebördan. I många fall har försäljning skett under trycket av en förestående exekutiv auktion. "Men de särskilda svaren ge dock icke anledning antaga, att bondeståndet i allmänhet redan nu skulle vara tyngt av en så överväldigande skuldbörda. Tvärtom förefaller det som om bonden ganska snart, sedan han börjat märka, att hemmanets avkastning icke förslår till hans årliga utgifter, finner sig föranlåten till hemmanets försäljning i förhoppning att bättre kunna reda sig med köpeskillingen." (s. 72)

Då bonden upplåtit avverkningsrätten till sin skog, var skogen för honom ett dött kapital. Bonden måste emellertid betala skatt även för den del av hemmansvärdet, som den till avverkningsrätt upplåtna skogsmarken representerade. Om nu bonden icke kunde klara sig utan kapitaltillskott från skogen, var det naturligt, att han sålde sitt hemman. I de fyra nordligaste länen tycktes detta vara en av de vanligaste försäljningsorsakerna enligt svaren. "Ytterst är naturligen förhållandet att hänföra till den omständighet, att de särskilda hemmanen i jordbruksavseende ofta icke äro nog givande för att med nutidens stegrade anspråk på livet kunna lämna brukaren full bärgning." (s. 73).

Svårigheter vid arvsskiftet uppgavs från ett 50-tal kommuner - särskilt i Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län - vara en av de viktigaste anledningarna. "Det synes särskilt i trakter, där skogsanslagen är stora, i allmänhet vara svårt att finna någon av arvingarna, som är villig att övertaga hemmanet genom de andras utlösande efter det pris, hemmanet kan anses komma att betinga i händelse av försäljning å offentlig auktion. Följden blir, att hemmanet avyttras på dylik auktion, därvid i många fall något bolag stannar för högsta budet." (s. 73).

VÄRDE GANSKA ALLMÄNT INSES, OCH ATT OFTA DEN ERBJUDNA KÖPESKILLINGEN ÄR STÖRRE ÄN DET KAPITALBELOPP, Å VILKET DEN AVKASTNING BONDEN FÖRMÅR DRAGA AV HEMMANET LÄMNAR SKÄLIG RÄNTA."¹⁾

Slutligen framhöll Nk som en förklaring till försäljningarna, att det norrländska bondeståndet skiftat "skaplynne". Det var icke moget för att kunna mottaga sådana rikedomskällor, som erbjöds dem, i och med att skogens värde mångdubblades.

Men när det gällde orsakerna till böndernas försäljningar av hemman, måste man också undersöka, vad bolagen gjort för att befordra desamma. I trävarurörelsens första tider var icke trävarurörelsens män fullt korrekta, när de gjorde sina avtal med bönderna. Det tycktes icke vara fallet "numera" enligt Nk. Det är ytterst sällan, som man i svaren framkastar beskyllningar av ovan angiven art mot bolagen. Däremot anklagas bolagen för att på olika sätt bereda marken för framtida förvärv. Bolagen ger förskott på avverkningsförtjänsten, så att bonden kommer i skuld till bolaget. Bolaget kan påkalla laga skifte eller vägra avsaluavverkning från samfällad mark m.m. "Ett av de effektivaste medel att påverka ortens befolkning äga emellertid bolagen däruti, att de i vidsträckt mån disponera över avverknings-, timmerdrivnings- och flottningsförtjänsterna."²⁾

1) Norrlandskommitténs slutord.

Nk fann det angeläget framhålla, att om än den verkställda undersökningen givit vid handen, ATT TRÄVARUINDUSTRINS STORA JORDFÖRVÄRV INNEBÄRA EN ALLVARLIG SAMHÄLLELIG OLÄGENHET, DENNA SLUTSATS ICKE I RINGASTE MÅN INNEBÄR ETT UNDERKÄNNANDE AV DEN STORA NYTTA DENNA INDUSTRI SOM INDUSTRI BETRAKTAD MEDFÖR FÖR LANDET. KOMITÉN HÅLLER EMELLERTID FÖRE, ATT DET GAGN SÅGVERKSINDUSTRIN OTVIVELAKTIGT GÖR, DETTA GAGN FÖRMÅR DEN ÅSTADKOMMA LIKA VÄL, UTAN ATT LÄGGA UNDER SIG DEN FÖR BONDEBEFOLKNINGENS EXISTENS OCH UTVECKLING BEHÖVLIGA JORDEN OCH FÖRORSAKA DEN SVÅRBOTLIGA SKADA FÖR SAMHÄLLET, SOM DÄRAV HÄRFLYTER.³⁾

1) Nk I s. 74.

2) Nk I s. 76.

3) Nk I s. 76.

m) Norrlandskommitténs förslag och framställningar.

Det viktigaste av de förslag, som Nk gjorde, måste i det rådande läget vara förslaget om förbud i vissa fall för bolag eller förening för ekonomisk verksamhet att förvärva fast egendom. Nk ansåg, att trävaruindustrins jordinnehav år 1900 - i areal minst 5.394.837 hektar eller 34,3 % av den i enskild ägo befintliga jorden - motiverade en åtgärd, som förhindrade dylika förvärv i framtiden. Tredjedelen av trävaruindustrins jordinnehav hade förvärvats under åren 1885-1900, och hastigheten, varmed förvärven fortgått, hade ökat. Lagförslaget innebar bl.a., att bolag eller ekonomisk förening ej fick förvärva fast egendom på landet i Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län samt i vissa delar av Kopparbergs och Gävleborgs län, om icke sådant fall förelåg, som angavs i vissa paragrafer av lagförslaget.¹⁾ Tillstånd till förvärv kunde erhållas av Konungen även i de trakter, för vilka förvärvsförbud föreslogs i lagen.

Nk framlade en hel rad andra förslag, bland vilka må nämnas :
Förslag om förbättrade grunder för ägostyckning,
om provisorisk inskränkning i rätten att ägostycka.

1) Nk I s. 10 ff. Bl.a. kunde bolag eller ekonomisk förening köpa tomt, upplagsplats m.m. (§ 2). Bolag eller ekonomisk förening kunde köpa den del av ett hemmans avrösningsjord, som ej var att betrakta som stödskog eller odlingsområde (§ 3). § 4: "Utan hinder av vad i denna lag stadgas, äge bolag eller förening för ekonomisk verksamhet förvärva fast egendom från annan dylik samfällighet, där denna senare ej förvärvat fastigheten enligt 6 § och ej heller driver sådan rörelse, som i 7 § omförmäles." I lagförslagets 6:e paragraf säges, att bolag eller ekonomisk förening får utan särskilt tillstånd inropa fastighet å exekutiv auktion, om det var erforderligt för att skydda någon fordran eller rättighet "varför egendomen på grund av inteckning eller jämlikt 11 kapitlet 2 § jordabalken häftar." 7 §: "Bolag eller förening, som driver bank- eller annan penningrörelse eller försäkringsrörelse, vare ej underkastad denna lags bestämmelser."

Vidare framlades förslag till lag, innefattande särskilda bestämmelser om arrende av viss jord på landet inom Norrland och Dalarna,
förslag om ändrade bestämmelser om jordavsöndring,
förslag till lag, innefattande bestämmelser till förekommande av vanhävd å vissa jordbruk i Norrland och Dalarna,
förslag till lag angående vissa åtgärder, förberedande åt enskilda jordbrukare i Norrland och Dalarna av lämpliga odlingslägenheter å kronomark,
förslag om lättnader i avseende å väghållningsbesväret,
förslag om nya grunder för skogsbeskattningen och
förslag till ändringar i 1880 års flottningsstadga.
I fråga om skiftesväsendet föreslog Nk bl.a., att bönderna i Norrland och Dalarna skulle beredas möjlighet att låna medel till att bestrida skifteskostnaden.

Nk föreslog en lagstiftning, som skulle befrämja kommunernas strävanden att skapa gemensamhetsskogar och
en undersökning om i vilka fall och på vilka villkor låneunderstöd av allmänna medel kunde erhållas för inköp av mark till bildande av gemensamhetsskogar.

Anslag och låneunderstöd för dikning och nyodling borde kunna erhållas, och Nk föreslog inrättandet av en diknings- och en nyodlingsfond.

Undervisningen i jordbruk borde förbättras, och Nk föreslog, att ett antal kringresande jordbrukskonsulenter tillsattes.¹⁾

1) Nk I s. 109 - 324.

5.

Reservationer till Norrlandskommitténs Betänkande

I en reservation till Norrlandskommitténs betänkande framhölls, att kommitténs uppdrag var, att framlägga förslag till lagstiftnings- eller andra åtgärder för att vidmakthålla och stärka den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarna och befrämja jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar.¹⁾ Kommittén borde därjämte ha åstadkommit en verklig utredning, om och i vad mån de angivna syftemålen hade kunnat uppnås utan åsidosättande av eller förfång för övriga näringar i Dalarna och Norrland. En sådan utredning hade varit lämplig även ur jordbrukssynpunkt. Jordbruket och den jordbrukande befolkningen var beroende av övriga näringar, vilka var avnämare av jordbrukets produkter och lämnade den jordbrukande befolkningen välbehövliga biförtjänster. Kommittén hade allt för litet beaktat dessa synpunkter.

Kommitténs undersökningsmetod kunde ej godtagas. Kommittén uppdelade norrlandsfrågan i 2 spörsmål: 1) huruvida det från allmänna synpunkter var nyttigare, om norra Sveriges jord var uppdelad i ett större antal bondgårdar eller om densamma sammanfördes till ett fåtal stora bolagsbesittningar och 2) i vad mån jorden i Norrland och Dalarna borde göras till föremål för jordbruk eller skogsskötsel. Den första frågan var en fråga om jordens fördelning och den andra en fråga om jordens kultur. Norrlandskommittén gjorde jordfördelningsfrågan till den viktigaste av de två och "ställer därvid betraktaren inför ett alternativ av idel bondgårdar eller idel bolagsdomäner". Reservanterna beklagade, att kommittén utgått från jordfördelningsfrågan. Kommittén hade, redan innan någon undersökning var gjord, satt Norrlands och Dalarnas två huvudnäringar i skarp motsats. Man måste med den utgångspunkten tro, att en konflikt mellan dessa näringar var oundviklig. "Kommittén har tyvärr icke velat tänka den tanken, att Norrlands och Dalarnes jord kunde vara av den beskaffenhet, att den delvis lämpar sig för jordbruk, delvis åter för skogsbruk och industrier, samt att därför var och en av dessa näringar utan förfång för de andra kan erhålla sin

1) Reservation av H Claesson, F Kempe och Arvid Lindman.

andel av denna jord i den utsträckning, som för var och en kan vara behövlig"¹⁾.

Kommittén hade i de avseenden, den företagit utredning, stött sig på material, som ej var tillförlitligt. Den hade ej företrädesvis begagnat statistiska källor utan litat till svar, avgivna t.ex. av kyrkoherdar och av bönder, utvalda av hushållningssällskapens förvaltningsutskott. Agitationen i norrlandsfrågan hade försvårat avgivandet av opartiska omdömen. Svar hade avgivits av självägande bönder på sådana frågor, avsedda att besvara om de sköta sina hemman bättre, visa större intresse för jordförbättringar och nyodlingar än bolagen och arrendatorer. De avgivna svaren kunde ingalunda, såsom skett, statistiskt bearbetas, än mindre borde de ha tjänat som statistiskt material.

Kommittén hade dock i huvudsak grundat sitt omdöme på de avgivna svaren. Kommittén hade uppfattat dem som en kontroll på den officiella statistiken, och detta innebar enligt reservanterna ett underskattande av den officiella statistiken. Den officiella statistikens siffror borde i första hand ha utgjort grundvalen för en utredning. Statistiken jämte kommittéledamöternas kunskap om förhållandena samt en utredning av sak-kunniga och opartiska personer borde ha varit avgörande för omdömet.

Reservanterna exemplifierade med att hävda, att den officiella jordbruksstatistiken i huvudsak kunde lämna en riktig bild av förhållandena. Skulle man rätt kunna avgöra, vilka åtgärder som borde vidtagas för befrämjande av jordbruket i Dalarna och Norrland, måste man ha kunskap om detta jordbruk under de senare årtiondena. En sådan utredning hade reservanterna föranstaltat.

"Vi hålla alltså före, att en allsidigare och grundligare utredning varit av nöden; och för att erhålla en sådan anse vi, att man borde taga i betraktande Norrlands och Dalarnes naturliga tillgångar, dessa tillgångars relativa värden och förhållande till varandra och till den jordbrukande befolkningen samt deras utvecklingsmöjligheter. Med stöd härav hade sedermera kunnat utrönas, huruvida icke jordbruksnäringen i Norrland

1) NK I s. 456.

och Dalarne kunde utvecklas utan förfång för dessa landsdelars övriga huvudnäringar, eller om icke fast hellre just genom utvecklingen av dessa sistnämnda såväl jordbrukets utveckling skulle befrämjas, som ock den jordbrukande befolkningens intressen bäst tillgodoses. A priori måste man vara böjd för detta senare antagande, eftersom ett lands olika näringar ju i allmänhet stå i direkt beroende av varandra, så att, då några av dessa blomstra, denna blomstring i någon mån kommer de andra till godo, under det att, om några av ett lands huvudnäringar lida, även de andra få kännning därav."¹⁾

Resultatet av reservanternas utredning sammanfattades i följande synpunkter:

- 1) Såväl de naturliga som de genom utvecklingen framkallade förutsättningar för jordbruket äro bättre inom Norrlands och Dalarnes jordbruksregion än inom dessa landsdelars skogsregion.
- 2) Jordbruket bör uppmuntras och den odlingsbara jorden tagas i anspråk i första rummet inom jordbruksregionen, medan detsamma inom skogsregionen bör frammanas endast i den mån, förbättrade samfärdsmedel och avsättningsmöjligheter tillåta det.
- 3) Då Norrlands och Dalarnes jord till allra största delen lämpar sig endast för skogsbruk, är det för dessa landsdelars framtida trygghet nödvändigt, att en intensiv skogsvård införes.
- 4) Den av industrin skapade folkökningen är grundvalen för jordbrukets förkovran.
- 5) Den naturliga gången är en samtidig utveckling av jordbruk och industri, ty den ena kan icke undvara den andra.
- 6) Jordbruket måste taga skada av lagar, vilka äro till förfång för industrin.²⁾

1) NK I s. 458.

2) NK I s. 498. Utredningen om jordbruket (s. 459-468): "På grund av ovan anförda siffror synes det otänkbart, att jordbruksutvecklingen hämmats av den i Norrland och Dalarne hastigt framåtskridande industrin. Tvärtom hålla vi före, att industrin i hög grad bidragit till jordbrukets utveckling genom de möjligheter till avsättning på nära håll av dess alster, som den berett nämnda näring.

I en reservation av Lindhagen till Norrlandskommitténs betänkande

forts. från föregående sida.

Man kan nämligen ej tänka sig, att jordbruket i Norrland och Dalarne skulle, annat än inom eget område, kunna uppträda som konkurrent med jordbruket i det övriga riket. För en jordbrukare i Norrland är därför avsättning på nära håll av hans produkter ett oeftergivligt villkor för framgång, och denna avsättning beredes genom industrin. Vi hålla också före, att allt eftersom industrin utvecklas och de möjligheter, som i industriellt avseende förefinnas inom Norrland och Dalarne blivit tillgodogjorda, skall ock jordbruket i samma mån förkovras, ty industrins arbetare behöva föda. Och vi tro, att den tid skall komma, då den till odling verkligt dugliga mark, som finnes i Norrland och Dalarne, skall vara odlad, ehuru väl vi ingalunda vilja genom onaturliga åtgärder påskynda denna utveckling. Den må komma i mån av behov, ej genom att framkalla jordbruk på trakter, där ännu inga avsättningsmöjligheter eller ens kommunikationer finnas." (s. 467, 468).

Utredningen om skogsbruket (s. 469-480): "Utgår man från nationalekonomisk synpunkt, måste man undersöka, icke blott om produktionen blir större eller mindre, därest den skogsproducerande jorden befinner sig i bolags- eller bondehand, utan även ägna en tanke åt att de skogsbehövande industrierna endast genom dyrbara anläggningar äro i stånd att på ett fullt rationellt sätt tillvarataga skogens produkter, att dessa anläggningar just på grund härav ökat skogsvärdet, att detta stegrade värde kommer bondens skog tillgodo, likaväl som industriernas, att den arbetande klassen i Norrland och Dalarne till allra största delen har sin utkomst genom dessa industrier, att arbetaren trives bäst där, var han kan erhålla en liten gård för sig ensam, vilket lättast kan ske i skogsbygden, där, likaväl som vid kusten, bofasta arbetare äro av nöden, samt att sålunda även av detta skäl jord är behövlig för industrin."

Utredningen om industriernas eget och utarrenderade jordbruk (s. 481-484): Kommittén hade funnit, att bolagens sätt att på vissa ställen sköta jordbruket var överlägset böndernas men hävdade, att böndernas jordbruk var mera utvecklingskraftigt. Reserverna hävdade, att bolagsegendomarnas jordbruk var minst lika utvecklingskraftigt som bondehemmanens. Bolagen, som disponerade större kapital än bonden, hade möjlighet att inlåta sig på stora odlingsföretag.

Industrins utarrenderade jordbruk omfattade 70-75 procent av det jordbruk, som industrin ägde i Norrland och Dalarne. Industrin köpte hemmanen för skogens skull och fäste intet avseende vid den odlade jordens beskaffenhet och hävd, åbyggnadernas skick eller om hemmanets läge var lämpligt eller icke för idkande av jordbruk. De flesta hemmansköpen ägde rum i skogsbygden, där jordmänen var svaga. Det var otvivelaktigt, att de hemman, som såldes, var av sämre beskaffenhet i avseende å jordbruk och åbyggnader än de, som icke utbjöds. Bondens ekonomiska ställning framtvingade ofta en försäljning.

Om de flesta hemman, som industrin förvärvade, var i mycket dåligt

forts. nästa sida.

sades om kommitténs förslag, att det hade den mycket stora förtjänsten,

forts. från föregående sida.

skick, så skedde ingen förändring med avseende på jordbrukets skötsel, när den forne ägaren övertog sitt hemman på arrende.

"Då han ej som självägande kunnat på ett rätt sätt sköta sin jord, är det nämligen föga utsikt för att han skall kunna göra det som arrendator. Påtagligt är också, att många sådana svaga och dåliga jordbrukshemman fortfarande blivit lika van-skötta, om de kvarblivit i den gamle ägarens hand - en omständighet, som torde ställa svaren om jordbrukets tillbakagång på arrendehemman i en helt annan belysning och giva dem en annan betydelse än dem komitén tillagt dem" (s. 482).

När mera sällan goda jordbrukshemman försäljas, använder industrin dessa hemman för egen räkning eller säljer jordbruksdelen till någon jordbrukare.

Ett annat hinder för jordbrukets förkovran var arrendesystemet. Det passade icke norrlänningar. Arrendesystemet var rikt utvecklat i södra Sverige. Norrlänningen var uppfostrad i frihet och hade ingen lust att underkasta sig tvång av något slag. Detta var nog det för-nämsta skälet till norrlänningens inställning till arrendesystemet. Härtill kom, att utsikterna till ekonomiskt välstånd genom jordbru-
ket för en arrendator i Norrland var sämre än i det övriga riket och att norrlänningen som jordbrukare lämnade mycket övrigt att önska. Förhållandena i detta avseende är bättre i södra Norrland än i den norra delen.

Norrlandskommittén hade till en del förklarat arrendatorns dåliga ställning med att han måste utföra arbete åt jordägaren. Även om skyldighet att arbeta ej fanns, vågade arrendatorn ej vägra. Många insåg även enligt kommittén, att bolagsarbete lönade sig illa och att det vore bättre att helt ägna sig åt jordbruket. Det gick enligt reservanterna utmärkt för arrendatorn att under vintern ägna sig åt skogsarbete och erhålla en kontant förtjänst. Både bönder och ar-rendatorer borde bättre använda sin tid. Jordbrukssysslorna vilade under vintern. Då fanns det tid för arbete i skogen. Om således bolagen skulle fordra arbete av sina arrendatorer, borde detta ej vara så klandervärt; men nu är i själva verket förhållandet det, att det är arrendatorn, som önskar arbetet och anser sig genom det före-träde, han i detta avseende har, hava en mera gynnad ställning än den självägande. Helt säkert vore det för övrigt i allmänhet omöj-
ligt att få hemmanen i Norrland utarrenderade, om icke arrendatorn framför andra komme i åtnjutande av den förtjänst, som arbetet i skogen förskaffar. Ja, vi anse, att denna förtjänst på många stäl-len är den ovillkorliga förutsättningen för att jorden överhuvud skall kunna brukas. (s. 483, 484)

Det förelåg stora svårigheter för industrin att vidmakthålla och förkovra jordbruket å utarrenderade hemman. Svårigheterna kom dock att övervinnas, vilket redan skett på många håll i Norrland.

forts. nästa sida.

att det förhindrade, att de skogshemman, som ännu befann sig i bondehand, i sin helhet med tiden blev bolagsegendom. Förslaget löste dock ej huvuduppgiften att verkligen begränsa eller inskränka bolagens sociala och ekonomiska övermakt. Den fick enligt förslaget möjlighet att ytterligare utveckla sig.²⁾

Lindhagen ansåg, att historiken hade försummats i kommitténs betänkande. Han hade påyrkat, "att en mera genomförd historisk framställning skulle inleda betänkandet." Han gav icke någon egen historik utan endast några huvudpunkter, som borde ha gjorts till föremål för närmare utredning och framställning. Framställningen disponerades sålunda:

1. Kronans jorrdonationer till industrin.
2. Kronans jorrdonationer till jordbruket.

Lindhagen sammanfattade sin redogörelse i konstaterandet, att statens uppostringar för jordbruket i de norra delarna av riket genom nybyggesupplåtelser och avvittningar varit av en i hög grad donatorisk karaktär.

Lindhagen påtalade de enorma vinster, som trävaruindustrin gjort genom köp av avverkningsrättigheter och förvärv av hemman med äganderätt. Han hade i kommittén ifrågasatt en utredning för att i siffror framvisa "de våldsamma belopp, som industrin sålunda tjänat utan allt arbete på avverknings- och hemmansköpen". Kommittén ansåg dock, att en sådan utredning ej borde företas.

Lindhagen framhöll, att hans framställning endast angav några synpunkter för en historisk framställning. "Därmed har jag också velat betona, att det är förhållandena, som oundvikligt vållat den skadliga utvecklingen, samt att skulden ligger icke hos befolkningen eller hos

1) forts. från föregående sida.

"Genom en lämpligt avfattad arrendelag torde mycket kunna vinnas. En lag, som förbättrar arrendatorns ställning och ger honom mer frihet, bör ock giva honom ett större intresse för jordbruket och mera kraft att kunna sköta detsamma." (s. 484)

Det behövdes slutligen sakkunniga, som kunde undervisa arrendatorerna om hur ett rationellt jordbruk skulle skötas och som hade makt att tillse, att lämnade föreskrifter efterlevdes.

2) NK I s. 345-451. Reservation av Carl Lindhagen.

industrins målsmän utan i lagarna och styrelsesättet."¹⁾

Utredningen.²⁾

Lindhagen menade, att utredningen skulle skett genom undersökningskommissioner, som på ort och ställe bildade sig en uppfattning om tillståndet. En utredning i den formen kunde inte genomföras. Genom resor i norra Sverige försökte kommittén skaffa sig kunskaper om förhållandena.

Kommittén enade sig om att inhämta upplysningar genom framställande av vissa frågor. Lindhagen menade, att de inkomna svaren ägde ett subjektivt värde och att en noggrann statistik ej kunde byggas på dem. I den mån svaren sammanstämde, kunde de ej fränkännas en hög grad av tillförlitlighet. Kyrkoherdar, sockenombud, jägmästare och i viss mån lantmätare hade visat största intresset. Svaren från länsmännen var svävande och ibland motsägande. "Ju högre upp man kommer bland ämbetsmyndigheter, ju mer utebliva svaren och ju torftigare äro de svar, som avgivits, på samma gång de visa en allt större försiktighet eller dragning åt sågverksintressets synpunkter. Den största misräkningen har, enligt vad man inom kommittén varit tämligen ense om, vållats av beslutet att infordra yttrande från domhavandena."³⁾

Missförhållandena i Dalarna och Norrland hade uppkommit genom industrins jordförvärv. Undersökningen måste därför rikta sig mot dessa företeelser. Om man talade om industrins nytta, så ledde man endast bort uppmärksamheten från det huvudfrågan gällde, industrins jordförvärv. En undersökning av trävaruindustrins förutsättningar, dess skötsel och anspråk, kunde emellertid ha sitt intresse.

Om en undersökning skulle göras, så fick man inte underskatta jordbrukets ekonomiska betydelse genom att framhålla produktionsvärdena inom trävaruindustrin och värdet av exporten av trävaror som ensamt industrins skapelse. "Alldeles som om även de naturens krafter, som göra,

1) NK I s. 376.

2) NK I s. 378-389. Reservation av Carl Lindhagen.

3) NK I s. 381.

att det växer skog på kronoparkerna och å enskildes skogsmarker, vore en fabrikation av industrin."¹⁾ Missledande vore även försök att framvisa, hur större delen av befolkningen i Norrland levde på industrin och att hänföra allt arbete i skogarna med avverkning och dylikt till industriarbete. En ytterligare missledande bevisföring vore att söka ådagalägga, att jordbrukets avkastning och möjligen även den jordbrukande befolkningens antal under senare tider ökats i Norrland och Dalarne i sin helhet. "Ett dylikt förhållande, varför man, i den mån det äger rum, har de kvarvarande bondehemmanen att tacka, kan icke rättfärdiga, att på hemman, som komma i bolagens ägo, vanligen ingen ökning utan tvärtom minskning äger rum och i varje fall framstegen bliva mindre och långsammare, än om fastigheterna fortfarande ägts av bönder."¹⁾

Redan under kommitténs första sammanträden hade Kempe önskat en utredning om hur stor del av Norrlands befolkning, som levde på industri, på jordbruk eller bådadera. Kommitténs majoritet gick med på förslaget, men det framhölls, att utredningen skulle särskilt behandla skogsbruket, vilket ej borde kallas för industri. Lindhagen framlade ett förslag till utredning: "Sågverksindustrins förutsättningar och dess skötsel."²⁾ Lindman framlade ett motförslag: "Trävaruindustrin. Lindmans förslag innehöll bl.a.:

1. Vad är tillverkningsvärdet vid inom Dalarne och Norrland belägna:
 - a) Sågverk
 - b) Övriga träförädlingsverk
 - c) Järn- och stålverk
 - d) Pappers- och pappersmassefabriker.
2. Vad är värdet av jordbrukets årliga avkastning?
3. Huru stor del av befolkningen har sin utkomst:
 - a) uteslutande av de i frågan i omnämnda industrier
 - b) uteslutande av jordbruk
 - c) av bådadera.

Dessa punkter i Lindmans förslag återfanns ej i Lindhagens.

1) NK I s. 383. "Slutligen söker man för att minska totalprocenten av bolagens fastighetsförvärv göra gällande, att denna bör jämföras endast med böndernas ägoinnehav sammanlagt med kronoparkernas arealer. Då kronoparkerna emellertid ej äro bebodda och av naturliga skäl avtagits från den mark, som upplåtits till bosättningar, så blir en sådan jämförelse oriktig." (s. 383, 384)

2) NK I s. 384, 385.

Kommittén kunde icke nå något resultat. Lindhagen skriver:
"Det enda bestående minnet av denna episod i komiténs arbeten återfinnes i efterskriften på sidan 76 i betänkandet."¹⁾ Förmodligen avsåg Lindhagen orden: ".....denna slutsats icke i ringaste mån innebär ett underkännande av den stora nytta denna industri som industri betraktad medför för landet."

1) NK I s. 386.

6.

Norrlandskommitténs förslag om förbud i vissa fall för bolag eller förening för ekonomisk verksamhet att förvärva fast egendom.¹⁾

Trävaruindustrins jordinnehav uppgick år 1900 i areal till 5.394.837 hektar eller 34,4 % av den i enskild ägo befintliga jorden. Tredjedelen av denna jordegendom hade förvärvats under de 15 åren 1885 - 1900. Genom dessa fastighetsförvärv berövades bönderna den jord, de behövde för att bestå. Norrlandskommittén ansåg, att den enda verkliga hjälp, som kunde lämnas bönderna, var att avbryta trävaruindustrins förvärv av den jord, som borde bibehållas åt bönderna. Medlet var, att "förbjuda trävaruindustrins idkare att förvärva den jord, man anser böra kvarstanna i bondebesittning."²⁾

Norrlandskommittén avvisade invändningar mot stiftandet av en förbudslag, sådana som att den innebar en kränkning av grundsatsen om "allas likhet inför lagen" eller att den skulle vara en klasslag, som gynnade en viss grupp av näringsidkare på en annan grupps bekostnad. Förbudet gällde endast bolag eller föreningar, dvs särskilt bildade rättssubjekt, vilkas rättsliga existens uteslutande berodde på statens medgivande. Det hade påtalats, att förbudet skulle vara ett obehörigt ingrepp i äganderätten. Det skulle utesluta den köpstarkaste gruppen av spekulanter från fastighetsmarknaden och innebära, att fastighetsvärdena skulle komma att sjunka. Att påstå, att förbudet var ett ingrepp i äganderätten, var lika obefogat som att anse, "att ett dylikt ingrepp sker, när fastighetsvärdena sjunka på grund av t.ex. ändringar i tullagstiftningen. Härjämte bör märkas, att en sänkning av fastighetens marknadsvärde dock icke medför någon minskning av den avkastning, jorden lämnar. För en ägare, som behåller sin jord, har sålunda ett förbud i denna riktning ingen olägenhet."³⁾

Annorlunda var förhållandet med en jordägare, vars ekonomi var undergrävd, så att han måste sälja sitt hemman. Förbudslagen var till skada för honom, om den fick till följd, att han vid försäljning fick

1) NK I s. 77 ff.

2) NK I s. 78.

3) NK I s. 80.

mindre betalt för sitt hemman. Den jordägare, som måste sälja, avyttrade sitt hemman, om förbudslagen finns eller inte finns. Fördelen med förbudslagen var, att köparen till hemmanet blir en enskild person och icke bolag eller förening. "Lyckligtvis är det att hoppas, att de mindre jordbrukare, som sålunda får lida för det allmänna bästa, icke utgöra något avsevärt antal. Såsom framgår av redogörelsen för orsakerna till böndernas fastighetsförsäljningar, ske försäljningarna i ett stort antal fall utan att vara framtvingade av nöd."¹⁾

Det hade hävdats mot förbudslagen, att den inte skulle bli effektiv. Lagen skulle lätt kunna kringgås. Norrlandskommittén ansåg icke, att man för blotta möjligheten av missbruk skulle avstå från förbudslagen.

Om bolag och föreningar förbjöds att inköps hemman, så hade man dock icke utestängt kapitalet. Lämnades icke fältet fritt för kapitalstarka enskilda personer att göra skogsaffärer. Norrlandskommittén ansåg, att de gynnsammaste tiderna för att bilda nya framgångsrika trävaruaffärer torde vara förbi. "Att det för en gammal affär, som förvärvat den huvudsakligaste delen av sina skogsmarker för underpris, kan vara uträkning att i konsolideringsändamål söka förvärva ytterligare skogsmark även till de jämförelsevis höga pris, som nu begäras, är tydligt, men det är föga troligt, att enskilda kapitalister numera skulle finna det särdeles lockande att göra skogsaffärer i större skala och i avsikt att för en länge framtid sammanhålla större skogskomplexer." Enskilda skogsspekulanter kom troligen att göra tillfälliga hemmansaffärer i avsikt att med en gång tillgodogöra sig ett samlat skogskapital. Sedan detta skett, blir hemmanen snart åter sålda, men icke till bolagen. "Slutligen är att märka, att det numera icke torde ställa sig alldeles så lätt att utan bolagsbildning uppbringa det kapital, som erfordras för att jorduppköp skola kunna ske i en sådan skala, att de kunna anses medföra sociala vådor."²⁾

1) NK I s. 80.

2) NK I s. 81.

Norrlandskommittén ansåg icke, att en förbudslag skulle komma att verka hämmande på trävarurörelsen eller hindra uppkomsten av andra industrier i Norrland. Det fanns redan nu tillräckligt antal "trävaruaffärer" i norra Sverige. "Förädlings- och avsättningsrörelsen skall kunna skötas på det nationalekonomiskt fördelaktigaste sättet, även om sågverksbolagen icke vidare få obegränsat utbreda sig över de i böndernas ägo ännu kvarvarande jordområdena."¹⁾ Det av Norrlandskommittén föreslagna förbudet gick icke längre, än vad som var nödvändigt för att bevara den jord, som var nödvändig för böndernas bestånd. Förbudslagen gjorde det möjligt för trävaruindustrin att förvärva ytterligare skogsmark. Om andra industrier behövde större eller mindre jordutrymme, borde undantag från förbudet alltid medgivas.

Tanken på en förbudslag hade stöd i en mycket utbredd folkopinion. Det hade sagts, att denna opinion skulle vara åstadkommen på konstlad väg, men framhölls det i betänkandet, det fanns talrika bevis på att "allmogen icke blott insett den hotande faran utan även till dess avväjande underkastat sig betydande uppoffringar."¹⁾

Förbudet föreslogs av Norrlandskommittén icke gälla hela Kopparbergs och Gävleborgs län.²⁾ Förhållandena ansågs så stadgade i vissa trakter av dessa län, att det icke förelåg någon fara för böndernas framtid. Förbudslagen gav även utrymme för bolag eller förening för ekonomisk verksamhet att förvärva den del av ett hemmans avrösningsjord, vilken ej borde betraktas såsom stödskog eller odlingsområde. Gjorde man ett överslag av lagförslagets hela tillämpningsområde, skulle man finna, att bönderna år 1900 ägde 8,5 miljoner hektar avrösningsjord. Enligt Norrlandskommitténs lagförslag erfordrades därav såsom stödskog till hemmanen omkring 5,5 miljoner hektar. Det återstod alltså omkring 3 miljoner hektar överloppsskog, som bönderna fritt kunde sälja till bolag.³⁾

1) NK I s. 84.

2) NK I s. 85. Förbudet skulle i Kopparbergs län gälla Nedan-Siljans, Ofvan-Siljans och Vesterdals fögderier samt Envikens och Svärdsjö socknar och i Gävleborgs län Ofvanåker, Voxna, Los, Färila, Ramsjö och Hassela socknar samt Hamra kapellag.

3) Enligt Norrlandskommitténs beräkningar om stödskog till hemman skulle ett ordinärt bondehemman för framtiden bibehållas vid, förutom inägor och odlingsmark, minst 187 å 125 hektar (379 å 253 tunnland) till skogsbörd duglig mark.

Enligt Norrlandskommitténs lagförslag fick bolag i regel förvärva jord från annat bolag och under vissa villkor å exekutiv auktion inropa fastighet, där sådan erfordrades för skyddande av fordran eller rättighet. Konungen ägde ock att för särskilda förhållanden dispensera från förbudet. Slutligen hade undantag gjorts i förbudslagen för tomt, upplagsplats eller annat dylikt område även inom inägoområdet för uppförande av industriella anläggningar.

Det kan konstateras, att Norrlandskommitténs slutliga förslag till förbudslag förelåg i väsentligt reducerad form, om det jämföres med det förslag till förbudslag, som ingavs till Konungen 28 november 1901. Det senare förslaget var visserligen provisoriskt och skulle gälla intill den 1 september 1905. I det "provisoriska" förslaget åsyftades nära nog fullständigt avbrytande av bolagens förvärv av fastigheter. Motsvarigheten till § 5 i det slutliga förslaget saknades, dvs bolag kunde icke ens förvärva jord från annat bolag.

Tre ledamöter i Norrlandskommittén hemställde, att kommitténs förslag till förbudslag ej måtte bli till lag upphöjt.¹⁾ De framhöll, att den föreslagna förbudslagen kom att verka som ett fullständigt förbud i kustsocknarna. "I sammanhang härmed kunna vi ej underlåta att påpeka, att kommittén i sin förteckning å socknar, tillhörande "kustlandsbygden" upptagit ett stort antal sådana, vilka icke beröra kusten, och däribland sådana, som äro belägna på flere mils avstånd därifrån."²⁾ Detta skapade svårigheter för tillkomsten av alla de stora industrier, som kunde tänkas komma att uppväxa i Norrland. För uppkomsten av t.ex. en livskraftig och sund järnindustri kunde tilldelning av tomt, upplagsplats eller annat dylikt område ej vara tillfyllest. I de flesta fall blev därför en ansökan om befrielse från förbudet nödvändig.

Visserligen ansåg kommittén, att det fanns tillräckligt antal trävaruaffärer, men följderna av att inga nya affärer fick bildas blev, att de nu bestående blev privilegierade, och kommittén hade förbisett, att vid försäljning av skogseffekter en kraftig konkurrens mellan flera

1) Reservation av H Claeson, F Kempe och Arvid Lindman, NK I s. 500 ff.

2) NK I s. 501.

köpare var fördelaktig för såväl allmogen som kronan. Om en sågverks-ägare behövde utvidga sin verksamhet, t.ex. anlägga hyvleri, snickerifabrik eller pappersmassefabrik, så borde han ha rätt att förvärva jord av den rätt stora omfattning, som sådana anläggningar krävde. "Inom kustlandet, dit de industriella anläggningarna dock i huvudsak måste förläggas, skulle därför kommitténs lagförslag komma att i hög grad försvåra uppkomsten av nya anläggningar och i många fall hindra utvidgandet av där redan befintliga verk."¹⁾

Reservanterna ansåg, att lagförslaget även i skogsbygden i stort sett kom att verka som förbud för bönder att sälja till bolag. De menade, att förslaget till förbudslagstiftning "med dess omgångar och inskränkningar samt därav följande uppmätningar och undersökningar av markens beskaffenhet, varigenom besked skall erhållas, ej blott om försäljningsbar mark finnes eller icke, utan även dennas läge och storlek," kom att verksamt hindra bönderna att sälja.²⁾

Reservanterna motiverade bolagens jordförvärv sålunda: "Granskar man förhållandena vid sågverken i Norrland, finner man även, att de sågverk, som hava egna skogar, i allmänhet hava en solidare ekonomisk ställning, en från det ena året till det andra jämnare tillverkning samt bättre ordnade förhållanden för arbetare än de sågverk, som huvudsakligen grunda sin tillverkning på tillfälliga timmerköp, och som därför vissa år, då konjunkturerna är goda, producera mycket, under det att de andra år, då priserna är låga, alldeles lägga ner sin verksamhet. Man skall vidare finna, att under det att betalningsinställelser äro ytterst sällsynta bland de förra, förekomma de ofta nog bland de senare. En landet gagnande rationell skogshushållning kräver även skogsmarkernas sammanslutning i stora områden."³⁾

Reservanterna framhöll, att enskilda kapitalister fick möjlighet att köpa både hemman och fränskild skogsmark. Man kunde därför fråga sig, varför bönderna i Norrland icke fick sälja till bolag lika väl som till enskilda kapitalister. De fick mera betalt av bolagen. Genom lagförslaget hindrades icke bonden att sälja sitt hemman eller sin

1) NK I s. 502.

2) NK I s. 503.

3) NK:s protokoll av den 30 november 1901.

skogsmark.

Norrlandskommittén hade avvisat påståendet, att lagförslaget innebar en kränkning av allas likhet inför lagen. Förbudet var inskränkt till bolag eller föreningar, dvs särskilt bildade rättssubjekt, vars rättsliga existens berodde på statens medgivande. Staten kunde eventuellt vägra bildandet av nya dylika rättssubjekt. Reservanterna erkände, att staten nog kunde allt detta, men borde den handla på det sättet? Här fråntogs bolagen en rätt, som de förut ägt. Faran för beträdandet av godtyckets väg påtalades. Ett dylikt godtycke skulle medföra ett osäkerhetstillstånd, som komme att hindra all företagsamhet och utveckling och bliva till stor skada för landets industriella verksamhet. "Man må ej heller förbise, att förbud för bolag att köpa är liktydigt med förbud för enskilde att sälja till bolag och att förbudet således icke är inskränkt till "särskilt bildade rättssubjekt" utan kommer att i lika hög grad drabba enskilda individer, nämligen varje självägande bonde i Norrland och Dalarne."¹⁾

Förbudslagstiftningen fick till följd en värdeminskning av egendom. Reservanterna trodde icke, att bönderna i Norrland ville förlora en del av sin förmögenhet. Gentemot kommittén ansåg de, att den opinion, som kommittén åberopade som stöd för en förbudslagstiftning, icke var "naturlig utan uppskruvad".²⁾

Enligt lagförslaget kunde Konungen, om särskilda förhållanden förelåg, lämna tillstånd till ett förvärv. Även om Konungen i de flesta fall skulle lämna tillstånd till ett köpeavtal, skulle ändå osäkerheten, om ett köpeavtal blev bestående eller ej, samt den tidsutdräkt, som prövningen skulle kräva, avskräcka från ett eljest lämpligt avtal.

"Att stifta en lag, från vilken i regel undantag borde göras för att lindra det tryck, den komme att utöva på hela den ekonomiska utvecklingen i Norrland och Dalarne, kan ju icke vara förenligt med sunda lagstiftningsprinciper."³⁾

1) NK I s. 505.

2) NK I s. 506.

3) NK I s. 507.

I reservation av en ledamot i Norrlandskommittén framhölls, att det var en viktig uppgift att förhindra en befarad monopolisering av jorden och en mera invecklad sådan att undanröja följderna av en fullbordad latifundiebildning.¹⁾ Förhållandena i norra Sverige hade nu lett till att "man bland den eljest så besinningsfulla lantbefolkningen därstädes och även från ämbets- och tjänstemän så ofta hörde yttranden därom, att "reduktion" vore det enda rätta och i varje fall det enda, som kunde rädda folket från allt större betryck."²⁾ Reservanten ansåg dock, att Norrlandskommitténs förslag hade den förtjänsten, att det förhindrade, att de hemman, som ännu ägdes av bönder, i sin helhet blir bolagshemman. Förslaget löste icke huvuduppgiften att verkligen begränsa och inskränka bolagens ekonomiska och sociala övermakt, vilken tvärtemot enligt förslaget fick tillfälle att ytterligare konsolidera och utveckla sig. Så t.ex. lämnade kommittén genom sin lag om förvärvsförbud skydd endast för en viss del av hemmanen i skogsbygden och upplät det övriga till att förvärvas av trävaruindustrin. Kommittén gav icke något förslag om att återbörda detta jordöverskott till det allmänna.

Reservanten påyrkade:

1. att förbudslagen skulle äga tillämpning i hela Gävleborgs län.³⁾
2. att för lappmarkerna samt de socknar, där vid avvittringen minst en fjärdedel av skogsanslaget avsatts till allmänningar, något undantag från förbudet ej gjordes på sätt i 3 § medgives.
3. att i övriga delar av området måtte från förbudet enligt grunderna i 3 § undantagas den skogsmark, som efter närmare undersökning befanns lämpligen kunna undvaras, utan att hemmanens närvarande behov eller möjligheterna för nya bosättningar därigenom avsevärt minskas, dock i intet fall till större belopp, än kommitténs förslag medgav, samt på villkor i övrigt, att dels i lagen efter 3 §, som borde ändras i överensstämmelse med vad ovan föreslagits, infördes följande:

1) NK I s. 44 ff. Reservation av Carl Lindhagen.

2) NK I s. 3, 346.

3) NK I s. 398. Kommitténs förslag att undantaga vissa socknar i Gävleborgs län från förbudslagen kunde reservanten ej förstå. "Kommittén säger visserligen, att kommittén funnit förhållandena så pass stadgade, att någon fara för bondeståndets framtid här icke kan anses föreligga. Någon som helst utredning har emellertid i detta avseende ej föregått förslaget."

4 §

Har avtal om förvärv av skogsmark såsom i 3 § medgives, ägt rum, vare staten eller den kommun, där jorden är belägen, berättigad att inlösa densamma för den betingade köpeskillingen eller, där förvärvet grundar sig på annat fång än köp, för det belopp, som utgör jordens värde, uppskattat efter vad jord av lika beskaffenhet och godhet i orten i allmänhet gäller.

3 § i den av kommittén föreslagna förbudslagen upplät åt bolag eller förening för ekonomisk verksamhet att förvärva den del av ett hemmans avrösningsjord, vilken ej var erforderlig som stödskog eller odlingsområde.

Omfattningen av trävaruindustrins
innehav av jordbruksfastigheter i
Dalarna och Norrland år 1900.

Enligt Norrlandskommittén uppgick trävaruindustrins innehav av jordegendom efter arealen till 34,3 % av den i enskild ägo befintliga jorden. Samtliga sågverks- och bruksägars innehav (34,3 %) utgjorde 5.394.837 hektar. Det återstod sålunda till övriga enskilda ägare 10.328.197 hektar (65,7 %).¹⁾

Den jord, som tillhörde enskilda, omfattade en areal av 15.723.034 hektar. Av denna ägovidd utgjorde avrösningsjorden 10.768.275 hektar eller 68,5 % och inrösningsjorden 1.217.547 hektar eller 7,7 % av den i enskild ägo befintliga jorden.

Samtliga sågverks- och bruksägare ägde 5.394.837 hektar. Härav utgjorde avrösningsjorden 4.299.629 hektar, dvs 79,7 %, och inrösningsjorden 306.744 hektar, dvs 5,7 %.

Övriga enskilda ägare innehade 10.328.197 hektar. Härav utgjorde avrösningsjorden 6.468.646 hektar, dvs 62,6 %, och inrösningsjorden 910.803 hektar, dvs 8,8 %.

Av all den i enskild ägo befintliga avrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 39,9 % och övriga enskilda ägare 60,1 %. Av all den i enskild ägo befintliga inrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 25,2 % och övriga enskilda ägare 74,8 %.

Den av Nk använda procentsiffrorna 34,3 % för trävaruindustrins jordförvärv avsåg all jord, tillhörig enskilda. Trävaruindustrins jordförvärv beskrives tydligare, om det angives, att trävaruindustrin förvärvat i det närmaste 40 % av den i enskild ägo befintliga avrösningsjorden och 25,2 % av inrösningsjorden i Dalarna och Norrland.

1) Nk s. 35.

Den i enskild ägo befintliga jorden i Dalarna och Norrland uppgick till 15.723.034 hektar. Kronans innehav utgjorde 4.840.711 hektar. Sockenallmänning, besparingsskog eller dylikt uppgick till 532.738 hektar. Oavvittrad mark ovanför odlingsgränsen och renbetesland utgjorde 6.921.378 hektar.

1. De enskilda aktiebolagens innehav i Dalarna och Norrland.

I Nk:s betänkande finns inga uppgifter om de enskilda aktiebolagens innehav av fastigheter efter arealen. På grundval av Norrlandskommitténs otryckta siffermaterial, den s.k. arealstatistiken, har en sammanställning gjorts av de enskilda aktiebolagens innehav av jord för varje socken, för länen och för Dalarna och Norrland. Hur trävaruindustrins egendom i Dalarna och Norrland fördelas på de enskilda aktiebolagen framgår av tabell A. Endast de aktiebolag, som i Dalarna och Norrland ägde mera än 5000 hektar, har medtagits. Dessa aktiebolag var till antalet 89 och ägde tillsammans 5.074.151 hektar eller 94,1 % av vad samtliga sågverks- och bruksägare innehade. När det i det följande talas om aktiebolagens innehav, så betyder detta innehavet hos de aktiebolag, som i Dalarna och Norrland ägde en areal av minst 5000 hektar.

T a b e l l I

Aktiebolag, sammanförda till grupper efter innehavets areal i hektar år 1900 i Dalarna och Norrland. Endast aktiebolag med egendom, uppgående till minst 5000 hektar (all slags jord), är medtagna;

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar	Antal aktiebolag	Total areal i hektar för aktiebolag i gruppen	Härav avrösningsjord i hektar	Härav inrösningsjord i hektar
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 250 000	1	252 550	238 918	6 315
200 001-250 000	4	864 283	764 154	30 265
150 001-200 000	3	522 663	450 716	26 171
100 001-150 000	7	857 398	683 795	46 543
50 001-100 000	21	1 522 807	1 173 081	89 305
40 001-50 000	8	372 086	302 653	20 067
30 001-40 000	4	133 979	116 069	7 212
20 001-30 000	6	134 373	119 925	7 219
15 001-20 000	11	195 272	167 105	17 003
10 001-15 000	9	113 317	87 642	8 937
Mindre än 10 001	15	105 423	85 797	12 100
Summa	89	5 074 151	4 189 855	271 137

T a b e l l II

De till grupper sammanförda aktiebolagens innehav av jord (all slags jord), avrösningsjord och inrösningsjord i hektar i % av aktiebolagens (mer än 5000 hektar) innehav av jord, avrösningsjord och inrösningsjord i Dalarna och Norrland.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar	Antal aktiebolag	Gruppens jordinnehav i % av aktiebolagens innehav	Gruppens avrösningsjord i % av aktiebolagens innehav av avrösningsjord	Gruppens inrösningsjord i % av aktiebolagens innehav av inrösningsjord
Kol 1	2	3	4	5
Mer än. 250 000	1	5,0	5,7	2,3
200 001- 250 000	4	17,0	18,2	11,2
150 001- 200 000	3	10,3	10,8	9,6
100 001- 150 000	7	16,9	16,3	17,2
50 001- 100 000	21	30,0	28,0	32,9
40 001- 50 000	8	7,4	7,2	7,4
30 001- 40 000	4	2,6	2,8	2,6
20 001- 30 000	6	2,6	2,9	2,7
15 001- 20 000	11	3,9	4,0	6,3
10 001- 15 000	9	2,2	2,1	3,3
Mindre än 10 001	15	2,1	2,0	4,5
Summa	89	100,0	100,0	100,0

Som framgår av tabell I och II ägde 15 aktiebolag tillsammans 2.496.894 hektar i Dalarna och Norrland. Innehavet utgjorde 49,2 % av vad aktiebolagen (mer än 5000 hektar) ägde i Dalarna och Norrland. De 15 aktiebolagen ägde 51 % av aktiebolag förvärvad avrösningsjord och 40,3 % av inrösningsjorden.¹⁾

Om vi ser på de 8 till innehavet största, så ägde de 32,3 % av den jord, 34,7 % av den avrösningsjord och 23,1 % av den inrösningsjord, som förvärvats av aktiebolag.

Vi kan konstatera, att trävaruindustrins innehav i stor utsträckning redan år 1900 samlats till väldiga possessioner i ett fåtal aktiebolags ägo.

Av tabell II, kol. 4 och 5 framgår även, att aktiebolagen med de största possessionerna äger procentuellt mera av den avrösningsjord än av den inrösningsjord, som aktiebolagen ägde. Bergvik och Ala Nya AB ägde 5,7 % av avrösningsjorden men blott 2,3 % av inrösningsjorden. De 4 närmast största AB:en ägde 18,2 % av avrösningsjorden men blott 11,2 % av inrösningsjorden.

1) Bergvik och Ala Nya AB	AB Iggesunds Bruk
Stora Kopparbergs Bergslags AB	Gideå och Husums AB
Ljusne - Voxna AB	Mo och Domsjö AB
Skönviks AB	Töre AB
Kramfors AB	Gräningsverken AB
Korsnäs Sågverks AB	Trävarubolaget Svartvik
Vifsta Varfs AB	Munksunds Sågverks AB
Kopparbergs - Hofors Sågverks AB	

2. De enskilda aktiebolagens innehav
efter arealen i hektar i de olika länen.

Kopparbergs län

Enligt Nk ägde trävaruindustrin i Kopparbergs län 31,1 % (695.162 hektar) av den i enskild ägo befintliga jorden. På övriga enskilda ägare kom sålunda 68,9 % (1.543.654 hektar). Kronan ägde 431.025 hektar.¹⁾

Den jord, som tillhörde enskilda, omfattade en areal av 2.238.816 hektar. Av denna ägovidd utgjorde avrösningsjorden 1.653.139 hektar eller 73,8 % och inrösningsjorden 216.571 hektar eller 9,7 % av den i enskild ägo befintliga jorden.

Samtliga sågverks- och bruksägare ägde 695.162 hektar. Härav utgjorde avrösningsjorden 586.740 hektar, dvs 84,4 % och inrösningsjorden 54.037 hektar, dvs 7,8 %.

Övriga enskilda ägare innehade 1.543.654 hektar. Härav utgjorde avrösningsjorden 1.066.399 hektar, dvs 69,1 %, och inrösningsjorden 162.534 hektar, dvs 10,5 %.

Av all den i enskild ägo befintliga avrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 35,5 % och övriga enskilda ägare 64,5 %. Av all den i enskild ägo befintliga inrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 25 % och övriga enskilda ägare 75 %.

1) Socken, allmänning, besparingsskog eller dylikt utgjorde 235.657 hektar.

T a b e l l III

De enskilda aktiebolagen i Kopparbergs län, sammanförda till grupper efter innehavets areal i hektar. Endast aktiebolag med egendom, uppgående till minst 5000 hektar i Dalarna och Norrland (all jord), är medtagna.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar	Antal aktiebolag	Total areal i hektar för aktiebolag i gruppen	Härav avrösningsjord i hektar	Härav inrösningsjord i hektar
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 200 000	1 ¹⁾	216 793	186 996	10 222
150 001-200 000	1 ²⁾	168 860	139 850	4 853
40 000-60 000	3 ³⁾	158 540	133 502	15 633
10 000-20 000	5	66 612	56 892	8 491
Mindre än 10 000	10	40 130	31 081	5 909
Summa	20	650 935	548 321	45 108

1) Stora Kopparbergs Bergslags AB

2) Korsnäs Sågverks AB

3) Kopparberg Hofors Sågverks AB

Gravendals AB

Trävaru AB Dalarne.

T a b e l l IV

De till grupper sammanförda aktiebolagens innehav av jord, avrösningsjord och inrösningsjord i hektar i % av aktiebolagens (mer än 5000 hektar i Dalarna och Norrland) innehav av jord, avrösnings- och inrösningsjord i Kopparbergs län.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar	Antal aktiebolag	Gruppens jordinnehav i % av aktiebolagens innehav	Gruppens avrösningsjord i % av aktiebolagens innehav av avrösningsjord	Gruppens inrösningsjord i % av aktiebolagens innehav av inrösningsjord
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 200 000	1	33,3	34,1	22,7
150 001-200 000	1	25,9	25,5	10,8
40 000-60 000	3	24,4	24,3	34,7
10 000-20 000	5	10,2	10,4	18,8
Mindre än 10 000	10	6,2	5,7	13,0
Summa	20	100,0	100,0	100,0

Gävleborgs län

Enligt Nk ägde trävaruindustrin i Gävleborgs län 42,9 % (712.124 hektar) av den i enskild ägo befintliga jorden. På övriga enskilda ägare kom sålunda 57,1 % (945.988 hektar). Kronan ägde 94.099 hektar¹⁾.

Den jord, som tillhörde enskilda, omfattade en areal av 1.658.112 hektar. Av denna ägovidd utgjorde avrösningsjorden 1.403.306 hektar eller 84,6 % och inrösningsjorden 172.907 hektar eller 10,4 % av den i enskild ägo befintliga jorden.

Samtliga sågverks- och bruksägare ägde 712.124 hektar. Härav utgjorde avrösningsjorden 635.075 hektar, dvs 89,2 %, och inrösningsjorden 54.856 hektar, dvs 7,7 %.

Övriga enskilda ägare innehade 945.988 hektar. Härav utgjorde avrösningsjorden 768.231 hektar, dvs 81,2 %, och inrösningsjorden 118.051 hektar, dvs 12,5 %.

Av all den i enskild ägo befintliga avrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 45,3 % och övriga enskilda ägare 54,7 %. Av all den i enskild ägo befintliga inrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 31,7 % och övriga enskilda ägare 68,3 %.

1) Sockenallmänning, besparingsskog eller dylikt uppgick till 41.784 hektar.

T a b e l l V

De enskilda aktiebolagen i Gävleborgs län, sammanförda till grupper efter innehavets areal i hektar. Endast aktiebolag med egendom, uppgående till minst 5000 hektar i Dalarna och Norrland (all jord), är medtagna.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar	Antal aktiebolag	Total areal i hektar för aktiebolag i gruppen	Härav avrösningsjord i hektar	Härav inrösningsjord i hektar
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 100 000	1 ¹⁾	122 420	111 613	4 966
80 000-100 000	3 ²⁾	270 746	240 975	20 072
30 000-50 000	3 ³⁾	110 848	102 465	7 132
10 000-20 000	7	106 298	91 374	10 835
Mindre än 10 000	12	47 051	41 407	4 741
Summa	26	657 363	587 834	47 746

1) Ljusne - Voxna AB

2) Bergvik och Ala Nya AB

Kopparbergs - Hofors Sågverks AB

AB Iggesunds Bruk

3) Marma Sågverks AB

Ströms Bruks AB

Hudiksvalls Trävaru AB

T a b e l l VI

De till grupper sammanförda aktiebolagens innehav av jord, avrösningsjord och inrösningsjord i hektar i % av aktiebolagens (mer än 5000 hektar i Dalarna och Norrland) innehav av jord, avrösnings- och inrösningsjord i Gävleborgs län.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar	Antal aktiebolag	Gruppens jordinnehav i % av aktiebolagens innehav	Gruppens avrösningsjord i % av aktiebolagens innehav av avrösningsjord	Gruppens inrösningsjord i % av aktiebolagens innehav av inrösningsjord
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 100 000	1	18,6	19,0	10,4
80 000-100 000	3	41,2	41,0	42,1
30 000-50 000	3	16,8	17,4	14,9
10 000-20 000	7	16,2	15,5	22,7
Mindre än 10 000	12	7,2	7,1	9,9
Summa	26	100,0	100,0	100,0

Västernorrlands län

Enligt Nk ägde trävaruindustrin i Västernorrlands län 41,6 % (994.231 hektar) av den i enskild ägo befintliga jorden. På övriga enskilda ägare kom sålunda 58,4 % (1.395.029 hektar). Kronan ägde 183.440 hektar¹⁾.

Den jord, som tillhörde enskilda, omfattade en areal av 2.389.260 hektar. Av denna ägovidd utgjorde avrösningsjorden 2.091.333 hektar eller 87,5 % och inrösningsjorden 150.502 hektar eller 6,3 % av den i enskild ägo befintliga jorden.

Samtliga sågverks- och bruksägare ägde 994.231 hektar. Härav utgjorde avrösningsjorden 912.277 hektar, dvs 91,8 %, och inrösningsjorden 47.380 hektar, dvs 4,8 %.

Övriga enskilda ägare innehade 1.395.029 hektar. Härav utgjorde avrösningsjorden 1.179.056 hektar, dvs 84,5 %, och inrösningsjorden 103.122 hektar, dvs 7,4 %.

Av all den i enskild ägo befintliga avrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 43,6 % och övriga enskilda ägare 56,4 %. Av all den i enskild ägo befintliga inrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 31,5 % och övriga enskilda ägare 68,5 %.

1) Sockenallmanning, besparingsskog eller dylikt 12.681 hektar.

T a b e l l VII

De enskilda aktiebolagen i Västernorrlands län, sammanförda till grupper efter innehavets areal i hektar. Endast aktiebolag med egendom, uppgående till minst 5000 hektar (all jord) i Dalarna och Norrland, är medtagna.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar	Antal aktiebolag	Total areal hektar för aktiebolag i gruppen	Härav avrösningsjord i hektar	Härav inrösningsjord i hektar
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 80 000	2 ¹⁾	177 298	165 025	6 738
50 001-80 000	3 ²⁾	179 980	164 316	7 791
40 001-50 000	5 ³⁾	232 846	213 288	10 374
30 001-40 000	1	34 505	31 091	1 784
20 001-30 000	3	79 606	72 743	4 144
10 001-20 000	13	177 155	161 587	9 131
Mindre än 10 001	10	54 132	50 298	3 436
Summa	37	935 522	858 348	43 398

1) Gideå och Husums AB

Kramfors AB

2) Graningeverkens AB

Skönviks AB

Trävarubolaget Svartvik

3) Björkå AB

Forss AB

Sunds AB

Mo och Domsjö AB

Kungsgården-Mariebergs AB

T a b e l l VIII

De till grupper sammanförda aktiebolagens innehav av jord, avrösningsjord och inrösningsjord i hektar i % av aktiebolagens (mer än 5000 hektar i Dalarna och Norrland) innehav av jord, avrösnings- och inrösningsjord i Västernorrlands län.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar	Antal aktiebolag	Gruppens jordinnehav i % av aktiebolagens innehav	Gruppens avrösningsjord i % av aktiebolagens innehav av avrösningsjord	Gruppens inrösningsjord i % av aktiebolagens innehav av inrösningsjord
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 80 000	2	19,0	19,2	15,5
50 001-80 000	3	19,3	19,1	18,0
40 001-50 000	5	24,9	24,9	23,9
30 001-40 000	1	3,5	3,6	4,1
20 001-30 000	3	8,5	8,5	9,6
10 001-20 000	13	19,0	18,8	21,0
Mindre än 10 001	10	5,8	5,9	7,9
Summa	37	100,0	100,0	100,0

Jämtlands län

Enligt Nk ägde trävaruindustrin i Jämtlands län 42,6 % (1.602.027 hektar) av den i enskild ägo befintliga jorden. På övriga enskilda ägare kom 57,4 % (2.162.179 hektar). Kronan ägde 216.933 hektar¹⁾.

Den jord, som tillhörde enskilda, omfattade en areal av 3.764.206 hektar. Av denna ägovidd utgjorde avrösningsjorden 3.224.433 hektar eller 85,7 % och inrösningsjorden 148.110 hektar eller 3,9 % av den i enskild ägo befintliga jorden.

Samtliga sågverks- och bruksägare ägde 1.602.027 hektar. Härav utgjorde avrösningsjorden 1.459.070 hektar, dvs 91,1 %, och inrösningsjorden 36.601 hektar, dvs 2,3 %.

Av all den i enskild ägo befintliga avrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 45,3 % och övriga enskilda ägare 54,7 %. Av all den i enskild ägo befintliga inrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 24,7 % och övriga enskilda ägare 75,3 %.

1) Sockenallmänning, besparingsskog eller dylikt 1.080 hektar.

T a b e l l IX

De enskilda aktiebolagen i Jämtlands län, sammanförda till grupper efter innehavets areal i hektar. Endast aktiebolag med egendom, uppgående till minst 5000 hektar (all jord) i Dalarna och Norrland, är medtagna.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar	Antal aktiebolag	Total areal i hektar för aktiebolag i gruppen	Härav avrösningsjord i hektar	Härav inrösningsjord i hektar
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 150 000	3 ¹⁾	478 280	452 661	11 191
50 001-100 000	7 ²⁾	505 906	456 775	8 259
40 001-50 000	3 ³⁾	136 133	124 963	3 412
30 001-40 000	2	75 246	66 064	1 367
20 001-30 000	4	94 064	86 426	2 058
10 001-20 000	6	95 279	74 701	2 145
Mindre än 10 001	14	50 665	46 804	1 909
Summa	39	1 435 573	1 308 394	30 341

1) Vifsta Varfs AB
Bergvik och Ala Nya AB
Skönviks AB

2) Sandarne AB
Ljusne-Voxna AB
Kramfors AB
Ströms Trävaru AB
Tunadals AB
AB Iggesunds Bruk
Mons Trävaru AB

3) Huså AB
Svartviks bolag
Sunds AB

T a b e l l X

De till grupper sammanförda aktiebolagens innehav av jord, avrösningsjord och inrösningsjord i hektar i % av aktiebolagens (mer än 5000 hektar i Dalarna och Norrland) innehav av jord, avrösnings- och inrösningsjord i Jämtlands län.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar	Antal aktiebolag	Gruppens jordinnehav i % av aktiebolagens innehav	Gruppens avrösningsjord i % av aktiebolagens innehav av avrösningsjord	Gruppens inrösningsjord i % av aktiebolagens innehav av inrösningsjord
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 150 000	3	33,3	34,6	36,9
50 001-100 000	7	35,2	34,9	27,2
40 001-50 000	3	9,5	9,6	11,2
30 001-40 000	2	5,3	5,0	4,5
20 001-30 000	4	6,6	6,6	6,8
10 001-20 000	6	6,6	5,7	7,1
Mindre än 10 001	14	3,5	3,6	6,3
Summa	39	100,0	100,0	100,0

Västerbottens län

Enligt Nk ägde trävaruindustrin i Västerbottens län 23,6 % (713.946 hektar) av den i enskild ägo befintliga jorden. På övriga enskilda ägare kom sålunda 76,4 % (2.310.710 hektar). Kronan ägde 1.190.705 hektar.

Den jord, som tillhörde enskilda, omfattade en areal av 3.024.656 hektar. Av denna ägovidd utgjorde avrösningsjorden 1.221.031 hektar eller 40,4 % och inrösningsjorden 286.665 hektar eller 9,5 % av den i enskild ägo befintliga jorden.

Samtliga sågverks- och bruksägare ägde 713.946 hektar. Härav utgjorde avrösningsjorden 343.005 hektar, dvs 48,0 %, och inrösningsjorden 227.181 hektar, dvs 8,3 %.

Av all den i enskild ägo befintliga avrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 28,1 % och övriga enskilda ägare 71,9 %. Av all den i enskild ägo befintliga inrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 20,8 % och övriga enskilda ägare 79,2 %.

T a b e l l X I

De enskilda aktiebolagen i Västerbottens län sammanförda till grupper efter innehavets areal i hektar. Endast aktiebolag med egendom, uppgående till minst 5000 hektar i Dalarna och Norrland (all jord), är medtagna.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar för de olika grupperna	Antal aktie- bolag	Total areal i hektar för aktiebolag i gruppen	Härav avrös- ningsjord i hektar	Härav inrös- ningsjord i hektar
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 80 000	3 ¹⁾	255 412	177 569	15 446
60 000-70 000	1 ²⁾	68 081	44 626	5 046
40 000-50 000	2 ³⁾	92 209	79 059	6 354
30 000-40 000	5	192 909	134 359	14 545
10 000-20 000	4	66 315	55 684	4 402
Mindre än 10 000	14	70 063	52 550	5 710
Summa	29	744 989	543 847	51 503

- 1) Sandviks Ångsågs AB
Mo och Domsjö AB
Nordmalings Ångsågs AB

- 2) Holmsunds AB

- 3) Bure AB
AB Robertsfors

T a b e l l X I I

De till grupper sammanförda aktiebolagens innehav av jord, avrösningsjord och inrösningsjord i hektar i % av aktiebolagens (mer än 5000 hektar i Dalarna och Norrland) innehav av jord, avrösnings- och inrösningsjord i Västerbottens län.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar för de olika grupperna	Antal aktie- bolag	Gruppens jord- innehav i % av aktiebolagens innehav	Gruppens av- rösningsjord i % av aktie- bolagens in- nehav av av- rösningsjord	Gruppens in- rösningsjord i % av aktie- bolagens in- nehav av in- rösningsjord
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 80 000	3	34,3	32,7	30,0
60 000-70 000	1	9,1	8,2	9,8
40 000-50 000	2	12,4	14,5	12,3
30 000-40 000	5	25,9	24,7	28,2
10 000-20 000	4	8,9	10,2	8,6
Mindre än 10 000	14	9,4	9,7	11,1
Summa	29	100,0	100,0	100,0

Norrbottnens län

Enligt Nk ägde trävaruindustrin i Norrbottens län 25,6 % (677.347 hektar) av den i enskild ägo befintliga jorden. På övriga enskilda ägare kom 74,4 % (1.970.637 hektar). Kronan ägde 2.724.509 hektar¹⁾.

Den jord, som tillhörde enskilda, omfattade en areal av 2.647.987 hektar. Av denna ägovidd utgjorde avrösningsjorden 1.175.033 hektar eller 44,4 % och inrösningsjorden 242.792 hektar eller 9,2 % av den i enskild ägo befintliga jorden.

Samtliga sågverks- och bruksägare ägde 677.347 hektar. Härav utgjorde avrösningsjorden 363.462 hektar, dvs 53,7 %, och inrösningsjorden 54.386 hektar, dvs 8,0 %.

Övriga enskilda ägare innehade 1.970.637 hektar. Härav utgjorde avrösningsjorden 811.571 hektar, dvs 41,2 %, och inrösningsjorden 118.406 hektar, dvs 9,6 %.

Av all den i enskild ägo befintliga avrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 30,9 % och övriga enskilda ägare 69,1 %. Av all den i enskild ägo befintliga inrösningsjorden innehade samtliga sågverks- och bruksägare 22,4 % och övriga enskilda ägare 77,6 %.

1) Sockenallmänning, besparingsskog eller dylikt utgjorde 241.536 hektar.

T a b e l l XIII

De enskilda aktiebolagen i Norrbottens län sammanförda till grupper efter innehavets areal i hektar. Endast aktiebolag med egendom, uppgående till minst 5000 hektar (all jord) i Dalarna och Norrland, är medtagna.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar för de olika grupperna	Antal aktiebolag	Total areal i hektar för aktiebolag i gruppen	Härav avrösningsjord i hektar	Härav inrösningsjord i hektar
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 100 000	2 ¹⁾	228 939	124 396	17 938
78 000-90 000	4 ²⁾	328 358	179 980	25 483
40 000-50 000	1	43 837	17 530	3 809
10 000-20 000	3	33 907	15 074	3 739
Mindre än 10 000	2	14 728	6 131	2 072
Summa	12	649 769	343 111	53 041

- 1) Töre AB
Munksunds Sågverks AB
- 2) AB Bodträskfors
AB Båtskärsnäs
AB Bergman, Hummel & Co
Carl Palmgrens Trävaru AB

T a b e l l XIV

De till grupper sammanförda aktiebolagens innehav av jord, avrösningsjord och inrösningsjord i hektar i % av aktiebolagens (mer än 5000 hektar i Dalarna och Norrland) innehav av jord, avrösnings- och inrösningsjord i Norrbottens län.

Källa: Norrlandskommitténs otryckta arealstatistik.

Bearbetning.

Areal i hektar för de olika grupperna	Antal aktie- bolag	Gruppens jord- innehav i % av aktiebolagens innehav	Gruppens av- rösningsjord i % av aktie- bolagens in- nehav av av- rösningsjord	Gruppens in- rösningsjord i % av aktie- bolagens in- nehav av in- rösningsjord
Kol 1	2	3	4	5
Mer än 100 000	2	35,2	36,3	33,8
78 000-90 000	4	50,5	52,4	48,0
40 000-50 000	1	6,8	5,1	7,2
10 000-20 000	3	5,2	4,4	7,1
Mindre än 10 000	2	2,3	1,8	3,9
Summa	12	100,0	100,0	100,0

Ovan har konstaterats beträffande bolagens innehav år 1900 i Dalarna och Norrland, att 15 aktiebolag intog en dominerande ställning.

Om vi ser till bolagens innehav i de enskilda länen (tabell III-XIV) finner vi, att t.ex. i Kopparbergs län jordinnehavet i hög grad var koncentrerat till 2 bolag.¹⁾ De ägde icke mindre än 59,6 % av avrösningsjorden och 33,5 % av inrösningsjorden (tabell IV). De till innehavet största 5 bolagen ägde 83,9 % av avrösningsjorden och 68,2 % av inrösningsjorden.

I Gävleborgs län ägde 4 bolag 60 % av avrösningsjorden och 52,5 % av inrösningsjorden (tabell VI).²⁾

I Västernorrlands län ägde 5 bolag 38,3 % av avrösningsjorden och 33,5 % av inrösningsjorden (tabell VIII).³⁾ De 10 största bolagen ägde 63,2 % av avrösningsjorden och 57,4 % av inrösningsjorden.

I Jämtlands län ägde 3 bolag 34,6 % av avrösningsjorden och 36,9 % av inrösningsjorden (tabell X).⁴⁾ De 10 till innehavet största bolagen ägde 69,5 % av avrösningsjorden och 64,1 % av inrösningsjorden.

I Västerbottens län ägde 3 bolag 32,7 % av avrösningsjorden och 30,0 % av inrösningsjorden (tabell XII).⁵⁾ 6 bolag ägde 55,4 % av avrösningsjorden och 52,1 % av inrösningsjorden.

I Norrbottens län slutligen ägde 2 bolag 36,3 % av avrösningsjorden och 33,8 % av inrösningsjorden (tabell XIV).⁶⁾ De 6 till innehavet största ägde 88,7 % av avrösningsjorden och 81,8 % av inrösningsjorden.

Fördelningen av bolagens jordinnehav i de olika länen år 1900 kännetecknades av att den största delen av den av bolag ägda jorden ägdes av ett fåtal bolag och att den återstående jorden var fördelad på ett flertal "mindre" bolag.

1) Stora Kopparbergs Bergslags AB
Korsnäs Sågverks-AB

2) Ljusne-Voxna AB
Bergvik och Ala Nya AB
Kopparbergs-Hofors Sågverks AB
AB Iggesunds Bruk

3) Gideå och Husums AB
Gräningeverkens AB
Skönviks AB
Trävarubolaget Svartvik
Kramfors AB

4) Vifsta Varfs AB
Bergvik och Ala Nya AB
Skönviks AB

5) Sandviks Ångsågs AB
Mo och Domsjö AB
Nordmalings Ångsågs AB

6) Töre AB
Munksunds Sågverks AB

Av ovanstående redovisning av de enskilda bolagens innehav av jord i Dalarna och Norrland har framgått, vilka ansevärdiga domäner som där år 1900 var underlagda ett fåtal bolag. Redovisningen har följt bolag för bolag, och vi har sålunda lärt känna, hur stort område som de enskilda större bolagen innehade. Denna koncentration av jordinnehav till några få bolag var emellertid i realiteten år 1900 ännu större, än vad denna redovisning för de enskilda bolagens innehav givit för handen. Ett bolag ägde aktier i ett annat, så t.ex. hade Holmsunds aktiebolag aktierna i Obbola Ångsågs Aktiebolag, och Trävarubolaget Svartvik hade en betydande aktiepost i Holmsunds aktiebolag. P G Braathen och F K Kempe satt i styrelsen för Holmsunds aktiebolag. P G Braathen övervakade icke mindre än 4 sågverksbolag. F Kempe var verkställande direktör i Mo och Domsjö aktiebolag och ledamot i styrelsen för Töre AB och för Sandö sågverksaktiebolag, där brodern S Kempe var verkställande direktör, liksom vid Dals och Robertsfors aktiebolag.¹⁾ Bergvik och Ala Nya Aktiebolag, av vilket aktiekapital om 5.400.000 kronor aktier till ett belopp av 4.885.352 kronor ägdes av ett engelskt aktiebolag, ägde aktier till ett belopp av 4.995.000 kronor (av 5.000.000) i Sandarnes aktiebolag. E A Enhörning var ledamot av styrelsen för trävaruaktiebolaget Carlsvik och ledamot av styrelsen för trävaruaktiebolaget Petschora²⁾, verkställande direktör i J A Enhörnings trävaruaktiebolag m.m.³⁾ Carsten Tank Jacobssen var disponent direktör vid Tunadals aktiebolag och ledamot av styrelsen för Ströms trävaruaktiebolag. Det sagda må räcka som skäl för påståendet, att det väldiga jordinnehavet hos ett fåtal stora bolag, som vi kunnat konstatera genom att granska de enskilda aktiebolagens

1) Svensk Trävarutidning 1903 s. 112 och 113.
Key-Åberg, Svenska aktiebolag, Stockholm. 1900.

2) Trävaruaktiebolaget Petschora hade till ändamål att förvärva skogsavverkningsrätter i norra Ryssland och att där anlägga sågverk och idka träförädling. Ledamot av styrelsen var även Osborne Dickson, Göteborg.

3) Key-Åberg, Svenska aktiebolag s. 815 och 749.

innehav, i själva verket är ännu mer koncentrerat, än vad en granskning av de enskilda bolagens innehav ger för handen. Ett större bolag hade inflytande över, ja, till och med behärskade andra större bolag.

Till detta innehav av jord kommer även av bolagen förvärvade avverkningsrätter. Jag hänvisar till appendix 1, där denna fråga behandlas på grundval av Norrlandskommitténs primärmaterial. Primärmaterialiet är emellertid bristfälligt, beroende på att en del bolag vägrade att lämna uppgifter om sina avverkningsrätter, och en del inte uppgav samtliga. Av de stora bolagen må nämnas Iggesunds Bruks AB, som hade avverkningsrätt till 99.709 hektar i Jämtlands län. Mons trävaruaktiebolag hade avverkningsrätt till 17.182 hektar i Jämtlands län. Trävarubolaget Svartvik hade avverkningsrätt till 66.699 hektar i Västernorrlands och Jämtlands län. Holmsunds aktiebolag hade avverkningsrätt till 178.963 hektar i Västerbottens län och Obbola Ångsågsaktiebolag (vars aktier innehades av Holmsunds AB) till 24.379 hektar i samma län. Bergvik och Ala Nya aktiebolag hade avverkningsrätt till 9.553 hektar i Gävleborgs län och till 85.197 hektar i Jämtlands län. Kopparberg och Hofors sågverksaktiebolag hade avverkningsrätt till 38.762 hektar i Kopparbergs och 6.419 hektar i Gävleborgs län. Kramfors aktiebolag ägde avverkningsrätt till 3.816 hektar i Västerbottens län, till 60.100 hektar i Jämtlands och till 13.679 hektar i Västernorrlands län. J A Enhörnings trävaruaktiebolag hade avverkningsrätt till 21.051 hektar i Västernorrlands och Jämtlands län. Sandarne AB hade avverkningsrätt till 200.000 hektar i Härjedalen, men kontrakten om dessa upphörde att gälla 1902 och 1903. Bolaget hade ytterligare avverkningsrätt till 89.000 hektar i Jämtlands län.

3. 1900 - 1906.

Ovan har ställningen år 1900 återgivits. Förbudslagen utfärdades 4 maj 1906.

Vad vi nu för denna period vill få kännedom om är, huruvida koncentrationen av jordinnehavet till ett fåtal stora bolag, som redan var ett faktum år 1900, tilltagit. 1902 hölls konstituerande bolagsstämma

med Nordiska Trävaruaktiebolaget. Stiftarna var aktiebolaget Bod-träskfors, Carl Palmgrens trävaruaktiebolag, Aktiebolaget Bergman, Hummel & Co och Seskar trävaruaktiebolag. Upphovsman till planen om sammanslagningen var grosshandlare William Olsson i Stockholm. C E Lallerstedt blev direktör för bolaget mot en årlig lön av 40.000 kronor. Nordiska trävaruaktiebolaget kom sålunda att äga jord till en areal av mer än 250.000 hektar.¹⁾ Nordiska Trävaruaktiebolaget köpte aktierna i Töre aktiebolag av Frans och Seth Kempe (Töre aktiebolag ägde 128.049 hektar). Nordiska Trävaruaktiebolagets jordinnehav steg därmed till en areal av mera än 350.000 hektar. Frans och Seth Kempe å sin sida förvärvade sig aktiemajoriteten i Gideå och Husums aktiebolag av Olof Wijk & komp., Göteborg, och J E Francke, Stockholm. (Gideå och Husums AB 135.852 hektar). Bröderna Kempe köpte även aktiemajoriteten i Hörneå aktiebolag. Köpeskillingen för Gideå och Husums AB uppgick till 7.300.000, för Töre till 3.900.000 och för Hörneå till 1.300.000 kronor. I köpeskillingen ingick lager och inventarier.²⁾ Frans Kempe köpte samma år för Mo och Domsjö aktiebolags räkning Järfeds aktiebolags samtliga skogar (19.917 hektar)³⁾.

Hudiksvalls Trävaruaktiebolag inköpte 1903 till ett pris av 6.000.000 kronor för samtliga aktier Arvid Lindmans med flera och Hugo Tamms aktier i Iggesunds bruk. Strömbacka bruk ingick ej i köpet.⁴⁾ Därmed uppgick Hudiksvalls Trävaruaktiebolags jordinnehav till mer än 150.000 hektar.⁴⁾ J A Enhörnings trävaruaktiebolag förvärvade år 1903 3/4 av samtliga aktier i Lars Lithanders Trävaruaktiebolag i Östersund. Därmed tillfördes Enhörningsbolaget ca 5.000 tunnland skog och avverkningsrätt till 25.000 tunnland, allt i Jämtlands län.⁵⁾ Korsnäs sågverks aktiebolag inköpte 1903 af Gammelstilla aktiebolag sistnämnda bolag tillhörande fastigheter med skog i Torsåkers, Årsunda och Öster-Fernebo socknar i Gästrikland.⁶⁾ Kopparberg-Hofors sågverksaktiebolag inköpte 1903 Hilleviks bruk. Samtliga bruket underlydande hemman ingick dock ej i köpet.⁷⁾ Bruket samtliga hemman var

1) Svensk Trävarutidning 1902 s. 217..

2) Svensk Trävarutidning 1902 s. 307.

3) Svensk Trävarutidning 1902 s. 298.

4) Svensk Trävarutidning 1903 s. 18.

5) Svensk Trävarutidning 1903 s. 35.

6) Svensk Trävarutidning 1903 s. 134.

7) Svensk Trävarutidning 1903 s. 256.

taxerade till 460.000 kronor. Sunds aktiebolag köpte år 1903 Galtströms bruk, Njurunda socken, och i köpet ingick brukets samtliga egendomar i Västernorrland och Gävleborg.¹⁾ Kopparberg-Hofors sågverksaktiebolag köpte 1904 Kilafors bruk, som hade skogar om 30.000 tunnland med ett värde av 1.500.000 kronor. Den övriga egendomen var värd ungefär lika mycket.²⁾ Stora Kopparbergs Bergslags AB inköpte Gysinge bruk, av vars egendomar Korsnäs sågverksaktiebolag tidigare köpte 20.000 tunnland skogsmark för omkring 2 miljoner kronor. Stora Kopparbergs Bergslags AB hade också tidigare köpt ca 10.000 tunnland skogsmark för en miljon kronor.³⁾ Firman P Wikström junior i Stockholm överlät 1904 aktiemajoriteten i Munksunds sågverksaktiebolag till ett konsortium i Sundsvall, bestående av direktörerna Th R Thuresson, E A Enhörning, disponenten H G Hultdt, fondmäklaren A Hall, disponenten S W Mörch, grosshandlaren L Stackell m.fl. (Munksund sågverks AB ägde jord till en areal av 100.890 hektar).⁴⁾ Carl Burmans trävaruaktiebolag överlät samtliga aktiebolagets tillgångar och skulder till Sundsvalls cellulosaaaktiebolag. Aktierna i det Burmanska bolaget var 224 och innehades av C G Skytte, major S H N Behm och änkefru Margareta du Rietz (f. Burman) i Stockholm. Aktiernas nominella belopp var på 1.000 kronor stycket, men deras verkliga värde beräknades till ca 7.000 kronor. Burmanska bolagets skogar omfattade ca 40.000 tunnland i övre Jämtland.⁵⁾ Aktiemajoriteten i Vifsta Varfs AB övergick år 1906 till ett konsortium, representerat av löjtnant Abenius, häradshövding Tillberg och konsul N Persson. Detta konsortium hade redan tidigare inköpt Fagerviks sågverk. Konsortiet underhandlade med grosshandlare William Olsson om försäljning av de båda bolagen till Nordiska trävaruaktiebolaget. Nordiska trävaruaktiebolaget skulle övertaga 348 aktier i Vifsta Varfs AB till ett pris av 60.000 kronor per aktie. (Konsortiet hade betalat 50.000 kronor). Underhandlingarna

1) Svensk Trävarutidning 1903 s. 294.

2) Svensk Trävarutidning 1904 s. 98.

3) Svensk Trävarutidning 1904 s. 144.

4) Svensk Trävarutidning 1904 s. 163.

5) Svensk Trävarutidning 1904 s. 311.

resulterade i att William Olsson köpte aktiemajoriteten i Vifsta Varfs AB för Nordiska trävaruaktiebolagets räkning. Om affären heter det i Svensk Trävarutidning: "..... sällan, om någonsin, har väl i vårt land så stor summa pengar på grund av en gjord affär överflyttats från en grupp personer till en annan."¹⁾ Affären finansierades genom Stockholms Enskilda bank, Bankaktiebolaget Övre Norrland och Sundsvalls enskilda bank. Jämta Nordiska trävaruaktiebolaget var även Hofors aktiebolag i Gästrikland delaktigt i affären. Bakom Hofors aktiebolag stod Stockholms Enskilda bank, dvs herrar K och M Wallenberg. Priset för aktierna blev 60.000 kronor per styck, och de övertagna aktierna var ca 250.¹⁾ Fagerviks trävaruaktiebolags egendomar och avverkningsrätter i Jämtland, Västernorrland och Norge överläts därefter till Vifsta Varfs aktiebolag (Vifsta Varfs Aktiebolag behöll sitt namn även efter sammanslagningen med Nordiska trävaruaktiebolaget) för en miljon kronor.²⁾

År 1906 såldes samtliga aktier i Kopparbergs och Hofors sågverksaktiebolag till ett konsortium, bestående av Hofors aktiebolag (Stockholms Enskilda bank, K och M Wallenberg), disponenten Arvid Hernmarck och doktor Frans Kempe. Kopparberg-Hofors Sågverksaktiebolag skulle fortfarande ledas av disponent Hernmarck, som även skulle vara verkställande direktör för det av sågverksbolaget år 1906 förvärvade Storviks sulfitaktiebolag.³⁾

År 1906 inköpte Svanö AB aktiemajoriteten i Sprängsvikens AB. Efter sammanslagningen skulle emellertid bolagens verksamhet bedrivas under samma ledning som tidigare.⁴⁾

1) Svensk Trävarutidning 1906 s. 54.

2) Svensk Trävarutidning 1906 s. 97.

3) Svensk Trävarutidning 1906 s. 115.

4) Svensk Trävarutidning 1906 s. 297.

Tablå över de större personliga relationsgrupperna inom Norrlands sågverksindustri år 1907 (efter Östman, Norrlands ekonomiska utveckling s. 173).

Gruppens namn	Aktiebolagens namn	Aktiekapital miljoner kr
Versteeghska	Sandvikens sågverk Strömsnäs AB Härnösands ångsågs AB Gräningsverken AB	5,51
Kempe-, Hallwyl- Braatenska	Ljusne-Voxna AB Sandö Mo och Domsjö AB Robertsfors Dals ångsågs AB Gideå och Husums AB Trävarubolaget Svartvik Hovids AB	18,81
Midlingska	Kramfors AB Eriksdals trävaru AB	12,55
Vikströmska	Nordmalings o Sandviks ångsågs AB	1,20
Thuressonska	Hudiksvalls trävaru AB Sunds AB J A Enhörnings AB Munksunds sågverks AB	5,10
Lallerstedtska	Töre AB Nordiska Trävaru AB Hofors AB	21,88
Bünsowska	Skönviks AB Trävaruaktiebolaget Carlsvik	11,45
Jacobsenska	Tunadals AB Ströms trävaru AB	2,86

4. Bolagens fastighetsförvärv i områden, där förbudslagen ägde tillämpning. Jämförelse mellan bolagsinnehav år 1900 och år 1906.

En undersökning, verkställd på uppdrag av Chefen för Kungl. Justitiedepartementet "Den norrländska förbudslagstiftningen och dess verkningar" ger oss för åren 1900 - 1906 upplysning om utvecklingen inom det område, där lagen av den 4 maj ägt tillämpning.¹⁾

NK ger oss i sin statistik uppgift om sågverksindustrins jordinnehav år 1900. Det är från denna tidpunkt till år 1906, då förbudslagen stiftades, sågverksindustrins nya förvärv är av intresse.

Undersökningen av perioden 1900 - 1906 har i "den norrländska förbudslagstiftningen och dess verkningar" i huvudsak följt samma linjer som NK i sin utredning av den tidigare perioden. 1907 års mantalslängder har genomgått och utdrag har verkställts å mantal och taxeringsvärde för alla fastigheter, som angivits tillhöriga bolag eller ekonomiska föreningar. Dessa utdrag ha sedan översänts till lantmäterikontoren, där uppgifter om arealen för berörda fastigheter ifyllts.

I Norrlandskommitténs fastighetsstatistik förekommer sågverksaktiebolag, andra sågverksägare och bruksägare. Under grupperna andra sågverksägare och bruksägare sammanfattas såväl aktiebolag, andra bolag som enskilda idkare av trävaru- och bruksrörelse. "I den nya statistik, som i och för förevarande utredning upprättats, hava däremot medtagits allenast aktie- och handelsbolag, och har ingen åtskillnad gjorts i avseende på bolagens olika ändamål."²⁾ 1906 års lag (förbudslagen) avser även fastighetsförvärv av föreningar för ekonomisk verksamhet. Jordbruksfastigheter tillhörande dylika föreningar har icke medtagits i den statistik, som finns i "Den norrländska förbudslagstiftningen och dess verkningar."

-
- 1) Detta område var:

i Kopparbergs län: Nedansiljans, Ovensiljans och Västerdals fögderier samt Envikens och Svärdsjö socknar;

i Gävleborgs län: Ovanåkers, Voxna, Los; Färila, Ramsjö och Hassela socknar jämte Hamra kapellag i Gävleborgs län;

samt hela Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

- 2) Den norrländska förbudslagstiftningen s. 13.

"För att möjliggöra en jämförelse mellan tillståndet åren 1900 och 1906 har med hjälp dels av de i norrlandskomiténs betänkande intagna tabellerna, dels av det i riksarkivet förvarade primärmaterialet därtill tal uträknats, vilka för år 1900 motsvara de ur den nya undersökningen framgångna, och hava de förra ställts vid sidan av de senare i tabellen. Den olikhet i uppgifterna, som består däri, att 1906 års siffror, till skillnad från 1900 års, avse jämväl andra bolag än bruks- och trävarubolag, har med enstaka undantag visat sig vara av försvinnande betydelse."¹⁾

Bolagens fastigheter ökade från år 1900 till år 1906 med 238 mantal och med 843.428 hektar.²⁾

Bolagens egendom inom det område, där förbudslagen gällde, utgjorde 21,1 % av hela mantalsumman år 1900 och 24,9 % år 1906 och efter arealen 30,7 % år 1900 samt 36,4 % år 1906 (av den i enskild ägo befintliga jorden).

Ökningen av bolagens fastighetsförvärv 1900 - 1906 utgjorde i hektar för de olika länen:

Län	Hektar	Län	Hektar
Kopparbergs	78 235	Jämtlands	214 899
Gävleborgs	12 441	Västerbottens	339 544
Västernorrlands	109 546	Norrbottnens	88 763

Ökningen av bolagens egendom 1900 - 1906 utgjorde i mantal för de olika länen:

Län	Mantal	Län	Mantal
Kopparbergs	5	Jämtlands	33
Gävleborgs	5	Västerbottens	55
Västernorrlands	58	Norrbottnens	37

1) s. 13.

2) I Västerbottens län har en ökning med 339.544 hektar inträffat. Denna siffra måste väsentligt reduceras, enär NK:s arealstatistik för Västerbotten och Norrbotten är föga pålitlig. För år 1906 har i allmänhet exakta arealsiffror kunnat erhållas.

Kapitel III

Ökningen av bolagens egendom 1900 - 1906 utgjorde i taxeringsvärde i de olika länen:

Län	Kronor	Län	Kronor
Kopparbergs	8 946 200	Jämtlands	12 379 300
Gävleborgs	1 611 700	Västerbottens	8 633 100
Västernorrlands	10 119 300	Norrbottens	3 098 300

Av ovanstående framgår, att bolagens egendom i betydande utsträckning utvidgats under åren 1900 - 1906. Särskilt anmärkningsvärd är den starka ökningen i taxeringsvärdet. "Detta beror uppenbarligen därpå, att bolagens egendomar såsom utgörande till huvudsaklig del skogrika fastigheter blivit vid den mellan åren 1900 och 1906 skedda taxeringen i förhållande till vad förut varit fallet proportionsvis högre uppskattade än övriga fastigheter."¹⁾

1) Den norrländska förbudslagstiftningen §. 17.

Tabell A

Trävarubolagens innehav av jordbruksfastigheter år 1900
i Dalarna och Norrland

(endast bolag, som äger minst 5000 hektar, är medtagna)

Företag	Areal i hektar			
	Inrösnings- jord	Avrösnings- jord	Impediment	Summa
Kol. 1	2	3	4	5
Bergvik och Ala Nya AB	6 315	238 918	7 317	252 550
Stora Kopparbergs Bergslags AB	10 506	200 181	19 697	230 384
Ljusne-Voxna AB	6 489	205 659	7 996	220 144
Skönviks AB	6 235	198 114	7 461	211 810
Kramfors AB	7 035	160 200	34 710	201 945
Korsnäs Sågverks AB	6 258	154 256	33 886	194 400
Vifsta Varfs AB	5 816	166 579	5 447	177 842
Kopparbergs-Hofors Sågverks AB	14 097	129 881	6 443	150 421
AB Iggesunds Bruk	5 642	137 113	5 271	148 026
Gideå och Husums AB	6 360	116 468	13 024	135 852
Mo & Domsjö AB	8 061	109 539	13 832	131 432
Töre AB	7 557	73 039	47 453	128 049
Graningeverkens AB	6 268	98 869	2 911	108 048
Trävarubolaget Svartvik	2 274	97 410	5 417	105 101
Munksunds Sågverks AB	10 381	51 357	39 152	100 890
Tunadals AB	3 663	87 152	3 899	94 714
Sandarne AB	1 156	90 664	2 187	94 007
Sunds AB	4 052	82 424	2 740	89 216
Sandviks Ångsågs AB	4 828	57 286	26 422	88 536
AB Bodträskfors	6 504	48 367	32 072	86 943
Båtskärsnäs AB	4 060	40 527	38 044	82 631
Nordmalings Ångsågs AB	4 657	54 313	23 175	82 145
Kungsgården-Mariebergs AB	2 321	72 771	7 030	82 122
AB Bergman, Hummel & Co	7 463	43 786	28 825	80 074
Carl Palmgrens Trä- varu AB	7 456	47 300	23 954	78 710
Ströms Trävaru AB	622	59 119	11 133	70 874
Holmsunds AB	5 046	44 626	18 409	68 081
Sandvikens Sågverks AB	4 502	54 856	8 020	67 378
Mons Trävaru AB	1 751	58 125	4 982	64 858
Marma Sågverks AB	2 060	59 322	2 163	63 545
Sprängvikens AB	3 996	46 126	10 271	60 393
Björkä AB	2 563	49 715	6 209	58 487
Gravendals AB	10 555	44 883	1 026	56 464
Hudiksvalls Trävaru AB	2 862	48 850	646	52 358
Ströms Bruks AB	4 162	45 695	839	50 696
A Markstedt & Söner	5 026	37 174	8 375	50 575
AB Robertsfors	3 321	40 309	5 372	49 002
Huså AB	1 056	41 644	6 224	48 924
Bure AB	3 315	41 340	3 562	48 217
Storfors AB	4 053	21 290	22 533	47 876
Forss AB	1 632	43 227	2 564	47 423

Kapitel III

Företag	Areal i hektar			
	Inrösnings-jord	Avrösnings-jord	Impediment	Summa
Kol. 1	2	3	4	5
Trävaru AB Dalarne	2 901	37 030	5 063	44 994
Långrörs AB	998	40 773	1 343	43 114
Sandö Sågverks AB	2 791	37 040	2 705	42 536
C Burmans Trävaru AB	1 030	32 179	2 698	35 907
J A Enhörnings Trävaru AB	2 011	28 410	4 713	35 134
Dals Ångsåg AB	2 355	27 769	2 159	32 283
Strömnäs AB	1 816	27 711	1 128	30 655
Fagerviks Trävaru AB	1 337	23 270	583	25 190
Wäija AB	1 668	19 598	1 597	22 863
Klosters Bruks AB	2 187	19 665	204	22 056
Härnösands Ångsågs AB	364	18 971	2 457	21 792
Trondhjems Aktie Trälast Comp.	597	18 940	1 982	21 519
Jerveds Ångsågs AB	1 066	19 481	406	20 953
Larsbo-Norns AB	3 506	16 117	12	19 635
Björknäs AB	1 711	17 567	344	19 622
Söderfors Bruks AB	2 348	16 265	461	19 074
Svanö AB	1 379	17 382	280	19 041
Hofors Bruksägare	2 843	15 008	388	18 239
Hörneå AB	193	15 842	2 051	18 086
Lars Lithanders AB	346	16 578	817	17 741
Locknö Ångsågs AB	763	15 294	939	16 996
Kilafors Järnverks AB	1 151	14 788	385	16 324
Yttersfors Trävaru AB	2 209	8 828	4 395	15 432
G P Braathen	554	13 436	1 092	15 082
Uddeholms AB	299	13 279	1 171	14 749
Skalstugan AB	100	6 434	7 610	14 144
Horndals Järnverks AB	1 848	11 843	107	13 798
Alne Ångsågs AB	586	12 634	258	13 478
Örnsköldsviks Ångsågs AB	386	11 494	451	12 331
Sörfors Trävaru AB	789	10 380	445	11 614
Gysinge AB	2 483	8 788	261	11 532
Öhrvikens AB	1 092	3 919	6 390	11 401
Nyhammars Bruks AB	1 354	8 871	45	10 270
Ramsviks Sågverks AB	1 006	6 516	1 892	9 414
Forsbacka Järnverks AB	1 235	8 093	7	9 335
Ulfshytte Jernverks AB	2 010	6 565	-	8 575
Garpenbergs AB	1 608	6 052	-	7 660
Källskärs AB	212	7 032	144	7 388
Salåkers Ångsågs AB	551	6 563	55	7 169
Isak Igglunds AB	201	6 668	69	6 938
Trävaru AB Carlsvik	312	6 581	22	6 915
Gammelstilla AB	903	5 474	80	6 457
Mackmyra (Sulfit AB) Bruksägare	934	5 440	45	6 419
Storelfdalen AB	90	3 830	2 346	6 266
Näske Ångsågs AB	322	5 570	151	6 043
Obbola Ångsågs AB	377	3 194	2 365	5 936
AB Schisshyttan	1 577	3 842	342	5 761
Adolf Ungers Industri AB	762	4 377	8	5 147
Summa	271 137	4 189 855	613 159	5 074 151

Tabell B.

Kapitel III

Trävarubolagens innehav av jordbruksfastigheter i de olika länen.
(Endast bolag, som i Dalarna och Norrland äger minst 5000 hektar är medtagna).

Kopparbergs län

Företag	Taxerings- värde kronor	Areal i hektar			
		Inrösnings- jord	Avrösnings- jord	Impediment	Summa
1	2	3	4	5	6
Stora Kopparbergs Bergslags AB	8 349 920	10222,3	186996,3	19574,4	216793,0
Korsnäs Sägverks AB	5 762 760	4852,9	139849,6	24157,7	168860,2
Kopparberg-Hofors Sägverks AB	2 093 780	2177,3	51589,8	3315,5	57082,6
Gravendals AB	1 721 500	10555,1	44883,0	1025,9	56464,0
Trävaru AB Dalarna	1 691 300	2900,6	37029,6	5063,4	44993,6
Larsbo-Norna AB	1 429 500	3506,0	16117,0	12,0	19635,0
Uddeholms AB	634 800	299,3	13278,8	1171,2	14749,3
Klosters Bruks AB	1 093 600	1696,0	9389,0	-	11085,0
Horndals Järnverks AB	628 000	1636,0	9236,0	-	10872,0
Nyhammars Bruks AB	531 600	1353,9	8871,5	45,0	10270,4
Ljusne-Voxna AB	615 700	355,0	9190,0	450,0	9995,0
Ulfshytte Jernverks AB	269 000	2010,0	6564,5	-	8574,5
Garpenbergs AB	505 700	1608,0	6052,0	-	7660,0
Storelfdalen AB	153 500	89,9	3829,8	2346,2	6265,9
AB Schisshyttan	291 400	1577,3	3842,5	341,6	5761,4
Gysinge AB	55 000	152,0	535,0	-	687,0
Söderfors Bruks AB	40 400	69,0	573,0	-	642,0
Hofors Bruksägare	15 000	-	308,0	-	308,0
Forsbacka Järnverks AB	12 500	36,8	142,7	3,4	182,9
Skönviks AB	7 000	11,0	43,0	-	54,0
Summa	25 901 960	45108,4	548321,1	57506,3	650935,8

Företag	Taxerings- värde kronor	Areal i hektar			
		Inrösnings- jord	Avrösnings- jord	Impediment	Summa
1	2	3	4	5	6
Ljusne-Voxna AB	2 383 900	4966	111613	5841	122420
Bergvik och Ala Nya AB	3 428 700	4028	89259	3133	96420
Kopparberg-Hofors Sägverks AB	3 342 700	11920	78291	3127	93338
AB Iggesunds Bruk	2 143 100	4124	73425	3439	80988
Marma Sägverks AB	1 547 900	1650	40593	703	42946
Ströms Bruks AB	1 453 200	3046	33873	297	37216
Hudiksvalls Trävaru AB	1 389 300	2436	27999	251	30686
Söderfors Bruks AB	1 098 100	2279	15692	461	18432
Hofors Bruksägare	1 434 200	2843	14700	388	17931
Kilafors Järnverks AB	433 500	1151	14788	385	16324
Långrörs AB	271 800	576	13573	917	15066
Korsnäs Sägverks AB	943 800	1371	11183	1555	14109
Stora Kopparbergs Bergslags AB	363 300	284	13185	122	13591
Gysinge AB	848 600	2331	8253	261	10845
Forsbacka Järnverks AB	785 400	1198	7950	4	9152
Gammelstilla AB	461 800	903	5474	80	6457
Mackmyra (Sulfit AB) Bruksägare	709 600	934	5440	45	6419
Trävarubolaget Svartvik	156 800	149	5204	374	5727
Klosters Bruks AB	187 900	330	4852	204	5386
Adolf Ungers Industri AB	268 300	762	4377	8	5147
Horndals Järnverks AB	188 500	212	2607	107	2926
J.A. Enhörnings Trävaru AB	86 500	55	2754	58	2867
Isak Igglunds AB	65 100	159	2594	23	2776
Sandarne AB	12 500	39	115	-	154
Trävaru AB Carlsvik	1 400	-	25	-	25
G.P. Braathen	800	-	15	-	15
Summa	24 006 700	47746	587834	21783	657363

Västernorrlands län

Företag	Taxerings- värde kronor	Areal i hektar			
		Inrös- nings- jord	Avrös- nings- jord	Impedi- ment	Summa
1	2	3	4	5	6
Gideå och Husums AB	999 400	3 616	90 516	2 874	97 006
Kramfors AB	1 357 800	3 122	74 509	2 661	80 292
Graningeverkens AB	1 629 700	4 172	61 307	989	66 468
Skönviks AB	1 275 200	2 451	54 090	2 617	59 158
Trävarubolaget Svartvik	749 800	1 168	48 919	4 267	54 354
Björkå AB	1 145 700	2 005	45 214	1 693	48 912
Forss AB	817 300	1 632	43 227	2 564	47 423
Sunds AB	1 321 500	2 653	42 392	1 982	47 027
Mo och Domsjö AB	928 500	2 100	43 569	1 032	46 701
Kungsgården-Mariebergs AB	711 900	1 984	38 886	1 913	42 783
Tunadals AB	860 700	1 784	31 091	1 630	34 505
Sandvikens Sägverks AB	716 900	1 784	25 804	1 808	29 396
Sandö Sägverks AB	407 400	1 213	26 870	842	28 925
Strömnäs AB	623 800	1 147	20 069	69	21 285
Sprängsvikens AB	576 600	998	17 330	412	18 740
Jerveds Ångsågs AB	303 100	941	16 720	361	18 022
Härnösands Ångsågs AB	175 400	289	15 128	2 007	17 424
Svanö AB	459 600	1 131	15 923	270	17 324
Ströms Bruks AB	235 100	1 116	11 822	542	13 480
Dals Ångsågs AB	320 100	1 063	12 217	32	13 312
Wäija AB	311 700	762	10 989	45	11 796
Sörfors Trävaru AB	327 300	789	10 380	445	11 614
J A Enhörnings Trävaru AB	240 300	552	10 888	70	11 510
Mons Trävaru AB	177 500	249	9 724	1 431	11 404
Locknö Ångsågs AB	217 300	505	9 969	469	10 943
Alne Ångsågs AB	299 000	462	10 201	228	10 891
Örnsköldsviks Ångsågs AB	57 700	274	10 296	125	10 695
AB Iggesunds Bruk	134 600	450	8 605	59	9 114
Vifsta Varfs AB	468 000	685	7 558	47	8 290
Björknäs AB	292 100	605	6 688	6	7 299
Näske Ångsågs AB	178 500	322	5 570	151	6 043
Fagerviks Trävaru AB	171 300	303	5 607	111	6 021
Salsåkers Ångsågs AB	167 100	463	5 340	13	5 816
Klosters Bruks AB	108 500	161	5 424	-	5 585
Trävaru AB Carlsvik	89 000	146	2 300	6	2 452
Hudiksvalls Trävaru AB	15 000	174	1 914	-	2 088
G P Braathen	115 400	127	1 292	5	1 424
Summa	18 985 800	43 398	858 348	33 776	935 522

Företag	Taxerings- värde kronor	Areal i hektar			
		Inrös- nings- jord	Avrös- nings- jord	Impedi- ment	Summa
1	2	3	4	5	6
Vifsta Varfs AB	1 319 800	5 131	159 021	5 400	169 552
Bergvik och Ala Nya AB	780 700	2 287	149 659	4 184	156 130
Skönviks AB	1 197 200	3 773	143 981	4 844	152 598
Sandarne AB	475 200	1 117	90 549	2 187	93 853
Ljusne-Voxna AB	434 800	1 168	84 856	1 705	87 729
Kramfors AB	231 900	903	62 706	18 254	81 863
Ströms Trävaru AB	194 700	622	59 119	11 133	70 874
Tunadals AB	587 200	1 879	56 061	2 269	60 209
AB Iggesunds Bruk	408 200	1 068	55 083	1 773	57 924
Mons Trävaru AB	411 000	1 502	48 401	3 551	53 454
Huså AB	159 200	1 056	41 644	6 224	48 924
Trävarubolaget Svartvik	340 800	957	43 287	776	45 020
Sunds AB	627 300	1 399	40 032	758	42 189
Kungsgården-Mariebergs AB	73 700	337	33 885	5 117	39 339
C Burman Trävaru AB	184 650	1 030	32 179	2 698	35 907
Långrörs AB	147 600	422	27 200	426	28 048
Graningeverkens AB	104 600	629	21 557	1 712	23 898
Trondhjems aktie träläst Comp.	74 900	597	18 940	1 982	21 519
Marma Sågverks AB	184 900	410	18 729	1 460	20 599
Hudiksvalls Trävaru AB	93 800	252	18 937	395	19 584
Fagerviks Trävaru AB	157 850	1 034	17 663	472	19 169
Lars Lithanders AB	71 800	346	16 578	817	17 741
Skalstugan AB	41 500	100	6 434	7 610	14 144
G P Braathen	215 900	379	11 865	966	13 210
Korsnäs Sågverks AB	13 200	34	3 224	8 173	11 431
J A Enhörnings Trävaru AB	101 000	403	9 183	241	9 827
Källskärs AB	91 100	212	7 032	144	7 388
Locknö Ångsågs AB	103 100	258	5 325	470	6 053
Trävaru AB Carlsvik	42 200	166	4 256	16	4 438
Härnösands Ångsågs AB	25 300	75	3 843	450	4 368
Isak Igglunds AB	18 300	42	4 074	46	4 162
Björknäs AB	38 700	109	3 229	10	3 348
Sandvikens Sågverks AB	21 800	96	2 537	4	2 637
Wäija AB	48 000	123	1 874	230	2 227
Dals Ångsågs AB	21 200	123	1 843	22	1 988
Strömnäs AB	25 000	38	1 473	262	1 773
Transport	9 068 100	30 077	1 306 259	96 781	1 433 117

Företag	Taxerings- värde kronor	Areal i hektar			
		Inrös- nings- jord	Avrös- nings- jord	Impedi- ment	Summa
1	2	3	4	5	6
Transport	9 068 100	30077	1306259	96781	1433117
Sprängsvikens AB	17 500	209	1493	23	1725
Salsåkers Ångsågs AB	2 500	50	600	34	684
Sandö Sågverks AB	500	5	42	-	47
Summa	9 088 600	30341	1308394	96838	1435573

Företag	Taxerings- värde kronor	Areal i hektar			
		Inrös- nings- jord	Avrös- nings- jord	Impedi- ment	Summa
1	2	3	4	5	6
Sandviks Ångsågs AB	1 267 100	4828	57286	26422	88536
Mo & Domsjö AB	1 132 600	5961	65970	12800	84731
Nordmalings Ångsågs AB	898 500	4657	54313	23175	82145
Holmsunds AB	847 700	5046	44626	18409	68081
Bure AB	411 700	3315	41340	3562	48217
AB Robertsfors	540 700	3039	37719	3234	43992
Sprängvikens AB	774 100	2789	27303	9836	39928
Kramfors AB	375 600	3010	22985	13795	39790
A. Markstedt & Söner	571 300	3380	31604	4016	39000
Gideå & Husums AB	525 200	2744	25952	10150	38846
Sandvikens Sågverks AB	636 700	2622	26515	6208	35345
Hörneå AB	236 200	193	15842	2051	18086
Graningeverkens AB	174 400	1467	16005	210	17682
Dals Ångsågs AB	404 300	1169	13709	2105	16983
Sandö Sågverks AB	204 900	1573	10128	1863	13564
Björkå AB	85 500	558	4501	4516	9575
Ramviks Sågverks AB	89 100	1006	6516	1892	9414
Björknäs AB	116 900	997	7650	328	8975
Wälja AB	199 000	783	6735	1322	8840
Strömnäs AB	196 200	631	6169	797	7597
Obbola Ångsågs AB	98 800	377	3194	2365	5936
Ytterstfors Trävaru AB	112 600	419	5287	8	5714
Storfors AB	53 200	244	3760	35	4039
Jerveds Ångsågs AB	27 000	125	2761	45	2931
Alne Ångsågs AB	37 100	124	2433	30	2587
Svanö AB	49 000	248	1459	10	1717
Örnsköldsviks Ångsågs AB	24 000	112	1198	326	1636
Salsåkers Ångsågs AB	21 000	38	623	8	669
G.P. Braathen	30 000	48	264	121	433
Kungsgården-Mariebergs AB	7 500	-	-	-	-
Summa	10 147 900	51503	543847	149639	744989

Företag	Taxerings- värde kronor	Areal i hektar			
		Inrös- nings- jord	Avrös- nings- jord	Impedi- ment	Summa
Töre AB	1 195 100	7557	73039	47453	128049
Munksunds Sägverks AB	1 351 400	10381	51357	39152	100890
AB Bodträskfors	853 500	6504	48367	32072	86943
Båtskärsnäs AB	480 100	4060	40527	38044	82631
AB Bergman, Hummel & Co.	1 234 300	7463	43786	28825	80074
Carl Palmgrens Trävaru AB	1 079 800	7456	47300	23954	78710
Storfors AB	318 400	3809	17530	22498	43837
A. Markstedt och Söner	131 700	1646	5570	4359	11575
Öhrvikens AB	56 100	1092	3919	6391	11402
J.A. Enhörnings Trävaru AB	152 000	1001	5585	4344	10930
Ytterstfors Trävaru AB	130 700	1790	3541	4387	9718
AB Robertsfors	75 700	282	2590	2138	5010
Summa	7 058 800	53041	343111	253617	649769

KAPITEL III

Appendix 1

De enskilda bolagen och det område, till vilket de hade avverkningsrätt
år 1900.¹⁾

Iggesunds Bruks AB

De kontrakt om avverkningsrätt, som Iggesunds Bruks AB hade i
angivna socknar, upphörde att gälla:

i Jämtlands län		i Gävleborgs län	
Antal	Under perioden	Antal	Under perioden
5	1900 - 1910	55	1900 - 1910
8	1910 - 1920	17	1910 - 1920
14	1920 - 1930	7	1920 - 1930
		5	1930 - 1940

Översikten upptar icke alla kontrakt, eftersom det icke låtit sig
göra i ett avsevärt antal fall, där det i primärmaterialet endast heter
t.ex. "avverkningsrätt på 10 år från den dag, nu pågående skifte blivit
fastställt." (Den mark, uppgående till 42.696 hektar i Jämtlands län
och till vilken Iggesunds AB hade avverkningsrätt, utgjorde produktiv
areal. Den totala beräknades till 99.709 - fjäll och myrar inberäknade.)

Siljans Kolaktiebolag

Aktiebolaget hade kontrakt om avverkningsrätt i 13 socknar²⁾ i
Kopparbergs län och till 1.604 hektar.

1) Källa: Norrlandskommitténs arkiv.

2)	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Kopparberg	67	St. Tuna	173
	Bjursås	91	Svärdsjö	328
	Gagnef	8	Säter	17
	Leksand	182	Vika	93
	Orsa	14	Gustafs	44
	Rättvik	135	Ål	57
	Siljansnäs	398		

År 1892 upprättades det första avtalet i Siljansnäs och i övriga socknar under de följande åren fram till 1900. Kontrakten upphörde att gälla:

- 5 st under perioden 1900 - 1910
- 13 st under perioden 1910 - 1920
- 5 st under perioden 1920 - 1930.

Adolf Ungers Industri Aktiebolag

Det första kontrakt, som detta aktiebolag upprättade, var år 1890 i Järfsö socken, och 1893 upprättades det först i Arbrå socken.

De 8 kontrakt, som aktiebolaget hade i Arbrå socken, upphörde att gälla före 1910 och 6 före 1916. Kontraktet i Jerfsö upphörde 1910¹⁾.

Gysinge AB

Aktiebolaget hade kontrakt om avverkningsrätt i socknar, belägna utanför vårt område Dalarna och Norrland, t.ex. Östervåla, Sala och Tierp - inom området i socknarna By, Mora, Österfernebo och Hedesunda.

I By socken hade aktiebolaget 20 kontrakt om avverkningsrätt. 3 av dessa var slutna 1901 och upphörde att gälla 1906, medan de övriga var avslutade 1902 och upphörde att gälla 1907. I Hedesunda hade Gysinge AB 9 kontrakt, av vilka de två första ingicks 1898 och 1899 och de övriga 1900. 6 upphörde att gälla före 1906 och de övriga före 1920. I Mora socken hade aktiebolaget 22 kontrakt om avverkningsrätt. 20 av dem upprättades 1900. 14 kontrakt upphörde att gälla 1903, 2 år 1902, 1 år 1904 och 5 år 1905. I Österfernebo hade Gysinge AB 39 kontrakt avslutna år 1900, 3 år 1901 och 5 år 1902 samt 1 år 1899. År 1907 upphörde 5 kontrakt att gälla - de övriga 1902, 1903, 1904 och 1905.

Det område²⁾, till vilket Gysinge AB hade avverkningsrätt, uppgick till 479 hektar.

1) 818 hektar i Arbrå och Jerfsö (50 hektar i Jerfsö).

2) Inom Dalarna och Norrland:

Socken	Hektar
Österfernebo	30
Mora	322
Hedesunda	81
By	46

Mons trävaruaktiebolag

I 13 socknar i Jämtlands län hade detta aktiebolag avverkningsrätt.¹⁾ Området, till vilket Mons trävaruaktiebolag hade avverkningsrätt, uppgick till 17.182 hektar.

År 1854 började aktiebolaget i Lit, Bräcke och Bodsjö, och 1855 upprättades kontrakt i Offerdals socken, på 1860-talet i Hackås, Häggenås, Hotagen, Hammerdal och Gåxsjö, på 1870-talet i Laxsjö, på 1880-talet i Ås och på 1890-talet i Berg och Klöfsjö.

Av Mons trävaruaktiebolags kontrakt om avverkningsrätt upphörde 22 att gälla under perioden 1900 - 1910 och 17 under perioden 1910 - 1920.

Fjärdviks Ångsågs AB

hade avverkningsrätt till ett område av 980 hektar i Västernorrland och Jämtland. I Över-Lännäs hade aktiebolaget ett kontrakt av 1886, och de övriga 8 uppgjordes under åren fram till 1898. 5 av kontrakten upphörde att gälla under perioden 1900 - 1910 och 4 under perioden 1910 - 1920.²⁾

1)	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Lit	550	Hammerdal	1341
	Bräcke	100	Gåxsjö	111
	Bodsjö	5550	Laxsjö	726
	Offerdal	1374	Ås	11
	Hackås	150	Berg	140
	Häggenås	2647	Klöfsjö	237
	Hotagen	4245		

2) I följande socknar hade Fjärdviks Ångsågs AB avverkningsrätt:

Län	Socken	Hektar
Västernorrland	Sollefteå	80
	Multrä	30
	Ramsele	40
	Ytterlännäs	245
	Styrnäs	200
	Överlännäs	35
Jämtland	Ström	350

Utansjö Cellulosa AB

hade avverkningsrätt till 525 hektar i Västernorrland och Jämtland. Första kontraktet var av år 1899 i Skog och Ådalsliden i Västernorrland och de övriga av år 1900. Ett kontrakt upphörde att gälla 1902, 2 år 1904, det i Ådalsliden 1912 och det i Ström år 1920.¹⁾

Wiskans Aktiebolag, Torpshammar

Aktiebolaget hade avverkningsrätt till 1750 hektar i Västernorrlands län.²⁾

I Torps socken hade aktiebolaget 32 kontrakt om avverkningsrätt. Det första kontraktet i Torp är av år 1874, det andra av år 1888, och de övriga ha tillkommit på 1890-talet. 17 av dem upphörde under perioden 1900 - 1910, 14 under perioden 1910 - 1920 och 1 under perioden 1920 - 1930. 1893 avslöts det första kontraktet i Stöde, det andra 1894 och det tredje och fjärde 1898 och 1900. Ett upphörde att gälla 1904 (1894), 2 år 1910 (1898, 1910) och 1 år 1912.

I Borgsjö socken hade aktiebolaget 1 avverkningsrätt (1899 - 1919).

Huså Aktiebolag

hade i Jämtland avverkningsrätt till 980 hektar i socknarna Kall (1870 - 1919, 1886 - 1936) och i Åre socken (1873 - 1913, 1873 - 1923).³⁾

1)	Län	Socken	Hektar
	Västernorrland	Skog	20
		Ådalsliden	140
		Bjerträ	50
		Styrnäs	65
	Jämtland	Ström	250

2)	Västernorrland	Borgsjö	85
		Stöde	170
		Torp	1495

3)	Jämtland	Kall	600
		Åre	380

Kapitel III

G P Braathen

G P Braathen hade personligen kontrakt om avverkningsrätt i flera socknar i Jämtlands län.¹⁾ Området utgjorde 11.618 hektar. 1882 upprättades kontrakt i Rätan, 1883 i Hammerdal och Indalsliden, 1887 i Fors och Holm, 1889 i Klöfsjö och Föllinge och på 1890-talet i Brunflo, Näs, Häggenås, Kyrkås, Refsund, Rödön, Frösö, Undersåker, Indal och Torp. År 1900 upprättades kontrakt i Kall. Av kontrakten upphörde 14 att gälla under perioden 1900 - 1910, 22 under åren 1910 - 1920 och 3 under åren 1930 - 1940.

Trävarubolaget Svartvik

hade avverkningsrätt i socknar i Västernorrland och Jämtland. Området utgjorde 66.699 hektar.²⁾ På 1850-talet upprättades kontrakt i följande socknar: Hafverö (1856), Ytterhogdal (1857), Rätan (1854), på 1860-talet i Torp (1861), Borgsjö (1861), Bodsjö (1863), Stöde (1860), Berg (1860), Oviken (1869) och Hackås (1861), på 1870-talet i Storsjö och Vemdalen och på 1890-talet i Åsarne samt år 1901 i Bräcke.³⁾

Av de kontrakt om avverkningsrätt, som Trävarubolaget Svartvik hade, upphörde 14 att gälla under perioden 1900 - 1910, 30 under åren 1910 - 1920, 3 under perioden 1920 - 1930 samt 1 år 1932.

1)	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Klöfsjö	2593	Refsund	68
	Rätan	6162	Rödön	56
	Brunflo	46	Frösö	132
	Näs	135	Undersåker	74
	Hammerdal	108	Kall	494
	Föllinge	43	Holm	607
	Häggenås	275	Indal	35
	Kyrkås	74	Indalsliden	480
	Fors	201	Torp	35

2) 14 socknar.

3)	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Torp	225	Berg	10900
	Borgsjö	1372	Oviken	8150
	Hafverö	3238	Hackås	450
	Bodsjö	170	Rätan	950
	Bräcke	1541	Storsjö	16000
	Ytterhogdal	2745	Vemdalen	6500
	Stöde	7906	Åsarne	6552

Obbola Ångsågsaktiebolag¹⁾

Aktiebolaget hade avverkningsrätt till 24.379 hektar inom Västerbottens län.²⁾ Alla aktiebolagets kontrakt utom 1 upprättades år 1889 och upphörde inte att gälla förrän 1939.³⁾ Innehavet var fördelat på följande socknar: Stensele, Sorsele, Lycksele, Degerfors och Umeå - det största innehavet eller 19.201 hektar i Sorsele socken.

Holmsunds Aktiebolag¹⁾

hade i Västerbottens län avverkningsrätt till 178.963 hektar, fördelad på 10 socknar. Redan år 1859 upprättades ca 15 kontrakt om avverkning i Degerfors socken och i början av 1860-talet 3 kontrakt i Bjurholms socken. Först på 1870-talet tillkom nya kontrakt i Sorsele, Lycksele, Malå, Norsjö och Umeå, 1888 i Örträsk och 1895 i Burträsk. I Sorsele hade aktiebolaget 38 kontrakt, i Lycksele 76, i Stensele 48, i Malå 9, i Degerfors 63, i Burträsk 1, i Umeå och Norsjö vardera 2, i Bjurholm 3 samt i Örträsk 2. Nästan samtliga kontrakt gällde för 50 år med undantag av dem, som upprättades på 1890-talet. Eftersom de flesta kontrakten var upprättade på 1870-talet och gällde för 50 år, upphörde de ej att gälla förrän på 1920-talet. Holmsunds AB hade alltså genom kontrakt bundit vid sig avverkningsrätten till mycket stor areal under en långvarig tidsperiod.⁴⁾

1) undertecknat för Obbola Ångsågsaktiebolag G P Braathen.

2)	Socken	Hektar
	Umeå	1561
	Degerfors	2563
	Lycksele	500
	Sorsele	19201
	Stensele	554

3) Det kontrakt, som upprättades år 1897, utgick 1917.

4)	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Sorsele	27443	Burträsk	165
	Lycksele	56522	Umeå	327
	Stensele	37637	Norsjö	3858
	Malå	9171	Bjurholm	1568
	Degerfors	41019	Örträsk	1250

Örnsköldsviks Ängsågs Aktiebolag¹⁾

Aktiebolaget hade i Västernorrlands län avverkningsrätt till 3287 hektar. 1870 vann aktiebolaget insteg i Björna socken och på 1880-talets första hälft i Anundsjö, Gideå och Själevad. Av de upprättade kontrakten upphörde 7 att gälla åren 1900 - 1910, 8 åren 1910 - 1920, 1 åren 1920 - 1930 samt 3 perioden 1930 - 1940.²⁾

Saltviks Trävaruaktiebolag

hade avverkningsrätten till 1625 hektar i Gävleborgs län. Av de 33 upprättade kontrakten om avverkning tillkom samtliga 1900 och upphörde att gälla 1902 eller 1903.³⁾

Bergvik och Ala Nya Aktiebolag

ägde avverkningsrätt till 94.750 hektar, av vilka 9553 hektar innehades i Gävleborgs län och de övriga i Jämtlands län. 1855 upprättades kontrakt i Ljusdal, 1858 i Elfros och 1859 i Ramsjö. På 1860-talet upprättades kontrakt om avverkning i Jerfsö och Linsell, på 1870-talet i Sveg och 1881 i Lillherrdal.⁴⁾ 9 kontrakt upphörde att gälla 1900 - 1910, 12 åren 1910 - 1920, 7 åren 1920 - 1930 samt 1 år 1935.

Sandö Sågverks Aktiebolag

ägde avverkningsrätt till 5.570 hektar i Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län. 1868 erhöill det avverkningsrätt i Junsele socken,

1) undertecknat av L Kinberg.

2)	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Anundsjö	1620	Gideå	225
	Björna	942	Själevad	500
3)	Idenor	250	Hamrånge	800
	Rogsta	50	Hälsingtuna	25
	Bjuråker	300	Njutånger	200
4)	Jerfsö	3684	Elfros	33890
	Ljusdal	1830	Lillherrdal	1200
	Ramsjö	4039	Linsell	31300
	Sveg	18807		

1873 i Anundsjö, 1882 i Ramsele och Ådalsliden, på 1890-talet i Alanäs, Hammerdal, Vilhelmina, Torsåker (Vrn), Ytterlännäs och Gudmundrå och 1900 - 1902 i Nora (Vrn), Vibyggerå, Nordingrå och Ströms socknar. 12 kontrakt om avverkning upphörde att gälla 1900 - 1910, 13 åren 1910 - 1920 samt 3 perioden 1920 - 1930.¹⁾

Dals Ångsågs AB

Ägde avverkningsrätt i socknar i Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län till 8.504 hektar. Genom två kontrakt om avverkningsrätt vann det insteg i Edsele i början av 1870-talet. Under 1880-talet förvärvade det nya avverkningsrätter i Högsjö (1881), Vilhelmina (1884), Ramsele (1889), Resele (1886) och Dorotea (1889) och på 1890-talet i Hammerdal (1890), Alanäset, Ed Fjellsjö, Ström, Tåsjö, Gudmundrå, Multrä, Nora, Skog, Sånga, Säbrå, Ullånger och Viksjö samt 1902 i Dal.²⁾

Av kontrakten om avverkningsrätt upphör 20 att gälla åren 1900 - 1910, 39 åren 1910 - 1920 och 1 år 1931.

AB Robertsfors

hade avverkningsrätt till 11.048 hektar i Västerbottens län. I mitten av 1870-talet upprättades kontrakt i Burträsk och i början av 1880-talet

1)	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Anundsjö	3304	Ström	472
	Junsele	238	Torsåker	68
	Ådalsliden	63	Ytterlännäs	167
	Ramsele	317	Gudmundrå	17
	Alanäs	70	Nora	13
	Hammerdal	212	Vibyggerå	9
	Vilhelmina	592	Nordingrå	28

2)	Dal	86	Dorotea	2370
	Viksjö	41	Tåsjö	354
	Ullånger	62	Ström	2163
	Säbrå	361	Resele	179
	Sånga	165	Ramsele	45
	Skog	30	Hammerdal	503
	Nora	87	Fjellsjö	349
	Multrä	49	Edsele	104
	Högsjö	368	Ed	30
	Gudmundrå	99	Alanäset	363
	Vilhelmina	691		

Kapitel III

i Bygdeå och Norsjö.¹⁾ Av kontrakten upphörde 6 att gälla 1900 - 1910, 46 åren 1910 - 1920, 2 under åren 1920 - 1930 samt 20 under perioden 1930 - 1940 (varav 11 år 1939).

Sprängsvikens AB

hade kontrakt om avverkningsrätt till 14.374 hektar i Västernorrland, Jämtland och Västerbotten. På 1860-talet upprättades kontrakt i Borgvattnet (1867) och Ramsele (1867), på 1870-talet i Ådalsliden (1872), Helgum (1871), Junsele (1870), Åsele (1874), Edsele (1871) och Frostviken (1874), på 1880-talet i Bodum, på 1890-talet i Ström, Tåsjö, Fjällsjö, Sollefteå, Ed, Resele och Dal samt 1900 i Multrä.²⁾ Av kontrakten upphörde 32 att gälla 1900 - 1910, 20 åren 1910 - 1920, 7 1920 - 1930 samt 2 åren 1930 - 1940.

Garpenbergs Aktiebolag

ägde avverkningsrätt till 42 hektar i Kopparbergs län.³⁾ Ett kontrakt var upprättat 1900 och upphörde att gälla 1900, 4 andra var upprättade år 1900, och av dessa upphörde 3 att gälla 1905 och 1 1908.

Uddeholms Aktiebolag

Aktiebolaget hade avverkningsrätt till 62.464 hektar i Kopparbergs

1)	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Bygdeå	4176		
	Burträsk	6861		
	Norsjö	11		
2)	Dal	265	Edsele	500
	Multrä	300	Ramsele	3425
	Sollefteå	155	Borgvattnet	350
	Ed	235	Fjällsjö	75
	Resele	155	Bodum	150
	Ådalsliden	250	Tåsjö	280
	Junsele	2585	Ström	100
	Åsele	1000	Frostviken	4000
	Helgum	549		
3)	Garpenberg	5		
	Folkärna	30		
	Grytnäs	7		

län.¹⁾ 1853 upprättades kontrakt i Malungs socken, 1854 i Tyngsjö kapell och 1868 i Lima och Transtrand. Av kontrakten om avverkningsrätt upphörde de i Malung före 1911, de i Tyngsjö kapell före 1907, medan de i Lima upphörde 1923 och de i Transtrand 1928.

Öhrvikens Aktiebolag

Aktiebolaget hade avverkningsrätt till 1181 hektar i Västerbottens och Norrbottens län.²⁾ Kontrakt om avverkningsrätt förvärvades först på 1890-talet. I upphörde att gälla år 1904 och de övriga 12 under perioden 1910 - 1920.

Nyhammars Bruks Aktiebolag

hade kontrakt om avverkningsrätt i Floda socken till 716 hektar redan på 1850-talet, upprättade nya på 1860-talet och 1870-talet samt ett år 1895. 12 kontrakt upphörde ej att gälla förrän på 1920-talet.

Aktiebolaget Gnarp sågverksägare

hade avverkningsrätt till 1444 hektar i Gävleborgs län.³⁾ De flesta kontrakten är uppsatta på 1890-talet samt 1900 - 1903, och de flesta upphör att gälla före 1910.

Björknäs Aktiebolag

ägde avverkningsrätt till 12.035 hektar i Västernorrland och Jämtland.⁴⁾

1)	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Transtrand	729	Tyngsjö kapell	2435
	Lima	25231	Malung	34069

2)	Arjeploug	365	Byske	25
	Sorsele	186	Burträsk	30
	Norsjö	200	Skellefteå	100
	Jörn	150	Löfvånger	125

3)	Gnarp	1168	Bergsjö	276

4)	Ström	3534	Ramsele	2037
	Hammerdal	3061	Ådalsliden	881
	Bodum	1106	Edsele	208
	Tåsjö	266	Långsele	25
	Fjellsjö	158	Ed	390
	Junsele	53	Sollefteå	39
	Resele	25	Gudmundrå	250

Kapitel III

1858 upprättades kontrakt om avverkningsrätt i Hammerdal, 1862 i Ström, 1875 i Edsele och Bodum, på 1880-talet i Ådalssliden och Ramsele samt på 1890-talet i Tåsjö, Fjellsjö, Junsele, Resele, Långsele, Ed, Sollefteå och Gudmundrå. Av kontrakten upphörde 9 att gälla åren 1900 - 1910, 35 åren 1910 - 1920, 1 åren 1920 - 1930 och 11 åren 1930 - 1940.

Ytterstfors Trävaru-aktiebolag

Ägde avverkningsrätt till 1.314 hektar i Norrbottens län.¹⁾ I början av 1880-talet förvärvade det kontrakt om avverkningsrätt i Arvidsjaurs socken, i slutet av 80-talet i Jörns socken och i början av 90-talet i Piteå socken. Ett av kontrakten upphörde att gälla 1903, 5 under åren 1900 - 1910, 3 under åren 1920 - 1930 samt 1 år 1938.

Aktiebolaget Mölnbacka Trysil

Aktiebolaget hade avverkningsrätt till 4.639 hektar inom Lima socken, Kopparbergs län. 5 kontrakt av sju upphörde ej att gälla förrän under perioden 1920 - 1930.

Marma sågverks AB

hade avverkningsrätt till 3.100 hektar i Gävleborgs och Jämtlands län.²⁾ 1853 förvärvade det avverkningsrätt i Färila och 1863 i Ramsjö socknar. 1888 upprättade det kontrakt om avverkningsrätt i Ytterhogdals socken. Kontrakten upphörde att gälla före 1910 utom 2 i Ramsjö socken, vilka upphörde 1913 respektive 1917.

1)	<table><tr><th>Socken</th><th>Hektar</th></tr><tr><td>Jörn</td><td>342</td></tr><tr><td>Piteå</td><td>175</td></tr><tr><td>Arvidsjaurs</td><td>797</td></tr></table>	Socken	Hektar	Jörn	342	Piteå	175	Arvidsjaurs	797
Socken	Hektar								
Jörn	342								
Piteå	175								
Arvidsjaurs	797								
2)	<table><tr><td>Färila</td><td>2130</td></tr><tr><td>Ramsjö</td><td>720</td></tr><tr><td>Ytterhogdal</td><td>250</td></tr></table>	Färila	2130	Ramsjö	720	Ytterhogdal	250		
Färila	2130								
Ramsjö	720								
Ytterhogdal	250								

Kopparbergs och Hofors Sågverksaktiebolag

ägde avverkningsrätt till 38.762 hektar i Kopparbergs och 6.419 hektar i Gävleborgs län.¹⁾ 1854 förvärvade det avverkningsrätt i Ore socken, 1855 i Jerna, 1856 i Rättvik och Boda, 1857 i Leksand, 1863 i Mora och på 1870-talet i Svärdsjö, Enviken, Bjursås, Orsa, Elfdalen, Våmhus, Solleö, Äppelbo och Malung. Avverkningsrätten i Alfta i Gävleborgs län var av år 1855. Av samtliga kontrakt upphörde omkring 300 att gälla åren 1900 - 1910, nära 400 1910 - 1920, mer än 100 1920 - 1930 samt omkring 170 åren 1930 - 1940. De kontrakt, som ej upphörde att gälla förrän under perioden 1930 - 1940, fanns i Enviken, Svärdsjö, Rättvik, Boda, Leksand, Bjursås, Ore, Mora, Jerna och Äppelbo.

Bure aktiebolag

hade avverkningsrätter till 46.681 hektar i Västerbottens län och 6.519 hektar i Norrbottens län. 1878 förvärvade det avverkningsrätt i Löfångers socken, på 1880-talet i Skellefteå, Nysätra, Burträsk, Norsjö och Malå samt på 90-talet i Arvidsjaur, Arjeplog och Jörn. När dessa kontrakt utgick, kan ej i detalj klargöras på grund av primärmaterialalets beskaffenhet, där det t.ex. heter 115 avverkningsrätter på 20 år upphörde att gälla 1904 - 1920. En del kontrakt upphörde att gälla på 1930-talet. I Malå upphörde fem avverkningsrätter år 1939, 18 i Norsjö åren 1933 - 1939, 42 i Burträsk åren 1930 - 33, 3 avverkningsrätter i Löfånger 1935 - 38 och en i Skellefteå år 1932.²⁾

1)	Län	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Kopparbergs	Enviken	2010	Elfdalen	9628
		Svärdsjö	1214	Mora	2622
		Rättvik	3611	Våmhus	55
		Boda	1042	Sollerö	289
		Leksand +		Jerna	244
		Bjursås	712	Äppelbo	161
		Ore	2267	Malung	55
		Orsa	14852		
	Summa Kopparbergs län 38.762 hektar				
	Gävleborgs	Alfta	6419		

2)		Skellefteå	2002	Norsjö	13127
		Löfånger	1599	Arvidsjaur	1921
		Nysätra	876	Arjeplog	4598
		Jörn	926	Malå	14211
		Burträsk	13940		

Kapitel III

Kramfors Aktiebolag

ägde avverkningsrätt till 77.535 hektar i Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län. I Västerbottens län ägde det avverkningsrätt till 3.816 hektar, i Jämtland till 60.100 och i Västernorrland till 13.619 hektar.¹⁾ På 1860-talet förvärvade aktiebolaget avverkningsrätt i Frostviken och Fjällsjö, på 1870-talet i Junsele, Tåsjö, Helgum, Alanäs och Dorotea samt på 80-talet i Bodum, Ådalsliden, Ramsele, Vilhelmina, Ström och Hammerdal. 19 kontrakt om avverkningsrätt upphörde att gälla 1900 - 1910, 43 åren 1910 - 1920, 16 åren 1920 - 1930 samt 42 under perioden 1930 - 1940.

Aktiebolaget Träkol

ägde avverkningsrätt till 6.176 hektar i Kopparbergs län.²⁾ I slutet av 80-talet förvärvade aktiebolaget avverkningsrätt i Järna socken och på 90-talet i Mora, Malung, Äppelbo och Nås socken. Många avverkningskontrakt upphörde att gälla före 1910, och samtliga hade upphört att gälla mot slutet av 20-talet.

1)	Län	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Västernorrlands	Junsele	2497	Ådalsliden	275
		Fjällsjö	541	Ramsele	2445
		Bodum	1866	Helgum	311
		Tåsjö	5684		
	Jämtlands	Alanäs	18059	Hammerdal	250
		Ström	151	Frostviken	41640
	Västerbottens	Dorotea	900	Vilhelmina	2916

2)		Järna	2762		
		Malung	2101		
		Mora	1171		
		Äppelbo	55		
		Nås	87		

J A Enhörnings Trävaru Aktiebolag

ägde avverkningsrätt till 21.051 hektar i Västernorrlands och Jämtlands län.¹⁾ På 1860-talet förvärvade det avverkningsrätt i Ljustorp och på 1870-talet i Stöde socken, på 1880-talet i Torps socken samt på 1890-talet i Borgsjö. I Jämtlands län förvärvade det avverkningsrätt 1856 i Hellesjö och Håsjö socknar, på 1870-talet i Alsen, Hammerdal, Föllinge, Myssjö, Lockne, Oviken och Lit och på 80-talet i Håsjö, Hackås och Refsund. Av kontrakten upphörde 14 att gälla 1900 - 1910, 28 åren 1910 - 1920, 5 åren 1920 - 1930 samt 12 under perioden 1930 - 1940.

Firma A Märkstedt och Söner

ägde avverkningsrätter till 185.300 hektar, fördelade på Västerbotten och Norrbotten.²⁾ År 1871 förvärvade det avverkningsrätt i Jörn, på 80-talet i Burträsk, Norsjö, Nysätra, Skellefteå och Malå och på 90-talet i Sorsele, Arvidsjaur, Arjeplog, Pite och Löfånger. 1 kontrakt upphörde att gälla 1902, 15 åren 1910 - 1920, 8 åren 1920 - 1930 samt 4 perioden 1930 - 1940.

Forss Aktiebolag

hade avverkningsrätter till 14.500 hektar i Västernorrlands län.³⁾

1)	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Stöde	500	Hammerdal	900
	Ljustorp	1300	Brunflo	95
	Holm	250	Berg	1350
	Borgsjö	150	Klöfsjö	6000
	Torp	297	Föllinge	200
	Håsjö	513	Myssjö	175
	Hellesjö	1445	Refsund	275
	Ragunda	150	Bräcke	332
	Undersåker	6188	Lockne	ej angivet
	Hackås	87	Oviken	ej angivet
	Alsen	169	Lit	675

2)	Sorsele	5200	Nysätra	2500
	Malå	35200	Norsjö	32700
	Arvidsjaur	31000	Löfånger	2900
	Arjeplog	38700	Jörn	5900
	Pite	800	Burträsk	22500
	Skellefteå	7900		

3)	Vibyggerå	500	Sidensjö	8000
	Nätra	4500	Anundsjö	200
	Själevad	200	Skorped	1100

Aktiebolaget förvärvade avverkningsrätt 1853 i Skorped och Sidensjö, 1854 i Nätra, 1868 i Anundsjö, 1873 i Själeavad samt på 90-talet i Vi-byggerå. Av kontrakten upphörde 43 att gälla åren 1900 - 1910, 54 åren 1910 - 1920, 6 åren 1920 - 1930 samt 27 under perioden 1930 - 1940.

Dynäs Aktiebolag

hade avverkningsrätter till 2.225 hektar i Västernorrland samt i en socken i Jämtlands län.¹⁾ Aktiebolaget hade en avverkningsrätt sedan år 1869 i Dal, från 80-talet i Boteå, Sånga, Multrä, Ed och Bodum och från 90-talet i Öfverlänäs, Ullånger, Tåsjö och Ström. Av kontrakten upphörde 17 att gälla 1900 - 1910, 9 under åren 1910 - 1920, 1 upphörde 1921 och 1 år 1939.

Sandarne Aktiebolag

För Sandarnes (då James Dickson o Co) räkning förvärvades avverkningsrätter till största delen under åren 1852 och 1853 i Härjedalen. Avverkningsrätterna var på 50 år och gällde för en areal av 200.000 hektar. 1902 och 1903 går tiden ut för dessa kontrakt.

Bolagets senare uppgjorda kontrakt upptar avverkningsrätter i Jämtlands län till 89.000 hektar.²⁾ Avverkningsrätten upphörde i ett fall år 1919 och i fem fall på 1930-talet.

Fagerviks Trävaru Aktiebolag

hade avverkningsrätt i Västernorrland, Jämtland och Västerbotten till 32.884 hektar. 1855 upprättades kontrakt i Borgvattnet och Aspås, 1861 i Myssjö, 1864 i Häggenås, på 70-talet i Hotagen, Bodsjö, Föllinge och Hammerdal, alla i Jämtlands län, 1874 i Burträsk

1)	Socken	Hektar	Socken	Hektar
	Ström	125	Dal	250
	Tåsjö	75	Multrä	652,5
	Bodum	250	Sånga	275
	Ullånger	110	Öfverlänäs	55
	Ed	37,5	Boteå	385
	-----		-----	
2)	Hede	16000	Linsell	5000
	Vemdalen	50000	Sveg	18000
	-----		-----	

och Degerfors, Västerbottens län, på 80-talet i Marieby, Lockne, Gåxsjö och Vemdalen, Jämtlands län, i Västernorrlands län 1889 i Ljustorp och på 90-talet i Sättna, Stigsjö, Säbrå och Viksjö. Kontrakten upphörde att gälla för 69 åren 1900 - 1910, 72 åren 1910 - 1920, 29 åren 1920 - 1930 och 20 åren 1930 - 1940.

Ur statistiken om avverkningsrätter kan nu ej inhämtas flera uppgifter om den areal i hektar, som innehas av andra bolag. De har i sina svar endast upplyst om i vilka socknar, de ha kontrakt om avverkningsrätt, men ej givit några arealuppgifter. Eftersom alltså dessa uppgifter är ofullständiga, medtages i fortsättningen endast de bolag, som är medtagna i tabell I i kapitel II.

Ströms Bruks Aktiebolag

hade kontrakt om avverkningsrätter i följande socknar: Bjuråker, Hassela, Bergsjö, Harmånger och Ilsbo. I Hassela upphörde kontrakten 1905, och samtliga var upprättade 1880. 1864 upprättades kontrakt i Hassela, och 8 avverkningsrätter utgår ej förrän på 30-talet. I Bergsjö upprättades kontrakt år 1872, och 6 avverkningsrätter består in på 30-talet. I Ilsbo finns kontrakt från 1877, och det sista upphörde att gälla 1932. I Harmånger upprättades kontrakt på 80-talet, och 3 bestod in på 30-talet.

Björkå Aktiebolag

hade 129 avverkningsrätter:

Antal	Socken	Antal	Socken	Antal	Socken
5	Öfverlänäs	2	Långsele	2	Bodum
9	Sånga	8	Ed	1	Edsele
38	Boteå	15	Resele	1	Fjellsjö
1	Styrnäs	10	Ådalsliden	9	Hellgum
1	Torsåker	3	Junsele	5	Vilhelmina
10	Multrä	6	Ramsele	1	Sidensjö
2	Sollefteå				

Ljusne-Voxna AB

Av detta aktiebolag meddelas endast, att de flesta av bolagets avverkningsrätter förvärvats år 1860 - eller på 60-talet - på 40 eller 50 år, och att de sålunda utgår inom de närmaste åren. Av bolaget senare förvärvade avverkningsrätter är giltighetstiden endast 1-3 år, och det meddelas, att de oftast avverkas vintern efter förvärvet.

1. Propositionen med förslag till förbudslagstiftning.

Vid 1906 års riksdag framlade Kungl. Maj:t proposition¹⁾ med förslag till lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom och förslag om ändrad lydelse av 22 § i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring. Ärendet behandlades i statsrådet inför Hans Kunglig Höghet Kronprinsen-Regenten 7 mars 1906.²⁾ Därvid yttrade föredragande departementschefen bl.a., att den utredning, som Nk företagit, tillfullo ådagalagt, att om utvecklingen i Norrland och Dalarna får fortgå i samma riktning som hittills, komme bondeståndet i dessa landsdelar att helt försvinna. Ur Nk:s statistik återgives uppgifter om trävaruindustriens jordinnehav år 1900, och departementschefen understryker särskilt, att det under femårsperioden fram till sekelskiftet övergått lika mycket jord till bolagen som under den föregående 10-årsperioden och fortsätter,

"att sedan år 1900 utvecklingen icke avstannat utan fortgått med minst samma hastighet som närmast föregående tid, torde vara alldeles otvivelaktigt och vitsordas uttryckligen för Jämtlands län av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande, som i sitt år 1905 avgivna utlåtande över NK:s betänkande uppskattar trävaruindustriens nuvarande fastighetsinnehav i nämnda län till 50 % av all enskilde tillhörig jord. Utgår man från statistiken för åren 1895-1900, måste man beräkna den årliga tillväxten i trävaruindustriens fastighetsförvärv efter sistnämnda år till omkring 180.000 hektar eller för år ett område, betydligt överstigande halva Blekinge län. Med en sådan årlig tillväxt har man utan tvivel att räkna även i framtiden. Man kan till och med befara, att tillväxten kan komma att bli snabbare, då det ligger i sakens natur,

1) Kungl. Maj:ts proposition n:o 62 1906.

2) Närvarande Staaft, Trolle, Tingsten, Bieséert, Marcks von Wurtemberg, Tamm, Sidner, Hellner, Schotte, Berg, Bergström samt justitieråden Lindbäck och Ramstedt.

att fastighetsförvärven kommer att försiggå lättare i samma mån som trävarubolagen bliva mera dominerande." Departementschefen anser, att han inte kan finna, att några "normala medel" för att stödja bondeståndet kan vara tillräckliga. Det behövs ett kraftigt ingripande för att förhindra det norrländska bondeståndets försvinnande. Antagandet av den föreslagna lagen kommer icke medföra några skadliga följder för industrien men kommer att skydda bondeståndet. Departementschefen förordar lagens antagande "som lagen, såsom innebärande allenast ett förbud, utan vidare rubbningar i rättslivet kan upphävas, därest mot förmodan de ogynnsamma verkningarna av lagen skulle visa sig övervägande."¹⁾

1) Kungl. Maj:ts nådiga proposition n:o 62 1906.

2. Lagutskottets utlåtande i anledning dels av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom dels ock en i anledning av denna proposition avgiven motion.¹⁾

I Kungl. Maj:ts proposition n:o 62 hade framlagts förslag till lag om förbud för bolag och förening att, därest ej Konungen lämnade tillstånd, förvärva fast egendom å landet inom Dalarne och Norrland. En del undantag medgavs i förslaget.

I förslagens 3 § medgavs, att bolag eller förening förvärvade den del av ett hemmans avrösningsjord, som ej var att hänföra till stöds- skog eller odlingsområde. Lagförslaget i propositionen skulle enligt motionen verka som totalförbud i kustbygderna och i Storsjöbygden, men i övriga trakter skulle från 1/2 och ända till 5/6 av de återstående bondehemmanens skogsmarker fortfarande kunna förvärfvas av sågverks- industrin. Ett sådant opportunitetsförslag kunde icke vara tillfyllest. Tidigare hade önskningarna samlat sig kring ett totalförbud. Andra Kammaren antog 1901 och 1903 en provisorisk lag i detta syfte. Norr- landskommitténs hemställan av år 1901 gick i samma riktning. Önsk- ningar om totalförbud hade uttalats i kommunalstämmobeslut, mötesre- solutioner och petitioner, som kommit till stånd 1901 och även senare. Den stora daladeputationen framförde till regeringen 1905 en hemställan om totalförbud. Ombuden i daladeputationen hade utsetts av kommunal- stämmorna i 12 socknar i Övre Dalarna.

I motionen hemställdes, att Riksdagen måtte besluta följande änd- ringar i det genom den kungl. propositionen n:o 62 framlagda lagförslaget:

1. att antingen från förvärsförbudet undantag enligt 3 § ej medgavs, eller ock stadgades, att förvärv, som jämlikt nämnda paragraf medelst gällande avhandling kommit till stånd, skulle hembjudas stat och kommun till inlösen med företrädesrätt för kommunen;
2. att under alla förhållanden undantag enligt 3 § ej medgavs för Västerbottens och Norrbottens lappmarker eller för vissa socknar, där vid avvitrtingen en avsevärd del av skogsanslagen avsatts till allmänningar;²⁾ samt
3. att lagen måtte vinna tillämpning i hela Gävleborgs län.

1) Proposition n:o 62 och motion i AK n:o 150.

2) Socknarna i Norrbottens län: Pajala, Muonionalusta, Tärendö. Socknarna i Kopparbergs län: Svärdsjö, Enviken, Lima, Transtrand, Orsa, Älfdalen samt Särna socken med Idre kapellag.

Lagutskottet påpekade, att fördelaktiga konjunkturer för trävaruörelsen uppstod på världsmarknaden vid förra århundradets mitt. Det medförde en våldsam utveckling av trävaruindustrin i norra Sverige. Tidigare hade industrin gynnats med skogsförläningar från kronan, s.k. rekognitionsskogar och stockfångstprivilegier. Genom de s.k. avvitttringarna kom stora skogsområden i norra Sverige i böndernas ägo. Industrin lockades av de goda konjunkturerna att förvärva bondeskorar genom att förvärva dels långvariga avverkningsrättigheter och dels även hemmanen. "Dessa förvärv hava till stor del på grund av statens förut tillämpade skogspolitik i Norrland och Dalarna skett till ytterst fördelaktiga villkor, och den vinst, trävaruindustrin även därå skördat, kan sägas vara enorm, ett förhållande, som torde vara så allmänt känt och erkänt, att utskottet icke här behöver nämna ang exempel därpå."¹⁾

Följden av utvecklingen har blivit, att trävaruindustrin år 1900 ägde 34,3 % av den i enskild ägo befintliga jorden i Norrland och Dalarna. Antalet bolag, som år 1900 ägde jordbruksfastigheter till ett taxeringsvärde av minst en halv miljon kronor, var 52. Bland dessa fanns bolag, som ägde fastigheter i 40 socknar. Vissa bolag ägde var för sig jordegendom till större areal än Blekinge län. Jorden hade till 1/3 förvärvats 1885-1900, och av dessa förvärv hade hälften skett under de sista fem åren. Efter år 1900 hade bolagens förvärv fortgått med stor livlighet. "Enligt en uppgift skulle exempelvis under åren 1901-1903 ensamt i en domsaga i Västerbottens lappmark av bolagen inköpts 13 mantal, fördelade på omkring ett 100-tal bondgårdar."²⁾ Trävaruindustrins förvärv var avsevärt större 1906 än 1900. Härtill kom, att trävaruindustrin innehade avverkningsrätt till avsevärd areal i Norrland och Dalarna. År 1900 angavs denna areal uppgå till 1.129.368 hektar. I verkligheten var arealen större.

De omfattande bolagsförvärven hade icke varit utan kännbara verkningar för bondeståndet i norra Sverige. Faran för bondeståndets tillbakagång och i vissa trakter fullkomliga försvinnande var överhängande, om bolagsförvärven fortginge.

1) Lagutskottets utlåtande n:o 45, 1906.

2) Lagutskottets utlåtande n:o 45, s. 8.

Lagutskottet sammanfattade enligt följande: "Det är uppenbart, att den enda möjliga åtgärd, som kan i första rummet tillgripas för att på ett någorlunda verksamt sätt undan bolagens förvärv rädda den återstående bondejorden, måste vara en lag, som förbjuder desamma. Den uppgift, en sådan lag äger, uppväges ingalunda av de åtgärder, som blivit ifrågasatta med avseende på trävaruindustrins redan förvärvade hemman. Där gäller det att på sin höjd kunna återvinna åt bondeståndet så mycket av varje sådant hemman, att nätt och jämnt en familj kan därpå vara i lyckligaste fall besutten. Dessa nybildade små hemmansbruk kunna därför, såsom norrlandskommittén också uttryckligen förklarar, i allmänhet knappast tåla vidare delning. För att bibehålla ett utvecklingskraftigt bondestånd måste man i möjligaste mån bevara de större resurser, som ligga i dess ännu bibehållna egna jord. Här i ligger enligt utskottets mening förbudslagens nödvändighet."¹⁾

Förbudslagstiftningen hade sitt stöd i en så gott som enstämmig opinion i Dalarna och Norrland. Representanterna för befolkningen i norra Sverige hade tidigare kämpat för en förbudslagstiftning. Så hade även skett vid innevarande riksdag, vid vilken denna befolknings representanter i Andra Kammaren påyrkade ännu längre gående förbud än det ifrågasatta.

Lagutskottet menade, att en förbudslagstiftning icke stred mot allmänt gällande rättsgrundsatser.²⁾ Industrin berövades icke sina utvecklingsmöjligheter. Industrin fick ju enligt 2 § i förslaget förvärva all erforderlig tomtmark jämte vattenfall med flera dylika lägenheter. Förslaget gav enligt § 3 industrin tillfälle att förvärva ytterligare skogsmark. Enligt 7 § kunde bolagens nuvarande skogsegendomar genom försäljning överföras till nybildade industriföretag.

Förbudslagen uteslöt de köpstarkaste spekulanterna å jordbruksfastigheterna, och detta kunde nedbringa priset å jordbruksfastigheter. Det var ingen olycka, om priset på jordbruksegendom något reducerades.

1) Lagutskottets utlåtande n:o 45, s. 10.

2) Lagutskottets utlåtande n:o 45, s. 10. "Det förtjänar i detta sammanhang att omnämnas, hurusom lagberedningen i sitt 1847 avgivna förslag till jordabalk i 1 kap. 8 § ifrågasatte bestämmelse om att äganderätt till fast egendom ej må överlätas till from stiftelse eller annan allmän eller enskild inrättning eller till aktiebolag, utan att Konungen därtill lov givit."

Befolkningen i berörda trakter påfordrade ett förbud.

Lagutskottet fann, att propositionen i huvudsak borde antagas av riksdagen. Ett längre gående förbud, som önskades i motionen, avvísade lagutskottet och stannade i likhet med Kungl. Maj:t i väsentliga delar för Norrlandskommitténs förslag till förbudslag.

Av reservationerna må nämnas en, i vilken yrkades avslag å propositionen,¹⁾ och en, i vilken yrkades utvidgning av förbudslagens tillämpningsområde.²⁾

1) av Lilliesköld med instämmande av Sjöcrona, Lindman, Cederberg och Lewenhaupt. "Detta förbud är visserligen riktat mot bolag och föreningar till inskränkande av deras rätt att förvärva fast egendom, men till sin innebörd är det lika mycket riktat emot och träffar i själva verket jordägarna, vilka skulle förhindras att över sina hemman förfoga såsom dem bäst synes. Härigenom skulle således ej mindre den fria förvärvsrätten avsevärt inskränkas än även ett våldsamt ingrepp ske i den fria äganderätten." Lagutskottets utlåtande n:o 45, s. 20.

2) av Lindhagen och Nordin.

3. Förbudslagstiftningen i kamrarna.

I Första Kammaren framträdde hos många talare en stark olust inför den föreslagna lagen om förbud för bolag att förvärva jordbruksfastigheter etc. En talare ansåg, "att den stod i strid med rättsgrundsatserna i vårt land. Om jordbruket på vissa bolagshemman skötes mindre väl, så utgör detta förhållande inget motiv till en lagstiftning som den föreslagna. Om jordägare i dessa trakter ej vill, att bolagen skall förvärva jord, får man väl tro, att de ej hellre vill sälja, och då är det ju onödigt med ett förbud." Talaren trodde ej heller, att stödsbogen skulle bli ett stöd åt jordbrukarna, ty bolagen kan ju förvärva avverkningsrätten till dem. Lagen kan lätt kringgå: delägare i ett handelsbolag kan köpa så många fastigheter, som de vill samt förvalta dem var för sig. Delägare i aktiebolag kan också var för sig köpa fastigheter och förvalta dem i bolagets intresse. Slutligen kan enskilda köpa av jordägaren och sedan upplåta avverkningsrätten till bolag. Lagen kommer även att medföra, att priset på jord i Norrland kommer att sjunka. Det vore skada, om en jordägare särskilt om han är skuldsatt ej får sälja på sådant sätt, att han kan få det bästa priset.¹⁾

Den motsatta ståndpunkten intogs av en annan talare, som ansåg, att den föreslagna lagen ej stod i strid mot gällande rättsbud och ej heller i strid mot "sedelagen". Den svenska staten har, menade talaren, genom skattefrihet och andra förmåner lockat folk att slå sig ned i Norrland och där bryta mark. Nybygget förvandlades till hemman och nybyggaren till bonde. Nu är bondens ställning i dessa trakter i fara, och det är statens plikt att hjälpa.²⁾

En talare, som varit domare i Övre Dalarna i 12 år och därmed hade rik personlig erfarenhet av problemet, framhöll, att opinionen bland folket däruppe är för den föreslagna lagen.³⁾

1) FKP 40,4 s. 7 ff, C A Siöcrona, landshövding i Skaraborgs län, direktör för Ränte- och kapitalförsäkringsanstalten i Skaraborgs län.

2) C D T Uppström, häradshövding i Ångermanlands södra domsaga, FKP 40.4 s. 11.

3) CT av Ekenstam, häradshövding i Gotlands södra domsaga, FKP 40.4 s. 13.

Om bolagen utestängas från köp av hemman, medför detta, att priserna på jorden sjunker, vilket i sin tur medför, att enskilda skogsspekulanter beredas plats. Dessa betala mindre, och eftersom de ej ha samma ekonomiska resurser som bolagen, frestas de att skövla skogen. Nog kommer fastighetsförsäljningarna att fortsätta, menade talaren, ty det kommer väl alltså att finnas ekonomiskt trångmål, arvsdelningar och penninglystnad. Arealen stödskog hade beräknats för högt, och bestämmelserna om stödskog skulle ha utformats enligt Arvid Lindmans förslag. "Att lagen skall komma att skada de nu befintliga större och solidare sågverksföretagen i Norrland, tror jag icke. Men industrien i dess helhet i Norrland kommer den tvivelsutan att skada. Den skall förhindra uppkomsten av nya, på uthållighet beräknade företag....Det torde kunna förutses, att de smärre företagen skola uppgå i de större och här synes mig också ligga en fara för vår landsdel." Detta senare kan medföra förändringar i driften med medföljande arbetslöshet. Talaren kunde ej vara med om att tillstyrka en lag, som innebar att "Bota ett ont med hälften värre."¹⁾

Även en föregående talare Siöcrona ansåg, att lagen "kan ju verka menligt även för trävaruindustrien, ehuru jag tror, att detta åtminstone till en början icke kommer att vara av synnerligt stor betydelse, men den kan uppenbarligen göra det till skada för alla dessa bolags arbetare.

Direktören för J A Enhörnings trävaruaktiebolag och Lars Lithanders trävaruaktiebolag E A Enhörning verkade i sitt anförande lite överlägsen och raljerande, och han började med att angripa statens skötsel av sina skogar och påstod, att i de norrländska skogarna, av vilka staten äger mer än halva arealen, är 75 % av träden så gamla, att de sakna växtkraft. Om de tagits för några årtionden sedan, hade staten tillförts ett mycket stort kapital. Staten hade inte fullföljt kung Göstas skogspolitik, då den ej fått sina kronoparker reglerade förrän på 1800-talet. En rationell skogsvård hade därför uppskjutits alltför länge.

1) FKP 40.4 s. 16 ff, Fahlbeck.

Bönderna tigger nu och ber att få komma under statens förmynderskap, vad skogen angår. "Man kan säga, att bönderna erhöillo de stora skogsanslagen mot skyldighet att utgöra grundskatterna, men nu ha de lyckats få bort de senare, och då kan det ju vara riktigt från deras point of view, att skogen åter kommer under Kungl. Maj:ts kontroll."

I fortsättningen sade Enhörning bl.a., att lagen var en halvmesyr och "att de, som komma att opponera sig mot densamma, det blir icke sågverksägarna utan helt säkert bönderna själva." Jobbare kommer att dyka upp med större uthuggning som följd än "någonsin sågverksintressen hittills tillåtit." "Då är det fara, att träden på bondskogar ej få växa ut till sågtimmer. Hur skall det då gå med trävaruindustrien? Om denna skulle gå tillbaka, exporten och handelsomsättningen minska liksom arbetsförtjänsterna, då kanske man får höra talas om den gamla goda tiden."

Enhörning slutade med följande ord: "Ehuru jag icke anser denna lag komma att verka i den riktning, som nu avses, vill jag icke avstyrka bifall till den. Ansvaret må de taga, som framkallat den, och jag är övertygad om, att den, som på sin tid satte i gång en så våldsam och hänsynslös propaganda, om några år icke skall vara den avgudade personlighet i norrlandsböndernas ögon, som han nu tycks vara.¹⁾

Axel Gustaf Andersson, ledamot av styrelsen för trävarubolaget Svartvik och i styrelsen för Holmsunds aktiebolag, sade sig icke vara vän av undantagslagar, men eftersom han visste, att det i Norrland fanns en opinion för en sådan lagstiftning som den föreslagna, ansåg han det vara oklokt att avslå densamma, även om den ej får den verkan, som man föreställer sig.²⁾

Arvid Lindman anförde bl.a., att det var klart, att det skulle finnas jordbruk i Norrland, men det fanns ingen anledning att söka framkalla det på konstlad väg. Han anvisade ökad upplysning om jordbrukets skötsel som det bästa stödet för jordbruket.

1) FKP 40,4 s. 19 ff.

2) FKP 40,4 s. 21.

Alla har, fortsatte talaren, den uppfattningen, att skogsbruket ej får döda det självägande bondeståndet i Norrland. Kan verkligen den föreslagna lagen vara bönderna till någon hjälp? Han beklagade, att man icke på en gång hade kunnat taga upp andra lagförslag som Norrlandskommittén hade framlagt utan att man nu bara hade förbuds-lagen att ta ställning till. (Talaren åsyftade med andra lagförslag bl.a. ändring i ägostyckningslagen, en arrendelag och hävdelag).

Den föreslagna lagen är en undantagslag och stämmer ej med hit-tills tillämpad rättsuppfattning. Talaren avvisar uppfattningen i propositionen, att det endast vore fråga om en av sociala hänsyn för-anledd ändring i bolagslagstiftningen. Lagen kan också lätt kringgås och kommer att ge enskilda skogsspekulanter tillfällen.

Norrlandskommittén hade hävdad, att lagförslaget ej innebar ett totalt förbud. Lindman menade, att lagen var "så nära ett totalförbud, som den gärna kan vara". Vid beräkningen av stödskogens areal utgick man från avvitringsförfattningarna, och Kommittén fäste sig vid maxi-misiffran. Kommitténs siffror, som nu finns i lagförslaget var 1.500, 1.200 och 1.000 hektar. Om ett hemman är under 1/8 mantal, skall area-len ökas med 25 %. Detta medför, att lagen på flera ställen är lika med ett totalförbud. I 38 av 48 av kustlandets socknar i Västernorr-lands län, i 17 av 20 socknar i Jämtlands Storsjöbygd och på flera ställen i Norrbottens och Västerbottens kustland kommer lagen att verka som totalförbud.

Lindman framhåller, att lagen i propositionen framställles som ett försök och att man måste ändra den, om den medför ogynnsamma verk-ningar. Detta förefaller Lindman vara svagt. Varför inte då hellre utfärda lagen på viss tid som fallet var med ägostyckningslagen 1905.¹⁾

Lindman sade sig väl veta, att befolkningen trodde på att lagen skulle medföra nytta, men han kunde för sin del ej vara med om den, ty han sade sig ej förstå, varför man skulle förbjuda bolagen att köpa, som bäst behöver det, när man ej förbjuder bönderna att sälja, vilket senare vore det enda riktiga, om man ville bevara den självägande jord-bruksbefolkningen.

1) FKP 40,4 s. 23 ff.

Slutligen trodde Lindman, att lagen skulle bli antagen, och yttrade: "..... jag för min del skall icke sörja så särdeles mycket däröver." 1)

För Västerbottens och Norrbottens län finns en dimensionslag som skydd för ungsbogen, framhöll en talare. Denna dimensionslag har medverkat till hemmansförsäljningen. Vid ett arvsskifte t.ex. bestämmes att äldste sonen skall överta hemmanets skötsel och lösa ut sina syskon. Om det ej finns avverkningsbar skog, har han svårt att få fram pengar till lösen, och om han lyckas få fram beloppet, är det vanligt, att ett bolag bjuder ett högre pris. Ett bolag är inte beroende av att få fram kontanter ur skogen omedelbart utan kan vänta 10 - 20 år på att skogen blir avverkningsbar. Detta gäller även för enskilda spekulanter - faran från dem har många gånger framskymtat i debatten. Enskilda spekulanter kan ej bjuda ett högt pris, om det ej fanns avverkningsbar skog tillgänglig. 2)

En disponent vid ett sågverksaktiebolag i Västernorrlands län framförde den synpunkten, att lagstiftningen egentligen drabbade bönderna, men att dessa gärna ville ha denna lag. 3)

Ledamoten i Norrlandskommittén Kinberg vände sig mot påståenden om att frågan kunde fått sin lösning genom andra förslag, som framställt av Norrlandskommittén och hävdade, att det enda, som kan hämma bolagsförvärven är den föreslagna lagen.

Påståendena om att stödsbogen ej kan bevaras i böndernas hand avvisas av Kinberg. Det har sagts, att bolag och enskilda spekulanter kan inköpa avverkningsrätten till stödsbogen och kalhugga den. Det går inte, menade Kinberg, ty i Västerbotten och Norrbotten är skogarna skyddade genom utsynings- och dimensionslagar, och för det övriga området finns 1903 års skogslag, och om denna senare ej skulle vara tillräckligt effektiv, får den skärpas.

Kinberg underströk, att i fråga om skötseln av skogen finns det ej

1) FKP 40,4 s. 29,

2) FKP 40,4 s. 31, Rappe.

3) FKP 40,4 s. 33, Hägglund, disponent vid Åsjö sågverksaktiebolag.

någon "skillnad mellan bondens och bolagets skog i allmänhet taget." 1896 års skogskommitté framhöll som sin åsikt, att "även inom bolagskretsar leder det ekonomiska privatintresset till ett hastigt realiserande av skogskapitalet."

Kinberg ansåg ej, att trävaruindustrien komme att hämmas genom den föreslagna lagen. Så illa var den ej situerad. Den kom "att gå oskadd från saken." För övrigt står mera skog till buds för industrien. "År 1900 fanns 8 1/2 miljon hektar bondemark. Av denna areal erfordras nu för att med stödskog stödja bondehemmanen för framtiden omkring 5 miljoner hektar. Det återstår således något över 3 miljoner hektar", som bönderna enligt lagen kan sälja. Så är det sörjt för att jordbruket får sitt och att trävaruindustrien ej hämmas.

Kinberg medgav, att Lindmans uppfattning, att lagen i vissa trakter var lika med totalförbud, var riktig. Det var i sådana trakter, där det ej fanns mer skog än vad, som behövs till stöd åt jordbruket. Bolagen har ju köpt skog i jordbruksregionen, t.ex. 1/3 av Västernorrlands kustland och av Jämtlands bästa jordbruksbygder.

Kinberg bemötte även talet om att antalet jordägare ökat (Lindman hade påstått detta genom att anföra siffror enligt 1900 års statistik, enligt vilken antalet jordägare 1895 uppgick till 83.000 och 1900 till 99.000). Ökningen beror enligt Kinberg på att år 1900 icke allenast hemmansdelar utan även jordlägenheter, torp o.d. hade medtagits.¹⁾

Efter att ha berört tidigare utsagor om att de stora skogsanslagen vållat böndernas ofärd och att utan skog väntar dem intet annat, avslutade han sitt anförande med orden: "Här gäller det gå en medelväg Det gäller här att åt bönderna bevara ett sådant jordområde, att de i framtiden kunna bestå."²⁾

Jordbruket bidrar ej till landets rikedom, men det gör sågverksindustrien, menade en annan talare. Det är oriktigt att väcka en opinionsstorm mot bolagen eller kalla dem "privilegierade rättssubjekt".

1) FKP 40,4 s. 35 ff.

2) FKP 40,4 s. 39.

Det behövs ett positivt förbud med innehåll, att skogen ej får skiftas utan att den skall vara gemensamhetsskog. Det finns av Norrlands 7529 mantal år 1904 alltså 1595 mantal oskiftade utägor. Lagen, som nu föreslagits, är av negativt innehåll men kan hejda utvecklingen, tills positiva åtgärder kan vidtagas. Folkopinionen kräver denna lagstiftning.¹⁾

Vid 1900 års slut hade 12.000 bondehemman lagts under bolagens välde, och detta antal beräknas i dag till 16.000. Bondebefolkningens numerär har nedgått med 80.000 - 100.000. Dessa siffror anfördes av en ledamot i Norrlandskommittén J Berlin, som också vände sig emot påstående om att hela frågan uppkommit genom agitation.²⁾

Statsministern Staaf vände sig mot dem, som ansåg, att lagen vore ett ingrepp i den enskildes rätt. Bolag är ju en konstruktion, som den svenska lagstiftningen tillåter. Då måste väl staten kunna ingripa och inskränka deras rättigheter för att man ej "i framtiden skall gå miste om det sociala värde, som ligger i upprätthållande av ett norrländskt bondestånd."³⁾

Lagen kommer att draga fram en jordbrukande befolkning på ett konstlat sätt, och ett jordbrukande proletariat skapas. För att få fram ett framgångsrikt jordbruk däruppe, menade talaren, behövs framförallt "nödiga kommunikationer".⁴⁾

En av de få talare, som gick emot den föreslagna lagen, hävdade, att det vore bättre, om bolagen fick besitta jorden än att enskilda spekulanter fick spelrum. Man måste lagstifta så, att man ej hindrar - som Lindman påpekade - uppkomsten av industrier i Norrland.⁵⁾

En annan talare yttrade: "... Industrien äger alldeles tillräckligt med fastigheter och skogsegendomar för att kunna bestå som sådan"⁶⁾

1) FKP 40,4 s. 40 ff, Fahlbeck.

2) FKP 40,4 s. 49, 50.

3) FKP 40,4 s. 51.

4) FKP 40,4 s. 54 Lewenhaupt.

5) FKP 41 s. 9, Cederberg, t.f. landshövding i Västerbottens län 02-03.

6) FKP 41 s. 55, Hedenstierna, häradsbörge.

Industriens sågverk ligger vid kusten, påpekade en talare, men skogen kommer från inlandet. Vinsten av skogsfångsten blir inte taxerad å fångstorten utan å förädlings- eller exportorten. Om skogen sinar, och jordbruket dessutom går tillbaka, kommer detta att medföra utarmning.¹⁾

Slutligen skall från debatten i FK anföras några viktiga synpunkter, som framfördes av Hugo Tamm, som sade sig ej tycka om denna lag såsom stridande mot rättsmedvetandet. Det vore dock olyckligt, om den självägande klassen trängdes undan. Talaren trodde ej, att jordbruket däruppe bar sig "med de levnadsvanor, som numera, sedan detta guldflöde gått över Norrland, uppstått i dessa trakter." Bonden behöver stöd av skogen. Det får han ej genom den föreslagna lagen. Staten borde skydda bonden, så att denne ej avhänder "sig den hjälp för sitt jordbruk, han ständigt har i sitt skogskapital." Talaren fortsatte: "Sedan nu all konkurrens med de nu existerande sågverken till följd av denna lagstiftning är borta, komma de rent spekulativa att undan för undan lägga under sig de mindre eller gå i trust med dessa." Följden av detta blir, att hemmansägarna får sina priser bestämda efter "vad den ena eller andra trusten vill." Prisen på hemmanen och även på skogsprodukter kommer att falla, om den föreslagna lagen antages. Den store sågverksägaren får "sin rörelse på detta vis monopoliserad", och på detta blir hemmansägaren lidande. Talaren sade slutligen, att han egentligen borde yrka avslag, men eftersom det är en allmän övertygelse, att lagen är ett räddningsmedel, måste han likväl vara med om dess antagande, men lagen borde endast antagas för viss tid, så att man hade möjlighet att studera dess verkningar.²⁾

Vid debatten i Andra kammaren framfördes den åsikten, att den föreslagna lagen var en halvmesyr, och flera talare ville ha en utvidgning av förbudslagen till att gälla ett större område än vad, som i propositionen föreslagits. Sålunda framhöll en talare, att han ej kunnat finna angivet något rimligt skäl till att kustsocknarna

1) FKP 41 s. 17 ff, von Stapelmohr, borgmästare i Östersund.

2) FKP 41 s. 18 ff.

i Gävleborgs län ej skulle skyddas av förbudslagen. "Skulle orsaken möjligen ligga däri, att då i dessa trakter finnes ett stort antal bruk, man velat underlätta deras ombildning till aktiebolag, vilket tydligen bleve ganska svårt, om lagen även här vore gällande?"¹⁾

Även Lindhagen tyckte, att den föreslagna lagen var en halvmesyr. Han påtalade också, att daladeputationen år 1905 inför regeringen äskade totalförbud. Deputationen bestod av ombud, utsedda av kommunalstämmorna i 12 socknar i Övre Dalarna. Lindhagen framhöll även, att kommitténs majoritet icke önskat fullkomligt förbud för bolag att förvärva ytterligare mark, utan dess åsikt hade varit, att ytterligare ansevliga skogsområden böra stå trävaruindustrin till buds. Denna åsikt kunde återfinnas i propositionens 3 §. Resultatet av lagen skulle enligt Lindhagen bli, att åtminstone 2/3 av Norrlands och Dalarnas jord skulle komma i trävaruindustrins händer. Bl.a. komme ännu stora områden i Lappmarkerna att stå trävaruörelsen till buds, och de s.k. utskogarna i Dalarna prisgivas även. Han ansåg även, att Gävleborgs kustland skulle skyddats. Ingen talare vågade dock framställa något yrkande. De ville ej riskera lagens antagande.²⁾

En talare jämförde den ekonomiska ställningen i Våmhus, Venjan och Mora med den i Orsa. Orsa hade 11 miljoner i fonder, vilket aldrig kunnat inträffa, om de ägt rätt att sälja sin besparingskog.³⁾

Norrlandskommitténs arbete granskades av en ledamot. Förslaget om en förbudslagstiftning utgjorde själva kärnpunkten i Norrlandskommitténs utredning. Kommitténs arbete var trots många förtjänster ett exempel på "hur en utredning av detta slag icke bör göras."⁴⁾

Det var en omfattande fråga av stor ekonomisk och social betydelse, som kommittén hade att utreda. Kommitténs sammansättning av personer med de mest diametralt motsatta åskådningar och de mest skilda intressen skapade svårigheter redan, när det gällde att bestämma vilka frågor, som skulle bestämmas till besvarande. De motsatta

1) AKP III 46 s. 16 Wijk, godsägare.

2) AKP III 46 s. 23 ff.

3) AKP III 40 s. 31, Söderberg i Hobbarn.

4) AKP 46 s. 9, Wijk.

intressena inom kommittén omöjliggjorde en fullt fri undersökning. Den blev redan från början en kompromiss. Det var förvånande, att kommitténs förslag, varom majoriteten enat sig, kunde bli så gott, som det i många avseenden var.

En annan anmärkning mot kommitténs arbete gällde bristen på "fackliga, vetenskapligt genomförda undersökningar av olika frågor."¹⁾ Sådana undersökningar hade varit nödvändiga för en verklig utredning och hade motverkat nackdelarna av kommitténs heterogena sammansättning.

De statistiska utredningarna hade mycket stort värde t.ex. arealstatistiken, som uppvisade, att bolagen år 1900 ägde 34 % av all enskilda tillhörig jord i Dalarna och Norrland.

Kommitténs arbetsmetod bestod i resor till olika orter och i utsändandet till ett flertal myndigheter och till enskilda i varje socken av "mycket vidlyftiga frågeformulär." Svaren på frågorna utgjorde ett omfattande material, som till största delen ej bearbetats, eftersom de icke kunnat bearbetas. "Då all motivering till svaren saknas, saknar man också i allmänhet varje ledning att bedöma, i vad mån den utfrågade verkligen förstått frågan och på vilka grunder han fotat sitt svar, och likaledes i vad mån den enes utsago för tjäna större tilltro än den andres. Svarens ofantliga mängd gör det också omöjligt att överskåda dem annat än i statistisk form, men som statistiskt material är de alldeles odugliga utom i ett fåtal fall, där frågan rör ett enkelt och faktiskt förhållande. Denna del av kommitténs arbete är därför till stor del bortkastad och otjänlig som material till bildandet av en personlig uppfattning av frågan."²⁾

Norrlandskommitténs utredning var mest bristfällig, när det gällde frågan om bondeklassens och jordbrukets existensmöjligheter i Norrland. Ett försök till metodisk och vetenskapligt noggrann utredning av jordbrukets ekonomiska förutsättningar på olika punkter

1) AKP 46 s. 9, Wijk.

2) AKP 46 s. 10, Wijk.

av den norrländska landsbygden hade bort göras.¹⁾

Trots den berättigade kritiken mot Norrlandskommitténs uppläggning av undersökningen hemställde talaren om bifall till utskottets förslag. Han menade, att verkan av lagen blev, att ökningen i bolagens förvärv något inskränktes och att bönderna blev mindre hågade att sälja sina hemman och i viss mån också sin skog. Nackdelarna var: dels skogens sämre vård dels bristerna i själva lagen. Dessa brister kunde dock avhjälpas i framtiden. Lagen innebar ingen fara för den norrländska trävaruindustrin. Det betydde litet för industrin, om proportionen mellan köptimmer och eget timmer i någon mån försköts. Enligt lagen kunde bolagen förvärva anseelig skogsareal.

Lindhagen kritiserade propositionen. Han sade, att regeringen icke hade tagit hänsyn till de viktigaste synpunkterna, som framförts genom motionen. Kungl. Maj:t hade "sväljt Norrlandskommitténs majoritetets kompromissförslag utan att ens blinka det allra minsta. Men det kan kanske icke begäras, att en så överansträngd regering skall hinna taga allting i skärskådande, fastän det också kan hända, att även inom regeringen saken icke legat mogen för en övertygelse om att man bör gå så långt, som motionärerna ifrågasatt."²⁾

1) AKP 46 s. 14, Wijk: "Utredningar angående t.ex. vad jorden på dessa olika punkter avkastar per ytenhet och vad den med rationell skötsel skulle kunna avkasta, arbetspriserna för jordarbete och skogsarbete, skogsbrukets och jordbrukets ömsesidiga inverkan på varandra i gagneligt och skadligt avseende, möjligheterna för jordbruksprodukternas avsättning och deras pris inom avsättningsområdet, priset på nödvändighetsartiklar och speciellt på gödningsämnen i de olika trakterna m.m. - med ett ord en metodisk och så vitt möjligt uttömmande utredning av ett bondehemmans ekonomi i olika trakter av Norrland. En utredning av jordbrukets produktionskostnader och avsättningsmöjligheter måste därför läggas till grund för ett bedömande av jordbrukets existensmöjlighet. En sådan utredning söker man förgäves i norrlandskommitténs betänkande: man är hänvisad till de svar, som ingått på kommitténs frågeformulär och till de uppgifter, man kunnat inhämta från annat håll."

2) AKP 46 s. 27 Lindhagen.

En av Lindhagens medmotionärer avvisade Lindhagens angrepp på regeringen. Lindhagen borde ha visat större tillmötesgående, "när andra gått honom så långt till mötes. Långt därifrån, säger jag ännu en gång, att jag klandrar regeringen därför, att den framlagt detta förslag i den form, det nu har, och som överensstämmer med majoritetens inom norrländskommitténs mening, måste jag i stället giva regeringen mitt fulla erkännande."¹⁾

De båda kamrarna biföll lagutskottets förslag om förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom. Med 177 röster för och 29 röster mot godkände andra kammaren lagutskottets förslag till 1 § i lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom.²⁾ Första kammaren godkände förslaget till förbud utan votering.³⁾

Lagen, den s.k. norrländska förbudslagen, promulgerades 4 maj 1906.

1) AKP 46 s. 34 Eriksson i Elgered.

2) AKP 46 s. 46.

3) FKP 41 s. 33.

SAMMANFATTNING

Regering, riksdag och förbudslagstiftningen.
1901 - 1906.

I en motion under riksdagen 1901 äskades, att norrlandsfrågan i sin helhet blev föremål för utredning. I motionens syfte instämde 40 av ledamöterna i andra kammaren. Av de 40 var 32 representanter för Norrland och Dalarna.

I motionen hemställde motionären (Lindhagen) om att riksdagen ville för sin del antaga lag om begränsning i vissa fall för bl.a. bolag och förening för ekonomisk verksamhet att förvärva fast egen- dom å landet i Dalarna och Norrland. I motiveringen för en förbuds- lagstiftning hävdades, att det vore lyckligt om jordbruket i Norr- land helt och hållet kunde ersätta skogsbruket. Av trävaru- industrins företrädare hade hävdats, att Norrland var ägnat att bli ett industriland och att någon skada icke skedde, om industrin ersatte jordbruket. Detta att Norrland skulle vara ett industriland var, en- ligt motionären uttryck för förhållandet, att skogsbolagen underlagt sig stora egendomar och nu vill värna om vad de slagit under sig. Motionären ansåg, "att det årliga skördandet av säd, gräs eller rotfrukter på ett tunnland odlingsbar mark är en till arten högre och till avkastningen rikare kultur än utsikten att i allra lyckligaste fall vart femtionde år få avverka det antal träd, som kunna uppväxa å samma område."¹⁾

Det var enligt motionären alldeles lönlöst att vidtaga åtgärder för att främja jordbruket och böndernas skogsvård, så länge bolagen ha- de möjligheter att förvärva hemman. Det enklaste medlet för att få en rättsida på problemet var att stifta en lag, som direkt förbjöd fortsatta inköp.

1) Motion i andra kammaren nr 142.

Sågverksbolagens fastighetsförvärv medförde enligt lagutskottet olägenheter av ekonomisk och social natur. Från ekonomisk synpunkt innebar bolagens fastighetsförvärv, att jordbruksnäringen hämmades. Hemmanen överläts på arrendatorer, som icke kunde sköta jorden så väl som en självägande jordbrukare. I de fall, där jorden å bolagshemmanen vårdades väl, skedde i allmänhet icke någon nyodling. Den självägande jordbrukaren var hänvisad till jordbruket, ty han ägde icke kapital för skogsdrift i större skala. Från social synpunkt innebar det en olycka, att antalet hemmansägare decimerades och att de och deras efterkommande blev daglönare och arrendatorer.

Lagutskottet fastslog, att ett förbud stod i strid med den svenska lagstiftningens grundåskådning. Det avvisade försöken att ur författningarnas motiv för avvitttringarna härleda några villkor för eller inskränkning i äganderätten till de avvitrade hemmanen. Staten hade icke befogenhet att vidtaga särskilda åtgärder mot avvitrade hemman.

Skogskomplexer borde, enligt lagutskottet, samlas i kapitalstarka ägares händer. Enskilda jordägare skulle aldrig kunnat driva upp trävaruindustrin "till den höjd, dit densamma lyftats av kapitalstarka bolag."

Industrin strävade efter koncentration för att kunna göra sig gällande på världsmarknaden. Denna koncentration skulle kanske kunna vara möjlig inom trävaruindustrin, även om industrin var hänvisad till att köpa sitt virke. Men kunde en sådan beroendeställning förenas med trävaruindustrins bestånd och utveckling? De sakkunniga hävdade, att innehavet av egen skogsmark var en viktig förutsättning för trävaruindustrins verksamhet i stor omfattning. Trävaruindustrin kunde under sådana förutsättningar vid förändringar på världsmarknaden hålla verksamheten vid liv utan alltför stora förluster. Om ett förbud genomfördes, kunde det kanske inverka ofördelaktigt på trävaruindustrin. Då blev de ekonomiska fördelarna av ett ingripande ringa. Trävaruindustrin kunde i eget intresse ej anlita skogen för hårt och måste sörja för återväxten.

Om industrins utveckling hindrades i Norrland, skadades även jordbruket. Om jordbruket blev lönande, skulle det utvecklas. Ett förbud

kunde medföra, att hemmansvärderna föll. Ett förbud för bolagen att köpa innebar även ett förbud för hemmansägaren att sälja till bolag.

Lagutskottet ville icke tillstyrka en förbudslagstiftning. Endast om en ingående utredning visade, att det inte fanns andra medel för att avlägsna missförhållandena, kunde en sådan förbudslagstiftning tillgripas. Lagutskottet tillstyrkte en utredning.

Riksdagen följde lagutskottet på denna punkt, och kamrarna enades om en skrivelse till Konungen, som gav upphov till norrlandskommitténs tillsättande.

Andra kammaren antog en lag, varigenom det under viss tid var förbjudet för bolag eller ekonomisk förening att utom i särskilda undantagsfall förvärva fast egendom å landet inom de 6 norra länen, där ej Konungen lämnat tillstånd därtill.

Den 7 juni 1901 tillsatte regeringen den s.k. norrlandskommittén, som fick i uppdrag att utreda, huruledes den självägande jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarna må kunna vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas.

Redan samma år den 28 november avlät norrlandskommittén en skrivelse till Konungen. I skrivelsen hemställdes, att Kungl. Maj:t för nästkommande riksdag måtte framlägga förslag till lag angående förbud för bolag och förening för ekonomisk verksamhet att förvärva fast egendom i Norrland och Dalarna. En av de huvudsakligaste förutsättningarna för att kunna öka och stärka den jordbrukande befolkningen inom Norrland och Dalarna var, att bolagens förvärv av hemman ej fortgick på sätt och i den omfattning, som ägt rum. Medan kommitténs utredning pågick (3 år), skulle inköpen fortgå. Det var nödvändigt med ett tillfälligt förbud för bolagsförvärv av jordbruksfastigheter, ett förbud i överensstämmelse med det i andra kammaren vid 1901 års riksdag antagna lagförslaget.

Regeringen framlade ingen proposition med förslag om förbudslagstiftning vid 1902 års riksdag. En ledamot i andra kammaren interPELLERADE.

Statsminister von Otter svarade, att samtliga myndigheter (Högsta domstolen och Konungens befallningshavande i norrlandslänen och Kopparbergs län) avstyrkt lagförslaget. Statsministern anvisade andra åtgärder för frågans lösning än en förbudslagstiftning.

Vid 1903 års riksdag väcktes en motion med förslag om förbudslagstiftning. Lagen skulle gälla till 1 september 1906. Lagutskottet hemställde, att motionen icke måtte av riksdagen bifallas. En utredning av Norrlandsfrågan pågick, och utredningen borde icke föregripas, genom att riksdagen antog lagförslaget. I reservation till lagutskottets utlåtande hemställdes, att Riksdagen ville antaga förslaget till provisorisk förbudslagstiftning.

Första kammaren biföll lagutskottets hemställan. Andra kammaren biföll förslaget i reservationen och antog förslaget om provisoriskt förbud.

År 1904 framlade Norrlandskommittén sitt betänkande. Norrlandskommittén (majoriteten) betraktade norrlandsfrågan som en jordfördelningsfråga. Om den nordsvenska jorden fortfarande varit uppdelad på hemman, hade inget problem uppstått, även om jordbruket på dessa hemman fått stå tillbaka för skogsbruket. Om jorden sammanförts till bolagspossessioner, hade man, även om jordbruket skötts mönstergillt på den av bolagen förvärvade jorden, icke funnit allt väl beställt.

"Gången av frågans utredande bör därför bliva den, att man undersöker följderna av det ena eller andra av de nämnda sätten för jordens fördelning i syfte att vinna en föreställning om vilketdera, som kan anses från det allmännas sida nyttigast och mest eftersträfvansvärt. Man måste därför betrakta ämnet dels från ekonomisk synpunkt, dels från social och politisk. Från den förra av dessa synpunkter gäller det att undersöka, om å ena sidan jordbruksjorden och å andra sidan skogsmarken producerar mest i bolagshand eller i bondehand. Vill man åter betrakta frågans sociala eller politiska innebörd, måste man se till, vilka följder i det ena eller andra av dessa hänseenden inträda, då jorden övergår från den jordbrukande allmogens till de skogsbrukaridkande bolagens besittning."¹⁾

1) NK I s. 10-11.

Norrlandskommittén (majoriteten) avvisade den metod för undersökningen, enligt vilken man borde uppskatta, vad jordbruket i norra Sverige avkastade och vad trävaruindustrin avkastade. Genom en sådan undersökning skulle man kunna konstatera, vilken näring som var den viktigaste. Även om det kunde bevisas, att nettoavkastningen av skogs-skötseln var större än nettoavkastningen av jordbruket, vann man därmed ingen utgångspunkt för bestämmandet av vilken inställning, man borde intaga gentemot frågan om bolagens fastighetsförvärv.

Med stöd av bl.a. svaren från bygderna fastställdes, att den jord, som brukades av bolagsarrendatorer, lämnade lägre avkastning än de självägande böndernas jord. Det jordbruk, som brukades av bolagen själva eller deras tjänstemän, kunde vara mönstergillt. Detta mönstergilla jordbruk kunde emellertid endast påträffas inom områden, som var obetydliga i förhållande till de arealer odlad jord, som genom bolagens förvärv kommit i vanskötsel.

Skogsbruket sköttes enligt norrlandskommitténs bearbetning av inkomna svar bättre av bolagen än av bönderna i 67 socknar, ungefär lika av bönderna och bolagen i 97 socknar och bättre av bönderna än av bolagen i 22 socknar. Norrlandskommittén fastslog, att man kan "icke med visshet påstå, att det ekonomiska utbytet, som erhålles av en skog, blir större, om skogen äges av bolag än om det är i en bondes besittning."¹⁾

Frågans nationalekonomiska bedömande berodde även av andra faktorer, t.ex. bland annat jordbrukets behov av stödskog.

Bland de sociala följderna av bolagens fastighetsförvärv var bondeståndets fortgående försvinnande det betänkligaste.²⁾

För att stödja bondeståndet är det närmast till hands liggande medlet att förbjuda trävaruindustrins idkare att förvärva

1) NK I s. 51.

2) NK I s. 55: "Man har trott sig kunna påvisa, att under det ett folk av övervägande bönder nästan aldrig som folk åldrats, är stads- och industribefolkningen, såväl den kulturbärande delen därav, som hämtar sin utkomst av sitt andliga arbete, som den rent kroppsarbetande klassen, föremål för en fortgående fysisk och andlig degenerering"

den jord, man anser böra kvarstanna i bondebesittning.

Vid föredragning i statsrådet 7 mars 1906 anförde departementschefen, att norrlandskommittén tillfullo ådagalagt, att om utvecklingen fortgick som hittills, skulle bondeståndet helt försvinna i Dalarna och Norrland. Det behövdes ett kraftigt ingripande för att förhindra det norrländska bondeståndets försvinnande. Antagandet av den föreslagna lagen skulle icke skada industrin men skydda bondeståndet. Propositionen om förbudslagen framlades vid riksdagen år 1906. Propositionen var grundad på norrlandskommitténs (majoritetens) förslag.

Lagutskottet framhöll, att faran för bondeståndets tillbakagång och i vissa trakter fullkomliga försvinnande var överhängande, om bolagsförvärven fortgick. För att rädda bondejorden måste stiftas en lag, som förbjöd bolagen att förvärva jordbruksfastigheter.

Förbudslagen antogs av riksdagen. Lagen om förbud för bolag mm promulgerades år 1906.

Norrlandskommitténs utredning kom ensidigt att inrikta sig på jordbrukets och böndernas intressen. Gentemot trävaruindustrin var jordbruket och bönderna den svagare parten. Jordbruket och bönderna skulle stödjas gentemot den övermäktiga trävaruindustrin. Trävaruindustrin och jordbruket sattes i motsatsförhållande till varandra. Någon åtgärd måste vidtagas mot den "övermäktiga" parten.

Statsmakterna följde norrlandskommittén. Några åtgärder gjordes ej av statsmakterna för att åstadkomma en samordnad "reglering av skogsbruket vid sidan av övriga näringar utan enbart på att trycka tillbaka det samma på de punkter, där dess expansion förmenades kunna skada jordbruket."¹⁾

1) Schager, Nils: Det svenska skogsbrukets förutsättningar och historia, s. 112.

Statsmakterna prövade icke den nationalekonomiska sidan av frågan utan följde som Norrlandskommittén enbart de jordbruksekonomiska och sociala synpunkterna.¹⁾

Anledningen till såväl Norrlandskommitténs som statsmakternas ensidighet är möjligen att söka i vad som var politiskt möjligt och lämpligt att genomföra. I Norrlandskommittén fanns representanter för trävaruindustrin, för agrarkonservatism, för hemmansägarna (1 moderat - konservativ, 1 liberal) samt Carl Lindhagen. Majoriteten för Norrlandskommitténs förslag bildades genom samgående mellan samtliga utom representanterna för trävaruindustrin.

En opinion hade kommit till stånd i norrlandsfrågan. I Dalarna och Norrland krävdes, att åtgärder måste vidtagas mot trävaruindustrins våldsamma expansion.²⁾ Den opinion mot bolagen, som fanns i Dalarna och Norrland, framfördes i riksdagen genom representanterna från området. Norrlandskommittén hade genom sitt förslag anvisat en åtgärd mot bolagens fastighetsförvärv, som kunde vara genomförbar i riksdagen.

Regeringen följde Norrlandskommitténs förslag i propositionen om

- 1) Claesson, Lindman och Kempe krävde i sin reservation till Norrlandskommitténs betänkande, att en sådan prövning av den nationalekonomiska sidan av frågan skulle ske.
- 2) Trävaruindustrin och dess metoder för jordinköp var ett återkommande ämne i debatten. Det var förklarligt. Den, som sålt vid fel tidpunkt och under fel förutsättningar, gav trävaruindustrins företrädare all skuld. Det fanns förvisso material för skapandet av ett bolagshat i norra Sverige. Det var emellertid felaktigt att lägga skulden för alla missförhållanden på en part. När sågverksägarna för att vinna stabilitet i råvaruanskaffningen omkring år 1840 började att förvärva avverkningsrättigheter, var det i hög grad köparens marknad. "Envar säljare bemödade sig att påvisa, att just hans skog borde köpas." Priserna, som betalades för dessa avverkningsrättigheter, var "låga" (konkurrensen fanns bland säljarna), men bönderna fann icke vid denna tidpunkt avverkningsrättsförsäljningarna oförmånliga. "Det var först i en betydligt senare tid, då virkespriserna å världsmarknaden småningom stego, då transportkostnaderna genom flottledernas amortering sjönko och då sågutbytet genom förbättrad teknik höjdes, vilket allt verkade stegrande på skogarnas rotvärden, som förbittringen började bryta fram hos avverkningsrätternas säljare och deras avkomlingar Tager man sig före att jämföra dessa pris med de värden, som skogsfastigheter nu betinga, så tyckas givetvis köpeskillingarna

forts. nästa sida

förbudslagen. Regeringen kunde framlägga lagförslaget. Det kunde, menade den, icke medföra några skadliga följder för industrin men skyddade bondeståndet.²⁾

Propositionen kunde vinna bifall även i första kammaren med stöd av de agrar-konservativa ledamöterna. De agrar-konservativa betraktade frågan ur social synvinkel och såg i förbudslagen ett verksamt medel att bevara bondeståndet i norra Sverige. Första kammaren hade vid tidigare riksdagar (1901 och 1903) ej velat bifalla en förbudslagstiftning.

- 1) forts. från föregående sida.
låga. En sådan jämförelse är emellertid fullständigt oberättigad. Även om man bortser från penningvärdets fall, så hava trävarorna varit underkastade en kontinuerlig värdestegring av 1 ä 1,5 % om året. Vidare bör bemärkas, att vid tiden för dessa köp flottlederna i regel ännu ej var slutamorterade, varför en kraftig prisstegring på skogarnas rotvärden inträdde i samma mån som amorteringarna slutfördes, och att på 1870-80-talen blott den grova skogen var avsättningsbar. Varken säljare eller köpare anade då, att några värden kunde ligga i de stora mängder klenare virke, som funnos å de flesta hemman. När sedermera 20 till 40 år efter köpens avslutande cellulosaindustrins frammarsch, flottningsteknikens förbättrande och skogskolningens införande i Norrland plötsligt skänkte värde även åt klenskogen, så visade det sig, att dessa fastighetsförvärv stundom voro en bättre affär, än bolagen hade vågat hoppas. Man bör ock hava i minne, att samtliga dessa faktorer, som samverkade till att höja skogsfastigheternas värden, ej tillkommo av sig själva utan bolagens förskyllan eller värdighet, utan det var just på bolagens eget initiativ och på deras bekostnad som flottlederna utbyggdes och förbättrades, som sågningstekniken och som den norrländska massaindustrin skapades. Det är sålunda i första hand genom bolagens egna åtgöranden, som värdestegringen å deras skogar tillkommit." (Schager, Nils: Det svenska jordbrukets förutsättningar och historia.)
Omkring år 1870 började bolagen mera allmänt förvärva skogsfastigheter. Bönderna ville ogärna avhända sig avverkningsrättigheten till skogen. Virkespriserna hade stigit. Bolagen förvärvade hemman och fortsatte med dessa fastighetsförvärv, ända tills förbudslagen 1906 stoppade köpen.
Trävaruindustrins jordförvärv skedde som regel till priser, som fullt ut motsvarade eller ofta lågo över fastighetspriserna i allmänna marknaden vid denna tid.
- 2) Den föreslagna förbudslagen innebar en bekräftelse från regeringen att trävarurörelsen skulle bedrivas av kapitalstarka bolag med omfattande jordinnehav.

1906 var läget annorlunda. "Detta förslag har visserligen utgått från liberalt håll, men det är till sin innebörd av verkligt konservativ art, och det är ej minst av detta skäl, som jag kommer att rösta för detsamma. Första kammaren har i dag tillfälle att visa Sveriges bondestam och särskilt Norrlands och Dalarnes allmoge, huruvida densamma nu har och fortfarande skall hava inom denna kammare det stöd och det för svar för sina intressen, som den visserligen hittills varit van att finna på ett annat ställe i riksförsamlingen, men som den måhända icke i framtiden har att där påräkna."¹⁾

Trävaruindustrins målsmän - sådana som Kempe och Lindman - lade sina ord mot stiftandet av en förbudslag. Orsakerna härtill kunde inte vara underskott i trävaruindustrins jordinnehav. Förbudslagen gav ju dessutom möjligheter till utvidgning av jordinnehavet. Anledningen till deras avståndstagande bör sökas i deras bestämda uppfattning, att förbudslagen skulle hindra den industriella utvecklingen i norra Sverige.²⁾ De hade begärt en allsidig utredning av norrlandsfrågan, en utredning om Norrlands och Dalarnas naturliga tillgångar, dessa tillgångars relativa värden och förhållande till varandra och till den jordbrukande befolkningen samt deras utvecklingsmöjligheter. Företagarna Kempe och Lindman accepterade inte den ensidigt jordbruksekonomiska och sociala synpunkten, som ställts i förgrunden av norrlandskommittén. De såg icke i framtiden ett Norrland med idel bondgårdar utan såg dess omdaning till industriland.

Kempes och Lindmans mål var icke att skapa motsättning mellan skogsindustrin och jordbruket utan en utveckling av båda sida vid sida. Om industrin utvecklades, så främjades även jordbrukets utveckling. Det stora felet var enligt Kempe, att man ansett, att allt jordbruk i Norrland bör ägas av jordbrukare i egentlig mening, vilka man därför

1) FKP 41 s. 14 1906, Ros.

2) FKP 41 s. 10 1906. En talare i första kammaren uttryckte vad som kom att bli en följd av förbudslagen för trävaruindustrins del "att trävarurörelsen så gott som fullständigt kommer att monopoliseras hos de bolag, vilka redan äro i besittning av stora jordområden, enär de större bolagen efter all sannolikhet komma att sluka upp, om jag så får uttrycka mig, de mindre, vilka ej kunna konkurrera med de större, enär de mindre av lagen skulle tvingas att fortfarande mest leva på så kallat köptimmer, då de icke kunnat fylla sitt behov från egna skogar." (Cederberg)

velat förse med allt möjligt gott, och att man har glömt,"att verkligheten alstrat och allt fortfarande kommer att alstra övergångsformer eller blandformer, såvitt nämligen tillstånd därtill gives. En hel del av den norrländska befolkning, som i detta nu i huvudsak lever på industri, besitter nämligen därjämte lyckligtvis någon jord."¹⁾

I kapitel III har preciserats, hur omfattande areal skogsmark några få bolag ägde. De största bolagen kunde för driften hämta 70 % och därutöver av skogsmarkens avkastning. De blev därigenom skyddade mot alltför starka prisfluktuationer på köptimmer. De många bolag, som ägde ringa areal skogsmark, var i hög grad beroende av inköp av sågtimmer och kronostämplingar. Deras möjligheter att påverka prishöjningar var begränsade till att t.ex. inskränka verksamheten.²⁾ På grund av förbudslagen var deras möjligheter ytterst ringa att uppnå konsolidering och den tryggade existens, som innehavet av omfattande areal skogsmark innebar. Följden blev, att de stora bolagen slukade de små bolagen.

Det kunde efter förbudslagens genomförande icke startas bolag, som genom omfattande hemmansköp kunde bygga upp nya med de gamla bolagen på lika förutsättningar konkurrerande företag. Det fanns inom detta område icke längre tillfälle till nyetableringar för driftiga och kunniga

-
- 1) I en artikelserie i Stockholms Dagblad år 1911 skriver Frans Kempe: "Alltför många av oss synas ej hava insett, att Sverige liksom alla andra kulturländer måste omvandlas till industriland. De anser därför fortfarande, att jordbruket är den enda viktiga näringen."

Statsmakterna vilja uppenbarligen ej tillåta, att man i Norrland lever av både jordbruk och industri; man måste välja ettdera yrket."

- 2) Frans Kempe: Är Norrland företrädesvis ett jordbruksland eller industriland? s. 11: "I detta nu äger näppeligen något enda sågverk i Norrland tillräcklig areal skogsmark för att uteslutande av dess avkastning kunna underhålla sin sågverksdrift. Några få äga 70 % och därutöver, andra 30 à 70 %, de allra flesta endast 10 à 30 %. Nästan alla måste därför årligen fylla sitt behov genom inköp av timmer och kronostämplingar. De inse emellertid, dels att konkurrensen härom redan nått en sådan höjd, att ingen sågverksägare i längden endast kan existera på dessa resurser, dels att skogsmarken förutom den avverkningsbara skog, som där kan finnas, även bär tillväxande skog, och att det är just denna senare som, när priset på timmer och kronoutstämplingar blir alltför högt, skall utgöra det medel, varigenom deras sågverksexistens blir betryggad. Dessa äro orsakerna, varför samtliga sågverksägare söka förvärva sig skogsmark."

företagare. Trävaruindustrins utveckling hämmades.

Inskränkningar i bolagens inköp av skogsmark med äganderätt innebar begränsning av deras möjligheter att bygga företagen på säkra grunder. Trävaru- och pappersmasseindustrierna var i hög grad beroende av priset på råvaran. "För arbetarna kan det ej heller vara likgiltigt, att den fabrik, där de arbeta, i saknad av tillräckligt billig råvara måste nedläggas, och även ur andra sociala synpunkter torde det vara gott, att ett industriellt företag blir så solitt som möjligt. Sägverksägarnas strävan att konsolidera sin affär måste därför anses icke blott berättigad utan även värd allt erkännande."¹⁾

Hemmansägarna hade krävt ett ingripande mot bolagens fastighetsförvärv. Vilka hade särskilt utbyte av den inskränkning i bolagens fastighetsförvärv, som förbudslagen innebar? De hemmansägare, som hade timmer m.m. att sälja, kunde räkna med större efterfrågan. Ju högre grad av självförsörjning hos bolaget, ju lägre pris på av bönderna levererat timmer. Det var inte alla hemmansägare, som hade möjligheter till försäljning av timmer m.m. Det fanns sådana, vars ekonomi krävde en försäljning av hemmanet. Förbudslagen utestängde den mest kapitalstarke spekulanten, bolaget. Norrlandskommittén behandlade "frågan i vad mån en förbudslag kommer att gagna de nuvarande, självägande, mindre jordbrukarna. Det är därvid klart, att för en jordbrukare, vars ekonomi är så undergrävd, att han icke kan behålla sitt hemman, för honom är förbudslagen till ingen nytta utan snarare till skada. Vare sig förbudslagen finns eller ej måste han gå från sitt hemman, och förbudslagens tillvaro kan för honom blott hava den följd, att han för sitt hemman möjligen får mindre betalt än han eljest skulle fått."²⁾

Den store jordbrukaren hade möjligheter till bättre inkomster, om bolagens efterfrågan på timmer m.m. ökade. Det fanns även möjligheter till andra förtjänster på bolagens verksamhet. Det fanns skäl till att hemmansägarna kunde vara nöjda med förbudslagens utformning och att man icke gick för hårt fram mot bolagen. Lindhagen och några liberala hemmansägare ville ju genomdriva ett totalförbud. Lindhagen kritiserade

1) Frans Kempe: Är Norrland företrädesvis ett jordbruksland eller industriland? s. 12.

2) NK I s. 80.

regeringen i riksdagen 1906 för dess opportunitetsförslag. Lindhagen blev ordentligt åthutad av en talare, som prisade regeringens förslag.¹⁾ Det var en talesman för de hemmansägare, som anade, att om man gick för långt och skadade trävaruindustrin, skadade man även böndernas intressen. För bönderna med hemman med avverkningsbar skog låg inte motsättningen mellan bönder och bolag på det jordbruksekonomiska planet, utan kampen dem emellan gällde skogen. Bolagen fick icke slå under sig så vidsträckta skogsmarker, att de blev i det närmaste självförsörjande i fråga om timmer m.m.

Norrlandskommittén och de agrar-konservativa hade enbart inriktat sin uppmärksamhet på jordbruket i norra Sverige. De problem, som man fann föreligga, förklarades ensidigt vara följder av bolagens förvärv av jordbruksfastigheter. I emigrationsutredningen betonas "En allt vidsträcktare opinion har vid vägning av dessa den fortskridande industrialiseringens och de ohämmade bolagsförvärvens fördelar emot olägenheterna ur agrar-konservativ synpunkt tillmätt de senare den större betydelsen.

För bedömandet av denna fråga är det emellertid oundgängligt, att man icke isolerar norrlandsfrågan ur dess sammanhang med den svenska bondeklassens nutida allmänna utveckling.

Av sådana erfarenheter göres uppenbart, att djupare företeelser försiggå inom den svenska bondeklassen, vilka på andra orter än i Norrland och jordförvärv av bolag förutan fört till lika allvarliga missförhållanden som i denna landsända. De otvetydiga olägenheterna av utvecklingen i Norrland måste i sådant fall få mindre dimensioner vid beaktande av de utomordentliga fördelar av annan art, som genom den norrländska trävaruindustrins utveckling tillförts riket.

Norrlandsfrågan är blott en del av den allmänna frågan om bondeklassens nutida undergrävande. Sämre än i Norrland äro förhållandena i vissa andra delar av riket, där försäljningarna till ståndspersoner och bolag framgå ur en redan inrotad liknöjdhet för jorden och jordbruket, där fädernegårdarna för den uppväxande generationen endast äga värde ur affärssynpunkt

1) AKP 46 s. 34 1906, Eriksson i Elgered.

och där emigrationen och misskötseln även av den självägda bondejorden äro större än i Norrland.

Det är numera känt, att skillnaden mellan bolagshemmanens och de med dem jämförliga bondhemmanens hävd icke ens i Norrland är så stor som den i politiskt syfte angivits. Lika känt har icke blivit, att den självägda bondejorden i vidsträckta delar av rikets svårare emigrationsprovinser skötes på ett sätt, som fullt ut kan karaktäriseras som vanhävd, om ock utläggning till skogsmark mindre ofta förekommer. Till denna misskötsel av inägojorden kommer en vanvård av skogen, svårare än vad som förekommer på talrika bolagsegendomar, och så mycket ohjälpligare, som bönderna äga mindre resurser och intresse att sörja för återväxten. Över förhållanden som dessa vinnes ingen kännedom genom enqueter av det slag, som Norrlandskommittén verkställde; och det hade för samma kommittés bedömande av den i Norrland förekommande vanhävden varit lämpligt, om den gjort resor på andra orter än i denna landsända."¹⁾

Norrlandskommittén hade funnit, att inägojordens hävd ofta efteratts på trävarubolagens hemman i norra Sverige och i emigrationsutredningen framhållles, att norrlandskommitténs undersökningar på denna punkt bekräftas av emigrationsutredningens undersökning. "Men för att dessa missförhållanden skola få sina rätta dimensioner, fordras att man tager kännedom därom, hur det är beställt med hävden på många av böndernas egna hemman, ävensom att man tager hänsyn till det förhållande, att jordbrukets tillbakagång på bolagens hemman varit en följd av målmedvetna

1) Emigrationsutredningen, bilaga X s. 88 ff.:

"Den klaraste bilden av den norrländska bondeklassens, trots bolagsuppköpen relativt gynnsamma utveckling erhålles vid ett studium av yrkesräkningarna. Av dessa framgår, att medan huvudpersonerna av bondeklassen under tiden 1860-1900 i medeltal inom riket ökade med högst 1 femtedel, så var ökningen inom Gävleborgs län 2 femtedelar och uppgick densamma inom de fyra nordligaste länen till mera än en fördubbling..... Icke mindre än 84 % av bondeklassens tillväxt 1870-1900 föll i själva verket på Norrland. Det är alltså ett faktum, att den norrländska bondeklassen utvecklat sig väsentligt gynnsammare än bondeklassen i det övriga Sverige. Väl har inom Norrland en viss procent av de självägande bönderna förvandlats till arrendatorer, och det betänkliga häri kan ej underskattas. Men hemmansbrukens antal har härvid icke endast bibehållit sig vid sitt förra antal, utan har undergått en ökning, högst betydlig vid jämförelse med det övriga riket. Emigrationen och utflyttningen till städerna har därjämte fräckt mindre på den norrländska bondeklassens naturliga tillväxt än vad fallet varit i sydligare provinser."

ekonomiska överväganden, medan vanhävden på bondjorden är ett uttryck för bondeklassens begynnande förfall. Misskötseln av bolagens inägor har gått jämsides med skogsförvaltningens övergång i kapitalstarkare händer, men misskötseln av bondjorden uppväges av inga fördelar och är såväl såsom symptom betraktad som i avseende å sina faktiska verkningar en långt betänkligare företeelse." 1)

Den jordbruksekonomiska synpunkten, som framhållits så starkt av de agerande för genomförandet av förbudslagen, var en alltför ensidig inställning till norrlandsfrågan. Den var uttryck för agrarkonservativa krafter. Den hade en statisk samhällssyn, som mera hörde det förångna till än framtiden. Det var det agrara samhälle, som så kraftigt skulle skakas i takt med industrialiseringens framåtskridande.

Den sociala synpunkten, som framträdde i debatten om norrlandsfrågan, t.ex. i den formen att man beklagade det öde, som drabbade den självägande bonden, som genom att sälja sitt hemman övergick till att bli arrendator. Ett hemman i norra Sverige skulle brukas av en självägande bonde. Det var kanske naturligt, att många hyste den åsikten 1900 och kanske ganska långt fram i tiden. Den uppfattningen hörde icke framtiden till.

I det industrialiserade samhället måste frågan, om jorden skulle brukas av självägande bönder, arrendatorer, jordbruksarbetare eller i form av andelsföreningar och kollektivjordbruk icke ha någon avgörande betydelse.

Bönderna och jordbruket dominerar debatten i Norrlandsfrågan. Arbetaren nämnes endast sällan. När han nämnes, sker det t.ex. som följer: Genom sin föregående verksamhet i skogarna har arrendatorn ofta vant sig vid ett levnadssätt, som gör honom obehaglig för de ordentliga grannarna och demoraliserande för de mindre karaktärsfasta. I debatten talas det om daglönare och lösa arbetare. Industrins målsmän behöver sina arbetare och framhåller ofta, att innehavet av stora skogskomplexer är nödvändiga för att konsolidera företaget, så att arbetarna kan beredas en jämn sysselsättning. Hur ställde sig arbetarnas talesmän till norrlandsfrågan? Branting framhöll i andra kammaren 1899, att motionen var en försvarsrörelse från hemmansägarnas sida mot bolagsväldet. Hemmansägarna behöver och begär nu statens hjälp "för att stäcka de hotande farorna av detta kapitalvälde. Måne hemmansägarna nu förstå den kamp, som arbetarna för mot samma övermäktiga kapitalvälde." En viktig lärdom kan inhämtas: "att de skyddsprinciper, för vilka socialismen är den konsekventa representanten, då det gäller de mångas bästa, åberopas ganska lätt och ganska gärna från andra klasser, när de för dessa andras klassintressen äro behagliga." Branting erkände, att kapitalets och bolagsväldets utbredning hade medfört en storartad utveckling för vårt land, men "dena bolagsväldets tid har varit en nödvändig genomgångstid för att komma till denna ekonomiska uppblomstring, utan vilken de stora nationalinkomster, som vi nu ha, skulle vara fullkomligt otänkbara." 2) Vid riksdagen 1901 framförde Branting de norrländska arbetarnas sympatier för Lindhagens motion. Branting hade tydligen fått kritik för sitt ställningstagande och instämmande i den Lindhagenska motionen. Detta skulle vara en inkonsekvens från socialdemokratisk synpunkt. Branting var i tillfälle att undanröja en anledning "till missförstånd mellan två klasser i vårt samhälle, som borde gå tillsammans, nämligen våra arbetande

1) Emigrationsutredningen, bilaga X s. 10 och 11.

2) AKP IV 38 s. 58 1899, Branting.

småbönder och våra industriarbetare". Branting framhöll, att arbetarna hade erfarenheter av andra sidor av bolagsväldet än den självägande befolkningen. Branting anförde exempel på hur bolag avskedat arbetare, som bildat förening för att åstadkomma löneförhöjningar. 1)

Lindhagen, ledaren för striden mot bolagens fastighetsförvärv, var missnöjd med förbudslagen. Lindhagen ville ju krossa bolagens ekonomiska och sociala övermakt. Lindhagen hade synnerligen aktivt arbetat för att åtgärder skulle vidtagas mot bolagen. Hans verksamhet i frågan saknade icke agitatoriska inslag. Det måste dock framhållas, att Lindhagen avslutade sitt försök till historik i norrlandsfrågan med följande konstaterande: "Därmed har jag också velat betona, att det är förhållandena, som oundvikligt vållat den skadliga utvecklingen, samt att skulden icke ligger hos befolkningen eller industrins målsmän utan i lagarna och styrelsesättet." 2)

Bolagen fick bära skulden för samtliga missförhållanden, även för dem, som uppenbarligen berodde på att lagarna i det agrara samhället icke var anpassade och lämpade för att tillämpas på förhållanden, som inträffade vid det industriella genombrottet.

Opinionen tillgodosågs, när bolagens möjligheter till förvärv av jordbruksfastigheter inskränktes. Det bolagshat, som vädrades i debatten om norrlandsfrågan, och det ensidiga skallet på bolagen, dvs att alla företag ofta bedömdes över en kam utan urskillning, måste ha inneburit en prövning för ledarna av de stora bolagen, som skickligt förvaltade uppgifterna.

Utredningen av norrlandsfrågan borde ha baserats på en gruppering av bolagen efter innehavet av skogsmark. Ett fåtal stora bolag innehade större delen av den av trävaruindustrin ägda jorden. De stora bolagen och deras verksamhet borde ha utretts i sina verkningar över hela fältet och för jämförelse även de små bolagens verksamhet. En sådan nationalekonomisk behandling av frågan hade riktigare skildrat det industriella genombrottet i norra Sverige. Då hade det framgått, att vad som hände i norra Sverige händer överallt i världen, när den moderna storindustrin inträder i bygder, där näringslivet i huvudsak varit grundat på naturahushållning, och man hade fått fram en sakligare helhetsbild.

Vilka följder hade kampen mot bolagsväldet och förbudslagstiftningen för den ekonomiska företagsamheten i norra Sverige? Ökades den ekonomiska skapareglädjen av handläggningen av norrlandsfrågan?

"Vårt folk har ej lärt sig ännu att på rätt sätt uppskatta den ekonomiska företagsamheten. Man säger, att vi i Sverige icke hysa den vederbörliga respekten för kroppsarbetet, och det är tyvärr sant. Men det är lika olyckligt, att vi icke ha den skyldiga respekten för det ekonomiska arbetet i sin helhet - varken när det sker med hand eller huvud." 3)

1) AKP 41 s. 46 och 47 1901 (Branting).

2) NK I s. 376.

3) Sundbärg, Gustav: Tankar i utvandringsfrågan s. 98.

Appendix II

I Norrlandskommitténs betänkande framhålles, att när ett hemman inköpts av ett bolag, stannar ofta den forne ägaren kvar på hemmanet som arrendator. Ej sällan får denna förändring till följd, att jordbruket går tillbaka. Den forne ägaren har som arrendator mindre intresse för nyodlingar. Han mister den naturliga arbetskraften, sina söner. De stannar inte kvar på gården, när de icke med visshet kan påräkna att få övertaga den.

Om den forne ägaren icke stannar kvar på hemmanet som arrendator, har bolagen svårigheter att finna en lämplig person, villig att övertaga arrendet. De får ofta nöja sig med "lösa arbetare, som för jordbruksarbete äro mycket litet skickade och från sin verksamhet i skogarna medföra få eller inga besparingar och föga lust för ett ordnat liv."¹⁾ Denne arrendator måste - även om han icke tvingas av bolaget - söka arbetsförtjänst i skogarna.

En undersökning av bolagens arbetskraft skulle kunna ge besked om i vilken utsträckning arrendatorerna användes i skogsarbetet men även i arbeten av andra slag.

Material för en sådan undersökning finns i bolagens avräkningsböcker. Bolagen indelade sitt verksamhetsområde i olika förvaltningsdistrikt. Den, som förvaltade ett sådant distrikt för bolaget, lät föra en avräkningsbok. I denna infördes varje person, med vilken bolaget hade mellanhavande. För var och en antecknades, vad han presterat för bolaget och vad han erhållit av det för sina prestationer.

1) NK I s. 39.

Appendix II

För denna undersökning har avräkningsböckerna från 9 förvaltningsdistrikt genomgått för perioden 1896 - 1905.¹⁾

Dessa bolagens förvaltningar representerar socknar eller delar av socknar, belägna i Jämtlands, Västernorrlands och Västerbottens län.

Avräkningarna för samtliga distrikt 1896 - 1905 har summerats och införts under kategorierna:

Arbetare
Torpare
Arrendatorer
Hemmansägare
Övriga

Till gruppen övriga har förts bl.a. kyrkoherde, kommissionär, gästgivare, ingenjör, maskinist, skogvaktare, smed, sadelmakare, plåtslagare, murare, snickare, målare, dräng och piga.

Antalet avräkningar under perioden 1896 - 1905 för samtliga distrikt är 12.970, varav

med arbetare	2.626
torpare	2.875
arrendatorer	3.066
hemmansägare	3.448
övriga	955.

1) De 9 förvaltningsdistrikten är:

Rätan	under	Svartviks trävarubolag
Lögdö	under	Sunds Aktiebolag
Gimå	under	J A Enhörnings Trävaruaktiebolag
Österström	under	Skönviks aktiebolag
Uddefors	under	J A Enhörnings Trävaruaktiebolag
Anundsjö	under	Mo och Domsjö aktiebolag
Oxsjö	under	Skönviks aktiebolag
Sollefteå	under	Strömnäs aktiebolag
Åsele	under	Strömnäs aktiebolag.

Kostnaderna för arbete av olika slag har summerats och införts under kolumnerna

Avverkning

Leverans av timmer

Leverans av kol

Arbetsprestationer

Forlön.

Arbetsprestationer innebär t.ex. flottning, dikning, byggnadsarbete, tumning, utstämpling, jordbruksarbete, väg-arbete, vedhuggning m.m.

För samtliga distrikt under perioden 1896 - 1905 har enligt avräkningarna (tabell 110) arrendatorerna avverkat för i det närmaste 2 miljoner kronor, vilket utgjorde 44 % av hela avverkningskostnaden. Hemmansägarna kom närmast arrendatorerna med 18,5 %, torparna därefter med 18,1 % och arbetarna med 15,6 % av avverkningskostnaden.

Kostnaden under kolumn arbetsprestationer (av annat slag än i övriga kolumner angivna) utgjorde något mer än 1 miljon kronor. Därav kom på arbetare 31 %, arrendatorer 22,2 %, övriga 21,9 %, torpare 19,9 % och hemmansägare 5,0 %.

För avverkning och arbetsprestationer tillsammans är kostnaden mer än 5,5 miljoner kronor. På arrendatorer kom 40,0 %, arbetare 18,5 %, torpare 18,4 %, hemmansägare 15,9 % och övriga 7,2 %.

Av sammanställningen efter avräkningsböckerna för perioden 1896 - 1905 för samtliga distrikt framgår, att arrendatorerna svarade för nära hälften (44,4 %) av kostnaden för avverkning och för mer än 1/5 av kostnaden för arbete av annat slag (kolumn: arbetsprestationer).

Av ovanstående framgår arrendatorernas betydelse för avverkningarna. Ur en kopiebok från Rätans skogskontor anföres inspektorns uttalande till bolagsledningen:

"Fastän arrendatorerna många gånger äro besvärliga att handskas med är kanhända systemet under svåra arbetsförhållanden icke förkastligt, ty det kan nog i många fall vara bra ATT HA EN STAMTRUPP ARRENDATORER, SOM VERKSTÄLLER AVVERKNINGARNA."

Arrendatorernas utkomstmöjligheter var baserade på att under sommaren försörja sig på jordbruket och under vintern på skogsavverkning. En arrendator kunde för sin försörjning vara beroende av inkomsterna från avverkningen. Vissa år kunde tiden för avverkning bli kort på grund av väderleksförhållandena, och förtjänsten blev därefter.

Nedan har bolagens avverkningskostnader under perioden 1896 - 1905 för samtliga 9 distrikt fördelats per arbetare, torpare, arrendator och hemmansägare.

År	Arbetare Kronor	Torpare Kronor	Arrendator Kronor	Hemmansägare Kronor
1896	171	204	521	174
1897	158	207	471	189
1898	258	239	606	277
1899	271	292	619	257
1900	304	310	707	280
1901	353	394	755	375
1902	284	272	581	232
1903	254	276	708	202
1904	241	311	705	256
1905	301	317	768	235
1896-1905	260	282	644	242

Av ovanstående framgår, att genomsnittsinkomsten per

arrendator för avverkning under perioden var 644 kronor per år. Genomsnittsinkomsten per arrendator för andra arbetsprestationer var 75 kronor per år, för leverans av kol 11 kronor samt i forlön 9 kronor. Lägsta inkomsten för avverkning var 471 kronor år 1897 och den högsta 768 kronor 1905.

Den högsta genomsnittsinkomsten per år och arrendator under perioden 1896 - 1905 för avverkning fanns i Anundsjö distrikt med 1.004 kronor. Härtill kom för andra arbetsprestationer 130 kronor. Lägsta inkomsten för avverkning var 712 kronor år 1902 och den högsta år 1905 med 1.279 kronor. Åren 1896 - 1899 låg inkomsten mellan 832 - 898 kronor och 1900 - 1905 (med undantag av år 1902) mellan 1.068 - 1.279 kronor.

I Oxsjö distrikt var inkomsten för avverkning per år och arrendator för samtliga distrikt under perioden 1896 - 1905 kronor 900. Härtill kom för andra arbetsprestationer 84 kronor. Lägsta inkomsten för avverkning var år 1898 med 647 kronor och högsta år 1899 med 1.065 kronor.

I Åsele distrikt var inkomsten per år och arrendator under perioden 1896 - 1905 835 kronor för avverkning och för andra arbetsprestationer 24 kronor. Lägsta inkomsten för avverkning var 463 kronor år 1897 och högsta 1.522 kronor år 1901.

För de övriga distrikten var lägsta inkomsten och högsta inkomsten under tioårsperioden för avverkning per arrendator i kronor och år:

Distrikt	lägst kronor	år	högst kronor	år
Uddefors	64	1896	450	1898
Sollefteå	225	1897	1.400	1898
Lögdö	231	1902	441	1898
Gimå	247	1897	554	1904
Österström	256	1896	1.054	1905
Rätan	347	1900	642	1898

Appendix II

Genomsnittsinkomsten per år och arrendator för avverkning och för andra arbetsprestationer under tioårsperioden var i de olika distrikten:

Distrikt	Avverkning kronor	Arbetsprestationer kronor
Uddefors	301	49
Lögdö	348	27
Gimå	403	99
Sollefteå	432	37
Rätan	517	21
Österström	692	145
Åsele	835	24
Oxsjö	900	83
Anundsjö	1.004	130

Genomsnittsinkomsten per år och arbetare för avverkning och för andra arbetsprestationer under tioårsperioden var i de olika distrikten:

Distrikt	Avverkning kronor	Arbetsprestationer kronor
Uddefors	44	75
Lögdö	39	242
Gimå	253	54
Sollefteå	465	64
Rätan	235	76
Österström	32	240
Åsele	637	32
Oxsjö	356	95
Anundsjö	569	113

Hemmansägarna tog naturligt nog merparten av leveranserna av timmer till bolagen. 76,4 % av timmerleveranserna i samtliga distrikt under perioden 1896 - 1905 fullgjordes av hemmansägare. Det innebar en genomsnittsinkomst per hemmansägare på 349 kronor. Arrendatorer levererade 1,9 %, torpare och arbetare vardera 1,7 % av timret. Övriga levererade 18,2 %.

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 1

Ar 1896

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	24	8,3	-	-	1,1	0,2	9,6
Torpore	19	5,5	-	-	0,3	-	5,8
Arrendatorer	37	18,9	-	-	0,4	0,1	19,4
Hemmansägare	64	23,5	-	-	0,6	-	24,1
Övriga	7	0,7	-	-	2,0	-	2,7
Summa	151	56,9	-	-	4,4	0,3	61,6

Tabell 2

Ar 1897

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	23	2,0	-	-	1,8	0,5	4,3
Torpore	17	4,3	-	-	0,1	0,0	4,4
Arrendatorer	31	18,1	-	-	0,3	0,4	18,8
Hemmansägare	43	10,2	-	-	0,2	-	10,4
Övriga	3	-	-	-	1,4	-	1,4
Summa	117	34,6	-	-	3,8	0,9	39,3

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 3 Ar 1898

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	22	3,8	-	-	2,8	0,7	7,3
Torpere	22	5,3	-	-	0,2	0,3	5,8
Arrendatorer	31	19,9	-	-	0,6	0,5	21,0
Hemmansägare	46	10,3	4,7	-	0,2	-	15,2
Övriga	14	6,1	0,1	-	2,6	0,0	8,8
Summa	135	45,4	4,8	-	6,4	1,5	58,1

Tabell 4 Ar 1899

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	24	1,0	-	-	2,5	0,7	4,2
Torpere	22	6,1	0,1	-	0,4	0,1	6,7
Arrendatorer	41	24,6	-	-	0,4	1,3	26,3
Hemmansägare	47	12,4	0,1	-	0,6	0,1	13,2
Övriga	15	2,7	-	-	4,4	-	7,1
Summa	149	46,8	0,2	-	8,3	2,2	57,5

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 5

Ar 1900

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	36	2,7	-	-	2,6	0,5	5,8
Torpore	22	2,7	-	-	0,6	0,0	3,3
Arrendatorer	47	16,3	-	-	0,9	1,1	18,3
Hemmansägare	71	12,6	-	-	1,6	0,2	14,4
Övriga	16	4,2	-	-	9,1	0,2	13,5
Summa	192	38,5	-	-	14,8	2,0	55,3

Tabell 6

Ar 1901

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	90	28,8	-	-	4,3	0,6	33,7
Torpore	13	3,4	-	-	0,6	-	4,0
Arrendatorer	43	17,1	-	-	0,7	0,7	18,5
Hemmansägare	71	23,5	-	-	0,1	0,1	23,7
Övriga	13	1,3	-	-	3,1	0,0	4,4
Summa	230	74,1	-	-	8,8	1,4	84,3

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Ar 1902

Tabell 7

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	57	18,3	-	-	3,4	0,4	22,1
Torpore	11	3,6	-	-	0,2	-	3,8
Arrendatorer	42	22,1	-	-	1,2	0,1	23,4
Hemmansägare	56	13,4	-	-	0,0	-	13,4
Övriga	7	3,0	-	-	3,6	-	6,6
Summa	173	60,4	-	-	8,4	0,5	69,3

Ar 1903

Tabell 8

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	29	7,4	-	-	2,7	0,0	10,1
Torpore	7	-	-	-	0,2	-	0,2
Arrendatorer	43	25,9	-	-	0,3	0,2	26,4
Hemmansägare	49	4,9	0,7	-	0,4	-	6,0
Övriga	6	0,8	-	-	2,6	-	3,4
Summa	134	39,0	0,7	-	6,2	0,2	46,1

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 9

Ar 1904

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	15	4,1	-	-	2,3	0,2	6,6
Torpåre	10	1,9	0,1	-	0,1	-	2,1
Arrendatorer	32	15,0	-	-	1,1	0,7	16,8
Hemmansägare	41	2,0	-	-	0,4	0,0	2,4
Övriga	4	0,3	-	-	0,8	-	1,1
Summa	102	23,3	0,1	-	4,7	0,9	29,0

Tabell 10

Ar 1905

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	22	4,0	-	-	2,5	0,3	6,8
Torpåre	11	0,8	-	-	0,1	-	0,9
Arrendatorer	39	21,5	-	-	2,1	0,7	24,3
Hemmansägare	45	1,8	-	-	0,3	-	2,1
Övriga	6	2,2	-	-	1,2	-	3,4
Summa	123	30,3	-	-	6,2	1,0	37,5

Lön för arbete i bolagens tjänst
(Kronor tusental)

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker

SVARTVIK
bolag

RÄTAN
distrikt

Ar 1896-1905

Tabell 11

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Arbetare	342	80,4	-	-	26,0	4,1	110,5
Torpäre	154	33,6	0,2	-	2,8	0,4	37,0
Arrendatorer	386	199,4	-	-	8,0	5,8	213,2
Hemmansägare	533	114,6	5,5	-	4,4	0,4	124,9
Övriga	91	21,3	0,1	-	30,8	0,2	52,4
Summa	1506	449,3	5,8	-	72,0	10,9	538,0

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 12

Ar 1896

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	51	1,3	-	-	7,9	-	9,2
Torpore	96	18,4	0,0	-	5,6	-	24,0
Arrendatorer	51	21,5	-	-	1,1	0,4	23,0
Hemmansägare	37	4,2	0,5	-	0,5	-	5,2
Övriga	13	1,8	0,4	-	4,2	0,0	6,4
Summa	248	47,2	0,9	-	19,3	0,4	67,8

Tabell 13

Ar 1897

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	47	1,4	-	-	7,8	0,1	9,3
Torpore	99	18,6	-	-	5,3	0,1	24,0
Arrendatorer	56	20,7	-	-	1,0	0,0	21,7
Hemmansägare	35	3,0	-	-	0,4	-	3,4
Övriga	7	0,6	-	-	2,5	-	3,1
Summa	244	44,3	-	-	17,0	0,2	61,5

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 14

År 1898

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	52	3,5	-	-	9,2	-	12,7
Torpore	118	32,1	0,1	-	7,7	0,0	39,9
Arrendatorer	56	24,7	-	-	1,5	0,1	26,3
Hemmansägare	47	10,8	-	-	0,3	-	11,1
Övriga	14	1,4	-	-	2,4	-	3,8
Summa	287	72,5	0,1	-	21,1	0,1	93,8

Tabell 15

År 1899

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	44	0,5	-	-	8,9	-	9,4
Torpore	92	17,4	-	-	6,7	0,1	24,2
Arrendatorer	56	21,0	-	-	1,2	0,2	22,4
Hemmansägare	26	0,9	0,1	-	0,1	-	1,1
Övriga	8	0,5	-	-	2,5	-	3,0
Summa	226	40,3	0,1	-	19,4	0,3	60,1

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 16

År 1900

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	44	2,2	-	-	8,9	0,0	11,1
Torpore	96	21,8	-	-	6,4	0,1	28,3
Arrendatorer	65	25,1	-	-	1,6	0,3	27,0
Hemmansägare	28	1,0	0,0	-	0,1	-	1,1
Övriga	10	0,8	-	-	4,0	0,0	4,8
Summa	243	50,9	0,0	-	21,0	0,4	72,3

Tabell 17

År 1901

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	45	2,5	-	-	11,8	-	14,3
Torpore	102	24,5	-	-	6,1	0,1	30,7
Arrendatorer	65	24,1	-	-	1,6	0,3	26,0
Hemmansägare	28	2,7	0,0	-	1,2	-	3,9
Övriga	11	1,0	0,2	-	2,3	-	3,5
Summa	251	54,8	0,2	-	23,0	0,4	78,4

bolag

(Kronor tusental)

distrikt

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 18

Ar 1902

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	55	1,4	-	-	15,0	-	16,4
Torpåre	90	14,6	-	-	2,8	0,1	17,5
Arrendatorer	71	16,4	-	-	2,0	0,3	18,7
Hemmansägare	23	0,2	-	-	0,1	-	0,3
Övriga	10	0,9	-	-	2,9	-	3,8
Summa	249	33,5	-	-	22,8	0,4	56,7

Tabell 19

Ar 1903

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	49	2,3	-	-	15,0	-	17,3
Torpåre	94	18,0	-	-	1,7	-	19,7
Arrendatorer	72	20,7	-	-	2,4	0,2	23,3
Hemmansägare	21	1,5	-	-	-	-	1,5
Övriga	9	-	-	-	2,9	-	2,9
Summa	245	42,5	-	-	22,0	0,2	64,7

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 20

År 1904

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	44	2,7	-	-	15,5	-	18,2
Torpåre	101	26,5	-	-	3,2	0,0	29,7
Arrendatorer	78	30,9	-	-	3,2	0,0	34,1
Hemmansägare	28	2,0	-	-	0,0	-	2,0
Övriga	9	-	-	-	3,0	-	3,0
Summa	260	62,1	-	-	24,9	0,0	87,0

Tabell 21

År 1905

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	43	0,7	-	-	14,5	-	15,2
Torpåre	97	20,2	0,1	-	2,2	-	22,5
Arrendatorer	82	22,0	-	-	2,3	0,1	24,4
Hemmansägare	28	3,3	0,1	-	0,1	-	3,5
Övriga	11	0,3	-	-	4,0	0,1	4,4
Summa	263	46,5	0,2	-	22,1	0,2	79,0

Lön för arbets i bolagens tjänst
(Kronor tusental)

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker

LöGDÖ
distrikt

SUNDS AB
bolag

Ar 1896-1905

Tabell 22

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	474	18,5	-	-	114,5	0,1	133,1
Torpä	985	212,1	0,2	-	47,7	0,5	260,5
Arrendatorer	652	227,1	-	-	17,9	1,9	246,9
Hemmansägare	301	29,6	0,7	-	2,8	-	33,1
Övriga	102	7,3	0,6	-	30,7	0,1	38,7
Summa	2514	494,6	1,5	-	213,6	2,6	712,3

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 23

År 1896

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	13	2,4	-	-	0,7	0,0	3,1
Torpåre	4	0,5	0,3	-	0,2	-	1,0
Arrendatorer	23	11,6	-	-	1,7	0,1	13,4
Hemmansägare	83	3,8	58,3	-	0,2	0,0	62,3
Övriga	18	2,7	44,5	-	0,5	0,0	47,7
Summa	141	21,0	103,1	-	3,3	0,1	127,5

Tabell 24

År 1897

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	8	0,5	0,0	-	0,6	-	1,1
Torpåre	8	0,4	0,1	-	-	-	0,5
Arrendatorer	19	4,7	-	-	0,3	-	5,0
Hemmansägare	69	6,0	44,2	-	0,1	0,1	50,4
Övriga	16	0,9	27,7	-	2,2	0,0	30,8
Summa	120	12,5	72,0	-	3,2	0,2	127,9

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 25

Ar 1898

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	17	1,3	0,0	-	0,4	-	1,7
Torpä	12	3,9	0,3	-	-	-	4,2
Arrendatorer	14	3,7	-	-	0,3	0,0	4,0
Hemmansägare	81	6,9	81,3	-	0,2	0,0	88,4
Övriga	9	1,3	1,2	-	0,4	-	2,9
Summa	133	17,1	82,8	-	1,3	0,0	101,2

Tabell 26

Ar 1899

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	17	5,1	1,7	-	0,6	-	7,4
Torpä	5	3,1	0,0	-	-	-	3,1
Arrendatorer	13	5,2	-	-	0,4	-	5,6
Hemmansägare	87	11,7	76,5	-	7,9	0,0	96,1
Övriga	8	0,4	6,9	-	0,2	0,0	7,5
Summa	130	25,5	85,1	-	9,1	0,0	119,7

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 27

År 1900

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	17	4,8	1,5	-	0,7	-	7,0
Torpåre	7	-	0,3	-	-	-	0,3
Arrendatorer	12	7,7	-	-	0,1	0,1	7,9
Hemmansägare	74	9,1	84,9	-	0,2	-	94,2
Övriga	10	1,1	10,0	-	0,2	0,0	11,3
Summa	120	22,7	96,7	-	1,2	0,1	120,7

Tabell 28

År 1901

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	12	5,8	3,1	-	0,6	-	9,5
Torpåre	10	2,9	-	-	0,6	-	3,5
Arrendatorer	14	5,9	-	-	0,3	0,0	6,2
Hemmansägare	66	16,1	51,2	-	0,1	0,0	67,4
Övriga	5	1,6	0,3	-	0,2	0,0	2,1
Summa	107	32,3	54,6	-	1,8	0,0	88,7

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 29

Ar 1902

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	10	5,3	0,0	-	0,9	-	6,2
Torpåre	13	3,9	1,0	-	0,1	-	5,0
Arrendatorer	15	4,3	0,1	-	0,3	0,0	4,7
Hemmansägare	83	16,5	68,3	-	0,7	-	85,5
Övriga	5	-	0,5	-	0,1	-	0,6
Summa	126	30,0	69,9	-	2,1	0,0	102,0

Tabell 30

Ar 1903

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	7	1,7	0,2	-	0,6	-	2,5
Torpåre	11	3,0	0,4	-	0,4	-	3,8
Arrendatorer	10	3,2	-	-	0,1	-	3,3
Hemmansägare	73	9,8	91,4	-	0,4	-	101,6
Övriga	8	2,6	4,2	-	0,2	-	7,0
Summa	109	20,3	96,2	-	1,7	-	118,2

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 31

År 1904

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	9	2,3	0,1	-	0,6	-	3,0
Torpåre	8	2,7	0,0	-	0,0	-	2,7
Arrendatorer	11	6,1	-	-	3,3	-	9,4
Hemmansägare	71	10,3	60,4	-	0,5	0,6	71,8
Övriga	8	2,9	6,5	-	0,2	0,0	9,6
Summa	107	24,3	67,0	-	4,6	0,6	96,5

Tabell 32

År 1905

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	6	0,1	0,2	-	0,6	-	0,9
Torpåre	4	1,1	0,2	-	-	-	1,3
Arrendatorer	8	3,6	-	-	6,9	-	10,5
Hemmansägare	79	8,0	68,2	-	0,1	0,3	76,6
Övriga	5	-	-	-	0,1	-	0,1
Summa	102	12,8	68,6	-	7,7	0,3	89,4

Lön för arbete i bolagens tjänst
(Kronor tusental)

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker

J A ENHÖRNING AB

bolag

GIMÅ

distrikt

År 1896-1905

Tabell 33

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	116	29,3	6,8	-	6,3	0,0	42,4
Torpåre	82	21,5	2,6	-	1,3	-	25,4
Arrendatorer	139	56,0	0,1	-	13,7	0,2	70,0
Hemansägare	766	98,2	684,7	-	10,4	1,0	794,3
Övriga	92	13,5	101,8	-	4,3	0,0	119,6
Summa	1195	218,5	796,0	-	36,0	1,2	1051,7

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 34

År 1896

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	16	0,0	0,5	-	7,1	-	7,6
Torpåre	56	6,2	2,0	2,8	2,6	0,4	14,0
Arrendatorer	32	8,2	3,4	3,6	5,6	0,7	21,5
Hemmansägare	10	-	0,1	-	0,6	-	0,7
Övriga	11	-	0,1	0,0	2,1	-	2,2
Summa	125	14,4	6,1	6,4	18,0	1,1	46,0

Tabell 35

År 1897

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	10	0,1	0,1	-	2,2	-	2,4
Torpåre	62	4,4	0,1	3,2	1,5	0,2	9,4
Arrendatorer	34	10,5	0,4	8,6	4,8	1,0	25,3
Hemmansägare	14	-	-	-	0,0	0,4	0,4
Övriga	7	-	0,1	0,0	1,4	-	1,5
Summa	127	15,0	0,7	11,8	9,9	1,6	39,0

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 36

Ar 1898

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	18	0,7	0,1	-	4,2	0,0	5,0
Torpore	83	9,1	0,6	7,0	5,4	1,0	23,1
Arrendatorer	38	16,0	0,5	8,0	5,1	1,6	31,2
Hemmansägare	12	-	-	-	0,4	0,0	0,4
Övriga	16	-	0,2	0,0	4,7	0,0	4,9
Summa	167	25,8	1,4	15,0	19,8	2,6	64,6

Tabell 37

Ar 1899

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	15	1,0	0,1	-	6,2	-	7,3
Torpore	91	18,9	1,1	2,6	9,8	0,7	33,1
Arrendatorer	40	24,6	-	5,6	4,1	1,2	35,5
Hemmansägare	15	1,0	-	-	1,5	0,0	2,5
Övriga	19	-	0,1	0,0	5,7	0,0	5,8
Summa	180	45,5	1,3	8,2	27,3	1,9	84,2

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 38

Ar 1900

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	25	1,6	-	-	5,5	0,0	7,1
Torpåre	108	31,0	2,3	4,5	7,8	0,5	46,1
Arrendatorer	37	29,6	0,6	4,1	3,4	0,8	38,5
Hemmansägare	17	1,3	0,1	-	2,7	0,0	4,1
Övriga	18	-	0,1	0,0	5,5	0,0	5,6
Summa	205	63,5	3,1	8,6	24,9	1,3	101,4

Tabell 39

Ar 1901

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	24	1,5	0,0	0,3	5,7	0,0	7,5
Torpåre	131	57,9	1,5	12,4	12,1	0,9	84,8
Arrendatorer	35	34,9	3,4	1,0	5,6	0,9	45,8
Hemmansägare	17	4,3	0,1	0,0	2,3	0,0	6,7
Övriga	20	-	0,1	0,0	4,7	-	4,8
Summa	227	98,6	5,1	13,7	30,4	1,8	149,6

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 40

År 1902

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	20	0,0	0,0	-	3,1	0,0	3,1
Torpåre	88	18,4	1,6	9,2	7,1	0,7	37,0
Arrendatorer	37	24,9	-	0,7	5,5	1,4	32,5
Hemmansägare	18	1,6	1,8	-	2,4	0,1	5,9
Övriga	24	0,0	0,3	0,0	4,4	0,0	4,7
Summa	187	44,9	3,7	9,9	22,5	2,2	83,2

Tabell 41

År 1903

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	19	0,0	-	2,4	6,1	-	8,5
Torpåre	102	22,7	0,1	12,5	7,4	0,5	43,2
Arrendatorer	36	31,1	-	-	5,6	1,3	38,0
Hemmansägare	22	3,1	0,1	-	1,5	0,0	4,7
Övriga	27	-	0,8	0,0	7,1	0,0	7,9
Summa	206	56,9	1,0	14,9	27,7	1,8	102,3

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 42

Ar 1904

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	19	0,1	0,8	0,6	3,1	0,0	4,6
Torpore	110	26,4	0,1	19,8	5,7	1,1	53,1
Arrendatorer	38	33,7	-	-	7,3	2,8	43,8
Hemmansägare	21	4,6	-	-	5,4	1,3	11,3
Övriga	22	-	0,1	0,0	10,8	0,0	10,9
Summa	210	64,8	1,0	20,4	32,3	5,2	123,7

Tabell 43

Ar 1905

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	28	1,2	-	3,4	3,4	0,1	8,1
Torpore	100	26,9	0,0	23,2	11,4	0,3	61,8
Arrendatorer	35	36,9	-	1,1	5,6	1,5	45,1
Hemmansägare	16	3,0	0,2	-	1,7	1,9	6,8
Övriga	32	0,6	-	-	8,6	0,2	9,4
Summa	211	68,6	0,2	27,7	30,7	4,0	131,2

Lön för arbete i bolagens tjänst
(Kronor tusental)

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker

SKÖNVIKS AB

bolag

ÖSTERSTRÖM
distrikt

Tabell 44

År 1896-1905

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	194	6,2	1,6	6,7	46,6	0,1	61,2
Torpåre	931	221,9	9,4	97,2	70,8	6,3	405,6
Arrendatorer	362	250,4	8,3	32,7	52,6	13,2	357,2
Hemmansägare	162	18,9	2,4	0,0	18,5	3,7	43,5
Övriga	196	0,6	1,9	0,0	55,0	0,2	57,7
Summa	1845	498,0	23,6	136,6	243,5	23,5	925,2

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 45

År 1896

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	12	0,5	-	-	0,1	-	0,6
Torpåre	23	1,5	0,4	-	0,1	-	2,0
Arrendatorer	11	0,7	1,1	-	0,2	-	2,0
Hemmansägare	24	0,2	11,0	-	0,1	-	11,3
Övriga	11	-	15,6	-	0,1	-	15,7
Summa	81	2,9	28,1	-	0,6	-	31,6

Tabell 46

År 1897

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	8	0,7	0,3	-	0,2	0,0	1,2
Torpåre	22	2,5	0,9	-	1,5	0,0	4,9
Arrendatorer	9	3,2	-	-	0,4	0,1	3,7
Hemmansägare	15	0,6	5,9	-	0,0	0,0	6,5
Övriga	10	-	20,4	-	1,1	-	21,5
Summa	64	7,0	27,5	-	3,2	0,1	37,8

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Ar 1898

Tabell 47

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	5	0,5	-	-	0,6	0,0	1,1
Torpore	26	2,1	1,0	-	0,7	0,0	3,8
Arrendatorer	10	4,5	-	0,1	0,2	0,2	5,0
Hemmansägare	14	3,1	4,3	-	0,1	-	7,5
Övriga	8	-	7,9	-	0,0	-	7,9
Summa	63	10,2	13,2	0,1	1,6	0,2	25,3

Ar 1899

Tabell 48

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	8	1,5	-	-	2,6	0,0	4,1
Torpore	32	6,7	1,2	-	1,4	0,1	9,4
Arrendatorer	21	5,5	-	-	0,5	0,2	6,2
Hemmansägare	32	2,6	29,8	-	0,6	0,1	33,1
Övriga	11	0,0	6,0	-	0,6	-	6,6
Summa	104	16,3	37,0	-	5,7	0,4	59,4

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 49

Ar 1900

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	13	1,3	-	-	1,0	0,0	2,3
Torpåre	32	6,7	1,2	-	2,1	0,0	10,0
Arrendatorer	25	7,8	-	-	1,2	0,2	9,2
Hemmansägare	16	2,5	1,4	-	0,3	0,0	4,2
Övriga	12	0,2	2,8	-	0,5	-	3,5
Summa	98	18,5	5,4	-	5,1	0,2	29,2

Tabell 50

Ar 1901

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	14	2,5	-	-	0,8	0,0	3,3
Torpåre	30	6,1	2,5	-	2,2	0,0	10,8
Arrendatorer	22	7,8	-	-	0,6	0,1	8,5
Hemmansägare	16	0,1	6,3	-	0,1	-	6,5
Övriga	10	-	3,7	-	0,5	-	4,2
Summa	92	16,5	12,5	-	4,2	0,1	33,3

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 51

Ar 1902

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	12	1,3	-	-	1,2	0,0	2,5
Torpore	23	4,8	-	-	2,9	0,1	7,8
Arrendatorer	22	7,6	-	-	1,3	0,0	8,9
Hemmansägare	12	1,8	18,8	-	0,3	-	20,9
Övriga	10	-	0,2	-	1,2	0,0	1,4
Summa	79	15,5	19,0	-	6,9	0,1	41,5

Tabell 52

Ar 1903

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	13	1,1	-	-	0,6	0,1	1,8
Torpore	24	1,8	3,9	-	2,6	0,0	8,3
Arrendatorer	25	6,0	-	-	1,5	0,3	7,8
Hemmansägare	8	-	2,8	-	0,1	-	2,9
Övriga	8	-	-	-	0,3	-	0,3
Summa	78	8,9	6,7	-	5,1	0,4	21,1

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 53

Ar 1904

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	17	1,0	-	-	1,9	0,0	2,9
Torpåre	20	1,9	1,0	-	3,6	-	6,5
Arrendatorer	26	7,0	-	-	1,6	0,1	8,7
Hemmansägare	13	1,0	8,9	-	0,7	-	10,6
Övriga	6	-	-	-	0,1	-	0,1
Summa	82	10,9	9,9	-	7,9	0,1	28,8

Tabell 54

Ar 1905

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	16	0,7	-	-	1,2	0,0	1,9
Torpåre	21	2,4	0,8	-	2,9	0,0	6,1
Arrendatorer	26	9,2	-	-	2,2	0,2	11,6
Hemmansägare	8	0,2	2,6	-	0,2	0,0	3,0
Övriga	6	-	2,3	-	0,1	-	2,4
Summa	77	12,5	5,7	-	6,6	0,2	25,0

Lön för arbets i bolagens tjänst
(Kronor tusental)

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker

J A ENHÖRNING AB

bolag

UDDEFORS

distrikt

Tabell 55

Ar 1896-1905

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	118	11,1	0,3	-	10,2	0,1	21,7
Torpåre	253	36,5	12,9	-	20,0	0,2	69,6
Arrendatorer	197	59,3	1,1	0,1	9,7	1,4	71,6
Hemansägare	158	12,1	91,8	-	2,5	0,1	106,5
Övriga	92	0,2	58,9	-	4,5	0,0	63,6
Summa	818	119,2	165,0	0,1	46,9	1,8	333,0

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 56

År 1896

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	16	5,9	-	-	1,8	0,0	7,7
Torpåre	15	2,1	0,3	-	2,8	0,0	5,2
Arrendatorer	54	45,0	0,0	-	6,8	0,5	52,3
Hemansägare	92	23,1	54,7	-	1,0	0,1	78,9
Övriga	16	3,4	6,8	-	0,9	-	11,1
Summa	193	79,5	61,8	-	13,3	0,6	155,2

Tabell 57

År 1897

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	10	6,6	0,2	-	0,6	0,0	7,4
Torpåre	23	9,4	0,1	-	1,6	0,0	11,1
Arrendatorer	57	47,4	0,4	-	8,9	0,2	56,9
Hemansägare	93	31,3	17,0	-	0,2	0,1	48,6
Övriga	10	4,0	-	-	1,2	0,0	5,2
Summa	193	98,7	17,7	-	12,5	0,3	129,2

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 58

Ar 1898

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	16	10,0	-	-	1,9	-	11,9
Torpore	10	1,7	-	-	0,8	-	2,5
Arrendatorer	59	52,0	-	-	6,3	0,2	58,5
Hemmansägare	56	29,7	2,1	-	0,1	0,0	31,9
Övriga	7	1,0	-	-	2,0	0,0	3,0
Summa	148	94,4	2,1	-	11,1	0,2	107,8

Tabell 59

Ar 1899

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	10	4,5	-	-	0,2	-	4,7
Torpore	13	11,9	-	-	0,5	-	12,4
Arrendatorer	61	54,8	0,4	-	8,7	0,2	64,1
Hemmansägare	67	34,6	1,0	-	0,2	0,1	35,9
Övriga	7	1,8	-	-	0,2	0,1	2,1
Summa	158	107,6	1,4	-	9,8	0,4	119,2

bolag

(Kronor tusental)

distrikt

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 60

Ar 1900

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	19	9,3	-	-	2,9	-	12,2
Torpåre	8	8,8	-	-	0,6	0,1	9,5
Arrendatorer	59	67,7	2,1	-	10,3	0,0	80,1
Hemmansägare	56	41,8	1,1	-	0,2	0,0	43,1
Övriga	5	1,7	-	-	0,3	0,0	2,0
Summa	147	129,3	3,2	-	14,3	0,1	146,9

Tabell 61

Ar 1901

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	21	12,8	-	-	1,7	-	14,5
Torpåre	10	8,8	-	-	0,9	0,0	9,7
Arrendatorer	64	71,4	-	-	6,2	0,6	78,2
Hemmansägare	54	40,1	2,7	-	0,5	-	43,3
Övriga	8	5,0	-	-	1,0	0,0	6,0
Summa	157	138,1	2,7	-	10,3	0,6	151,7

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 62

Ar 1902

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	27	8,8	-	-	5,9	0,0	14,7
Torpore	19	9,8	-	-	1,7	0,0	11,5
Arrendatorer	86	61,2	0,3	-	5,6	0,8	67,9
Hemmansägare	55	24,5	9,9	-	0,7	0,0	35,1
Övriga	17	1,6	9,0	-	1,8	0,0	12,4
Summa	204	105,9	19,2	-	15,7	0,8	141,6

Tabell 63

Ar 1903

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	28	13,6	-	-	2,7	-	16,3
Torpore	18	12,4	0,0	-	3,1	0,0	15,5
Arrendatorer	96	104,5	1,5	-	12,5	0,4	118,9
Hemmansägare	73	31,1	22,1	-	0,7	0,1	54,0
Övriga	28	7,9	22,5	-	3,2	0,1	33,7
Summa	243	169,5	46,1	-	22,2	0,6	238,4

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 64

År 1904

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	24	17,4	-	-	2,1	0,0	19,5
Torpåre	23	13,6	0,0	-	4,5	0,1	18,2
Arrendatorer	95	101,5	1,1	-	16,6	1,4	120,6
Hemmansägare	58	32,1	33,2	-	1,6	-	66,9
Övriga	30	14,3	-	-	5,3	0,4	20,0
Summa	230	178,9	34,3	-	30,1	1,9	245,2

Tabell 65

År 1905

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	29	24,9	-	-	2,8	0,0	27,7
Torpåre	18	16,3	-	-	1,5	0,1	17,9
Arrendatorer	101	129,2	0,3	-	13,1	1,1	143,7
Hemmansägare	57	39,1	13,3	-	0,2	0,2	52,8
Övriga	22	19,6	-	-	10,3	-	29,9
Summa	227	229,1	13,6	-	27,9	1,4	272,0

Lön för arbete i bolagens tjänst
(Kronor tusental)

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker

ANUNDSJÖ
distrikt

Mo och Domsjö AB
bolag

År 1896-1905

Tabell 66

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Förlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	200	113,8	0,2	-	22,6	0,0	136,6
Torpä	157	94,8	0,4	-	18,0	0,3	113,5
Arrendatorer	732	734,7	6,1	-	95,0	5,4	841,2
Hemmansägare	661	327,4	157,1	-	5,4	0,6	490,5
Övriga	150	60,3	38,3	-	26,2	0,6	125,4
Summa	1900	1331,0	202,1	-	167,2	6,9	1707,2

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 67

Ar 1896

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	35	5,4	-	-	3,9	0,5	9,8
Torpåre	31	14,9	0,1	-	6,9	0,4	22,3
Arrendatorer	18	15,7	-	-	2,1	0,0	17,8
Hemmansägare	23	1,6	-	-	1,0	0,5	3,1
Övriga	6	1,8	-	-	2,1	0,1	4,0
Summa	113	39,4	0,1	-	16,0	1,5	57,0

Tabell 68

Ar 1897

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	53	5,2	-	6,3	3,7	0,5	15,7
Torpåre	30	14,0	-	0,6	5,5	0,9	21,0
Arrendatorer	20	14,7	-	-	1,6	0,0	16,3
Hemmansägare	19	1,5	-	-	0,1	0,2	1,8
Övriga	9	2,0	-	-	2,6	0,2	4,8
Summa	131	37,4	-	6,9	13,5	1,8	59,6

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 69

Ar 1898

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	149	45,1	-	12,2	18,6	0,0	75,9
Torpåre	26	16,1	-	0,9	5,9	-	22,9
Arrendatorer	19	12,3	-	-	2,0	-	14,3
Hemmansägare	20	6,0	-	-	0,1	0,0	6,1
Övriga	12	4,0	-	-	4,1	0,0	8,1
Summa	226	83,5	-	13,1	30,7	0,0	127,3

Tabell 70

Ar 1899

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	129	43,2	-	10,7	7,9	0,4	62,2
Torpåre	24	17,9	-	-	5,5	0,4	23,8
Arrendatorer	17	18,1	-	-	2,1	0,2	20,4
Hemmansägare	17	4,4	-	-	0,8	0,1	5,3
Övriga	15	1,2	-	-	6,4	0,0	7,6
Summa	202	84,8	-	10,7	22,7	1,1	119,3

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 71

Ar 1900

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	113	59,4	-	4,8	6,6	0,3	71,1
Torpore	26	19,2	-	-	2,6	0,1	21,9
Arrendatorer	20	19,6	-	-	0,7	0,3	20,6
Hemmansägare	12	2,2	-	-	0,4	0,0	2,6
Övriga	20	1,0	-	-	12,3	-	13,3
Summa	191	101,4	-	4,8	22,6	0,7	129,5

Tabell 72

Ar 1901

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	118	54,0	-	0,5	9,7	0,3	64,5
Torpore	15	11,5	-	-	3,1	0,0	14,6
Arrendatorer	33	34,1	-	-	2,8	0,4	37,3
Hemmansägare	19	3,0	-	-	0,2	0,2	3,4
Övriga	19	2,0	-	-	11,2	-	13,2
Summa	204	104,6	-	0,5	27,0	0,9	133,0

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 73

År 1902

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	121	47,7	-	15,6	14,0	0,1	77,4
Torpore	19	16,7	-	-	4,9	0,1	21,7
Arrendatorer	31	29,2	-	-	1,2	0,1	30,5
Hemmansägare	23	2,6	-	-	0,6	0,7	3,9
Övriga	21	2,0	-	-	5,7	-	7,7
Summa	215	98,2	-	15,6	26,4	1,0	141,2

Tabell 74

År 1903

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	77	29,0	-	16,7	6,5	0,1	52,3
Torpore	17	14,6	-	0,9	3,3	0,1	18,9
Arrendatorer	48	44,0	-	-	4,4	0,0	48,4
Hemmansägare	30	2,2	-	-	0,9	0,0	3,1
Övriga	17	1,6	-	0,0	11,8	-	13,4
Summa	189	91,4	-	17,6	26,9	0,2	136,1

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

tabell 75

Ar 1904

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	90	23,4	-	16,0	9,9	0,1	49,4
Torpåre	17	15,6	-	0,2	3,7	0,3	19,8
Arrendatorer	41	33,7	-	-	2,2	0,0	35,9
Hemmansägare	23	2,0	-	-	1,0	-	3,0
Övriga	25	2,7	0,1	-	11,7	-	14,5
Summa	196	77,4	0,1	16,2	28,5	0,4	122,6

tabell 76

Ar 1905

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	104	39,7	-	19,6	13,0	0,6	72,9
Torpåre	15	15,8	-	-	4,0	0,0	19,8
Arrendatorer	42	38,7	-	-	5,0	0,0	43,7
Hemmansägare	25	2,9	-	-	0,5	0,1	3,5
Övriga	23	2,1	-	-	6,6	-	8,7
Summa	209	99,2	-	19,6	29,1	0,7	148,6

Lön för arbete i bolagens tjänst
(Kronor tusental)

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker

Skönviks AB
bolag

Oxsjö
distrikt

År 1896-1905

Tabell 77

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	989	352,1	-	102,4	93,8	2,9	551,2
Torpä	220	156,3	0,1	2,6	45,4	2,3	206,7
Arrendatorer	289	260,1	-	-	24,1	1,0	285,2
Hemmansägare	211	28,4	-	-	5,6	1,8	35,8
Övriga	167	20,4	0,1	0,0	74,5	0,3	95,3
Summa	1876	817,3	0,2	105,0	243,4	8,3	1174,2

(Kronor tusental)

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 78

Ar 1896

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	15	6,0	2,4	-	0,0	-	8,4
Torpore	15	3,4	0,0	-	-	-	3,4
Arrendatorer	38	14,3	1,8	-	0,7	-	16,8
Hemmansägare	119	22,0	32,6	-	1,3	-	55,9
Övriga	3	36,3	2,7	-	0,3	-	39,3
Summa	190	82,0	39,5	-	2,3	-	123,8

Tabell 79

Ar 1897

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	16	9,3	-	-	1,0	-	10,3
Torpore	10	2,4	0,0	-	-	-	2,4
Arrendatorer	52	11,7	0,1	-	0,8	-	12,6
Hemmansägare	114	18,8	44,1	-	0,4	-	63,3
Övriga	19	7,9	14,0	-	0,1	-	22,0
Summa	211	50,1	58,2	-	2,3	-	111,6

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 80

Ar 1898

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	12	10,7	-	-	-	-	10,7
Torpåre	6	1,6	-	-	0,0	-	1,6
Arrendatorer	2	2,8	-	-	-	-	2,8
Hemmansägare	36	17,7	11,4	-	0,4	-	29,5
Övriga	3	0,1	3,1	-	-	-	3,2
Summa	59	32,9	14,5	-	0,4	-	47,8

Tabell 81

Ar 1899

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	39	20,6	-	-	0,0	-	20,6
Torpåre	3	1,0	-	-	-	-	1,0
Arrendatorer	4	1,9	-	-	0,2	-	2,1
Hemmansägare	40	14,0	3,5	-	0,1	-	17,6
Övriga	6	1,9	0,9	-	-	-	2,8
Summa	92	39,4	4,4	-	0,3	-	44,1

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 82

Ar 1900

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	13	3,5	-	-	0,0	-	3,5
Torpore	11	6,1	0,6	-	0,1	-	6,8
Arrendatorer	7	7,8	-	-	0,2	-	8,0
Hemmansägare	28	14,1	0,6	-	-	-	14,7
Övriga	4	-	7,3	-	-	-	7,3
Summa	63	31,5	8,5	-	0,3	-	40,3

Tabell 83

Ar 1901

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	11	6,5	-	-	-	-	6,5
Torpore	7	5,5	0,4	-	-	-	5,9
Arrendatorer	5	3,0	-	-	0,8	-	3,8
Hemmansägare	18	17,3	0,0	-	-	-	17,3
Övriga	2	-	0,3	-	-	-	0,3
Summa	43	32,3	0,7	-	0,8	-	33,8

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 84

Ar 1902

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	13	3,7	-	-	-	-	3,7
Torpore	5	0,3	-	-	-	-	0,3
Arrendatorer	5	4,6	-	-	1,0	-	5,6
Hemmansägare	20	4,4	4,0	-	0,1	-	8,5
Övriga.	4	-	2,8	-	-	-	2,8
Summa	47	13,0	6,8	-	1,1	-	20,9

Tabell 85

Ar 1903

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	-	-	-	-	-	-	-
Torpore	4	3,4	-	-	-	-	3,4
Arrendatorer	4	2,4	-	-	0,1	-	2,5
Hemmansägare	52	9,7	38,2	-	0,1	-	48,0
Övriga	4	-	21,2	-	-	-	21,2
Summa	64	15,5	59,4	-	0,2	-	75,1

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 86

Ar 1904

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	14	5,0	0,1	-	-	-	5,1
Torpåre	-	-	-	-	-	-	-
Arrendatorer	5	2,2	-	-	0,3	-	2,5
Hemmansägare	24	9,6	13,2	-	-	-	22,8
Övriga	3	-	2,1	-	0,1	-	2,2
Summa	46	16,8	15,4	-	0,4	-	32,6

Tabell 87

Ar 1905

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	22	6,8	0,3	-	-	-	7,1
Torpåre	1	0,1	-	-	-	-	0,1
Arrendatorer	6	4,6	-	-	0,6	-	5,2
Hemmansägare	13	3,8	0,6	-	-	-	4,4
Övriga	3	-	4,0	-	0,1	-	4,1
Summa	45	15,3	4,9	-	0,7	-	20,9

Lön för arbete i bolagens tjänst
(Kronor tusental)

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker

STRÖMNÄS AB
bolag

SOLLEFTEÅ
distrikt

Tabell 88

Ar 1896-1905

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	155	72,1	2,8	-	1,0	-	75,9
Torpåre	62	23,8	1,0	-	0,1	-	24,9
Arrendatorer	128	55,3	1,9	-	4,7	-	61,9
Hemmansägare	464	131,4	148,2	-	2,4	-	282,0
Övriga	51	46,2	58,4	-	0,6	-	105,2
Summa	860	328,8	212,3	-	8,8	-	549,9

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 89

År 1896

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	6	2,4	-	-	-	-	2,4
Torpåre	3	1,0	0,0	-	-	-	1,0
Arrendatorer	15	9,4	1,8	-	0,7	-	11,9
Hemmansägare	27	4,8	15,5	-	-	-	20,3
Övriga	1	-	-	-	-	-	-
Summa	52	17,6	17,3	-	0,7	-	35,6

Tabell 90

År 1897

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	5	2,7	-	-	0,9	-	3,6
Torpåre	-	-	-	-	-	-	-
Arrendatorer	16	7,4	0,1	-	0,3	-	7,8
Hemmansägare	24	9,2	18,3	-	-	-	27,5
Övriga	1	0,5	-	-	-	-	0,5
Summa	46	19,8	18,4	-	1,2	-	39,4

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 91

År 1898

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	2	-	-	-	0,3	-	0,3
Torpåre	2	1,0	-	-	-	-	1,0
Arrendatorer	17	14,0	6,9	-	0,4	-	21,3
Hemmansägare	21	7,7	16,6	-	-	-	24,3
Övriga	-	-	-	-	-	-	-
Summa	42	22,7	23,5	-	0,7	-	46,9

Tabell 92

År 1899

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	3	0,8	-	-	-	-	0,8
Torpåre	2	0,0	-	-	-	-	0,0
Arrendatorer	18	12,0	0,5	-	0,4	-	12,9
Hemmansägare	16	7,7	2,6	-	0,0	-	10,3
Övriga	-	-	-	-	-	-	-
Summa	39	20,5	3,1	-	0,4	-	24,0

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 93

År 1900

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	7	2,4	13,1	-	-	-	15,5
Torpåre	7	2,1	0,4	-	-	-	2,5
Arrendatorer	18	23,5	2,4	-	0,3	-	26,2
Hemmansägare	23	6,4	18,5	-	-	-	24,9
Övriga	1	-	1,9	-	-	-	1,9
Summa	56	34,4	36,3	-	0,3	-	71,0

Tabell 94

År 1901

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	7	6,4	2,0	-	-	-	8,4
Torpåre	7	7,3	-	-	-	-	7,3
Arrendatorer	18	27,4	-	-	0,2	-	27,6
Hemmansägare	20	8,8	19,0	-	-	-	27,8
Övriga	2	0,0	0,0	-	-	-	0,0
Summa	54	49,9	21,0	-	0,2	-	71,1

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 95

År 1902

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	2	3,4	-	-	-	-	3,4
Torpåre	2	1,3	-	-	-	-	1,3
Arrendatorer	16	18,4	-	-	1,2	-	19,6
Hemmansägare	12	5,2	2,0	-	0,0	-	7,2
Övriga	5	0,2	15,4	-	-	-	15,6
Summa	37	28,5	17,4	-	1,2	-	47,1

Tabell 96

År 1903

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	5	2,5	0,3	-	-	-	2,8
Torpåre	3	1,5	0,0	-	-	-	1,5
Arrendatorer	17	10,8	1,2	-	0,3	-	12,3
Hemmansägare	15	7,0	3,5	-	-	-	10,5
Övriga	1	-	3,7	-	-	-	3,7
Summa	41	21,8	8,7	-	0,3	-	30,8

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 97

Ar 1904

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	-	-	-	-	-	-	-
Torpåre	4	2,6	0,1	-	-	-	2,7
Arrendatorer	24	16,8	0,0	-	0,3	-	17,1
Hemmansägare	24	13,9	3,6	-	0,1	-	17,6
Övriga	1	-	5,1	-	-	-	5,1
Summa	53	33,3	8,8	-	0,4	-	42,5

Tabell 98

Ar 1905

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	1	3,6	-	-	-	-	3,6
Torpåre	1	1,4	-	-	-	-	1,4
Arrendatorer	22	11,9	-	-	0,2	-	12,1
Hemmansägare	10	3,9	13,3	-	-	-	17,2
Övriga	2	0,4	0,4	-	-	-	0,8
Summa	36	21,2	13,7	-	0,2	-	35,1

Lön för arbete i bolagens tjänst

(Kronor tusental)

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker

STRÖMNÄS AB

bolag

ÅSELE

distrikt

Tabell 99

Ar 1896-1905

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	38	24,2	15,4	-	1,2	-	40,8
Torpåre	31	18,2	0,5	-	-	-	18,7
Arrendatorer	181	151,6	12,9	-	4,3	-	168,8
Hemmansägare	192	74,6	112,9	-	0,1	-	187,6
Övriga	14	1,1	26,5	-	-	-	27,6
Summa	456	269,7	168,2	-	5,6	-	443,5

bolag

(Kronor tusental)

distrikt

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 100

Ar 1896

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	188	32,2	2,9	-	22,6	0,7	58,4
Torpore	262	53,5	3,1	2,8	18,5	0,8	78,7
Arrendatorer	279	145,3	8,1	3,6	19,3	1,8	178,1
Hemmansägare	479	83,2	172,7	-	5,3	0,6	261,8
Övriga	86	46,7	70,1	0,0	12,2	0,1	129,1
Summa	1294	360,9	256,9	6,4	77,9	4,0	706,1

Tabell 101

Ar 1897

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	180	28,5	0,6	6,3	18,8	1,1	55,3
Torpore	271	56,0	1,2	3,8	15,5	1,2	77,7
Arrendatorer	294	138,4	1,0	8,6	18,4	1,7	168,1
Hemmansägare	426	80,6	129,5	-	1,4	0,8	212,3
Övriga	82	15,9	62,2	0,0	12,5	0,2	90,8
Summa	1253	319,4	194,5	18,7	66,6	5,0	604,2

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 102

Ar 1898

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	293	75,6	0,1	12,2	38,0	0,7	126,6
Torpåre	305	72,9	2,0	7,9	20,7	1,3	104,8
Arrendatorer	246	149,9	7,4	8,1	16,4	2,6	184,4
Hemmansägare	333	92,2	120,4	-	1,8	0,0	214,4
Övriga	83	13,9	12,5	0,0	16,2	0,0	42,6
Summa	1260	404,5	142,4	28,2	93,1	4,6	672,8

Tabell 103

Ar 1899

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	289	78,2	1,8	10,7	28,9	1,1	120,7
Torpåre	284	83,0	2,4	2,6	24,3	1,4	113,7
Arrendatorer	271	167,7	0,9	5,6	18,0	3,3	195,5
Hemmansägare	347	89,3	113,6	-	11,8	0,4	215,1
Övriga	89	8,5	13,9	0,0	20,0	0,1	42,5
Summa	1280	426,7	132,6	18,9	103,0	6,3	687,5

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 104

Ar 1900

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	287	87,2	14,6	4,8	28,2	0,8	135,6
Torpore	317	98,4	4,8	4,5	20,2	0,8	128,7
Arrendatorer	290	205,1	5,1	4,1	18,7	2,8	235,8
Hemmansägare	325	91,0	106,6	-	5,5	0,2	203,3
Övriga	96	9,0	22,1	0,0	31,9	0,2	63,2
Summa	1315	490,7	153,2	13,4	104,5	4,8	766,6

Tabell 105

Ar 1901

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	342	120,8	5,1	0,8	34,6	0,9	162,2
Torpore	325	127,9	4,4	12,4	25,6	1,0	171,3
Arrendatorer	299	225,7	3,4	1,0	18,8	3,0	251,9
Hemmansägare	309	115,9	79,3	0,0	4,5	0,3	200,0
Övriga	90	10,9	4,6	0,0	23,0	0,0	38,5
Summa	1365	601,2	96,8	14,2	106,5	5,2	823,9

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 106

År 1902

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	317	89,9	0,0	15,6	43,5	0,5	149,5
Torpåre	270	73,4	2,6	9,2	19,7	1,0	105,9
Arrendatorer	325	188,7	0,4	0,7	19,3	2,7	211,8
Hemmansägare	302	70,2	104,8	-	4,9	0,8	180,7
Övriga	103	7,7	28,2	0,0	19,7	0,0	55,6
Summa	1317	429,9	136,0	25,5	107,1	5,0	703,5

Tabell 107

År 1903

Avräkningar med	Antal	Avverkning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbetsprestationer	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	227	57,6	0,5	19,1	34,2	0,2	111,6
Torpåre	280	77,4	4,4	13,4	18,7	0,6	114,5
Arrendatorer	351	248,6	2,7	-	27,2	2,4	280,9
Hemmansägare	343	69,3	158,8	-	4,1	0,1	232,3
Övriga	108	12,9	52,4	0,0	28,1	0,1	93,5
Summa	1309	465,8	218,8	32,5	112,3	3,4	832,8

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker.

Tabell 108

Ar 1904

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	232	56,0	1,0	16,6	35,4	0,3	109,3
Torpåre	293	91,2	1,3	20,0	20,8	1,5	134,8
Arrendatorer	350	246,9	1,1	-	35,9	5,0	288,9
Hemmansägare	303	77,5	119,3	-	9,7	1,9	208,4
Övriga	108	20,2	13,9	0,0	32,0	0,4	66,5
Summa	1286	491,8	136,6	36,6	133,8	9,1	807,9

Tabell 109

Ar 1905

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol 3-7
Kol. 1	2	3	4	5	6	7	8
Arbetare	271	81,7	0,5	23,0	38,0	1,0	144,2
Torpåre	268	85,0	1,1	23,2	22,1	0,4	131,8
Arrendatorer	361	277,6	0,3	1,1	38,0	3,6	320,6
Hemmansägare	281	66,0	98,3	-	3,1	2,5	169,9
Övriga	110	25,2	6,7	-	31,0	0,3	63,2
Summa	1291	535,5	106,9	47,3	132,2	7,8	829,7

Lön för arbete i bolagens tjänst
(Kronor tusental)

Sammanställning efter utdrag ur avräkningsböcker

SAMTLIGA BOLAG SAMTLIGA DISTRIKT
bolag distrikt

Ar 1896-1905

Tabell 110

Avräkningar med	Antal	Avverk- ning	Leverans av timmer	Leverans av kol	Arbets- presta- tioner	Forlön	Summa kol. 3-7
Arbetare	2626	707,7	27,1	109,1	322,2	7,3	1173,4
Torpere	2875	818,7	27,3	99,8	206,1	10,0	1161,9
Arrendatorer	3066	1993,9	30,4	32,8	230,0	28,9	2316,0
Hemmansägare	3448	835,2	1203,3	0,0	52,1	7,6	2098,2
Övriga	955	170,9	286,6	0,0	226,6	1,4	685,5
Summa	12970	4526,4	1574,7	241,7	1037,0	55,2	7435,0

HUDIKSVALLS TRÄVARUAKTIEBOLAG.

Vi har förut skrivit om hur bolagen i början av sin verksamhet endast förvärvade avverkningsrätter till skogen för att så småningom övergå till inköp av hela hemman. Nedan kommer vi att i ett bolag följa denna utveckling, i den mån protokollsböckerna för bolagsstämmor och direktionssammanträden kan ge upplysningar.¹⁾ Det är Hudiksvalls Trävaru-AB, vars ovan angivna böcker genomgåtts.

Hudiksvalls trävaruaktiebolag har en föregångare i Hudiksvalls Ångsågs aktiebolag (s.k. Engelska bolaget), vars engelska namn var Hudiksvall Steam Sawing Company Limited (of London).

Handlanden Eric Regnander i Hudiksvall köpte 1856-1858 av Lillherrdals sockenmän avverkningsrätten på 50 år till socknens större skifteslags skog inom det område, som låg utanför en mils radie från kyrkan. Området utgjorde 329.347 tunnland. Köpesumman utgjorde 188.500 rdr rmt, av vilken hälften erlades kontant och resten med 1/10 varje år under 10 år. Säljarna skulle dessutom ha 50 tunnor gråsalt under de 50 år, kontraktet om avverkningsrätt gällde. På grundval av detta skogsköp bildades i England den 2 mars 1857 ett bolag, vars aktiekapital utgjorde 36.000 £ sterling, fördelade på 36 aktier. 12 aktieägare voro från London, 1 från Neapel, 3 från Winterthur, 2 från Mainz och 1 från Hudiksvall (Regnander, som hade 5 aktier). Styrelseledamöter var F W Benecke, J C im Thurn, J C Engelhardt och C F Matjiesen i England och E O Regnander i Sverige.

År 1857 påbörjade bolaget upprepning av vattendrag i Lillherrdal, Ljusne-Dellens flottled och byggandet av Forssa ångsåg. Strömningsningar utfördes för mer än 100.000 rdr. Färdigställandet av Ljusne Dellens flottled kostade flera hundra tusen rdr.²⁾

1) Ur AB Iggesunds Arkiv, Iggesund.

2) Vattendrag från Lillherrdal till Ljusnan upprepades, och i Ljusnan anlades Svinhammarsbommen för avskiljande av bolagets timmer, vilket genom en grävd kanal flottades till Hybosjön. Där anlades ett uppföringsverk (ångdrivet), som förde timret till en flott-ränna 33 fot över sjöns yta, och så kom timret till sjön Gryttjen. Därifrån flottades timret till Södra Dellen, över vilken det bog-serades till Forsa. (S Brun, Hudiksvalls historia II s. 93).

Byggandet av Forssa ångsåg påbörjades 1858, och sågen var färdig 1859. Kostnaderna uppgick till 167.099 rdr.

1859 utträdde Regnander ur bolaget. Han köpte avverkningsrätter, bl.a. i Ytterhogdal, Färila och Linsell. Dessa överlät han på Västra Hälsinglands trävaruaktiebolag, som Regnander bildat tillsammans med fabrikören E Frisk. Emellertid överläts det hela år 1865 till Engelska bolaget. De skogar, vartill avverkningsrätten blev överlåtten år 1865, utgjorde 300.000 tunnland och var belägna i Västra Hälsingland efter Ljusnan.

Engelska bolaget hade börjat sin verksamhet under högkonjunkturen efter Krimkriget, men då det under 1860-talet blev sämre tider och vinsten ej blev, vad delägarna beräknat, beslöt de att nedlägga rörelsen och sälja egendomen.

Hudiksvalls stad fick uppleva ett ekonomiskt uppsving tack vare det engelska bolaget. När detta nu stod i begrepp att upplösas och dess verksamhet nedläggas, skulle staden kännbart bli drabbad. Stadsfullmäktige beslöt då, att sända några personer till London för att få till stånd ett köp med Engelska bolagets män. Stadsfullmäktige beslöt - att staden måtte "upptaga ett lån å 150.000 rdr riksmünt, vilka medel till det blivande bolaget överlämnades mot rättighet för staden att pro rata parte erhålla ränta därå och vinst i likhet med bolagets aktieägare."¹⁾ Fiskerskapet var ej belåtet med detta beslut, och dess representant Jonas Florén inlade sin gensaga. Kungl. Maj:t meddelade i utslag av den 2 juli 1869, att stadsfullmäktiges beslut ej vunnit nådig stadsfästelse. Ett solidariskt bolag bildades 8 augusti 1868. Köpet av det engelska bolagets tillhörigheter gjordes till ett pris av 30.000 f sterling (ca 540.000 riksdaler riksmünt). 6/10 1868 ombildades det solidariska bolaget till aktiebolag med ett aktiekapital på 600.000 rdr rmt på 600 aktier.²⁾

1) S Brun: Hudiksvalls historia II s. 95.

2) Av i bolagsordningen uppgivna aktiekapitalet 600.000 synes endast 500.000 tecknats. Härav har hälften inbetalats och resten tillförts aktieägarna såsom inbetalningar i stället för vinstutdelning. 1874 köpte bolaget första gången upp egna aktier genom att förvärva J E Franches.

Appendix III

Till styrelseledamöter valdes E Regnander, E Fredin, J Brun, E A Pihlgren och sedermera Svante Berg. Till disponent utsågs Regnander.

Det engelska bolaget ägde endast några enstaka hemman och för övrigt i huvudsak avverkningsrätter. Hudiksvalls trävaru-AB inköpte 1871 avverkningsrätter för 230.000 rdr i Delsbo och efter Lumpån och Svågan. En del hemman förvärvades år 1871 i Bjuråker, men i huvudsak köpte man avverkningsrätter, och åren 1873-1876 förvärvades sådana i Järvsö, Arbrå, Undersvik och Delsbo.

Hemmansköp och förvärv av avverkningsrätter 1869-1872.

1869 inköptes hemmanet Hamre för 4750 rdr rmt.¹⁾ och ett hemman i Delsbo för 1100 rdr rmt.²⁾

Sockenombud vägrade Hudiksvalls Trävarubolag att få anlägga flottled efter Lumpån. Regnander trodde dock, att överenskommelse kunde träffas, om bolaget inköpte 2 hemman, vilka nu ägdes av en hemmansinköpsförening i Delsbo socken. Regnander fick i uppdrag att köpa hemmanen.³⁾ Han inköpte hemmanen, och hindret mot flottleden eliminerades. Hudiksvalls trävaru-AB försålde åter dessa hemman, som de tvingats att köpa.⁴⁾

Under 1871 skulle bolaget förvärva avverkningsrätter till skog i Bjuråker. Endast en hemmansägare ville uppgöra sådan handel om skog, men många bönder ville sälja sina hemman, och flera köp av hemman hade gjorts för bolagets räkning av bonden Lars Larsson.⁵⁾

-
- 1) Direktionsprotokoll 28/1 1869.
 - 2) Direktionsprotokoll 26/4 1869.
 - 3) Direktionsprotokoll 4/8 1870.
 - 4) Direktionsprotokoll 21/9 1871.
 - 5) Direktionsprotokoll 11/10 1871.

Inköp av hemman under denna period sker endast undantagsvis, då särskilda omständigheter framtvingar dessa köp, som t.ex. att bli av med hinder, som bönderna rest mot flottleds anläggande eller när bönderna som i Bjuråker ej vill sälja avverkningsrätt till skogen utan hela hemmanet.

Bolaget strävade efter att förvärva hemmansrättigheter av vatten och strand. Regnander lyckades få till stånd en överenskommelse med flera hemmansägare i Hybo by om att deras hemmansrättigheter av vatten och strand i Hybosjön mot en avgift av 50 rdr rmt för tunnlandet.¹⁾

Under perioden inköptes i huvudsak avverkningsrätter till skog till betydande belopp. Det var emellertid många spekulanter, och bolaget bevakade omsorgsfullt, vad som hände på denna marknad. När styrelsen fick veta, att avverkningsrätt till skog i närheten av bolagets skogar förvärvats av Marma bolag av Björnsbergs byamän och att samma bolag förhandlade med Huskölns byamän, beslöt styrelsen att sända Regnander för att förhindra detta köp.²⁾ Regnander försökte för bolagets räkning förvärva avverkningsrätt till Huskölnbyamännens skog, men han misslyckades, då bönderna begärde för högt pris - 40.000 rdr rmt för fem år.³⁾ För att slippa konkurrens och prishöjning inköptes avverkningsrätter även i hop med andra bolag. Bolaget köpte sålunda avverkningsrätt i Färila socken tillsammans med Ljusne sågverks AB för 16.000 rdr rmt.⁴⁾ Överenskommelser om samverkan slöts med Strömbäcka bruk och Marma.⁵⁾⁶⁾

Det fanns även enskilda personer, som köpte upp avverkningsrätter, och enligt styrelsen orsakade dessa en kraftig stegring av priserna i Delsbo. Styrelsen underhandlade med två sådana uppköpare, och man

1) Direktionsprotokoll 22/10 1869.

2) Direktionsprotokoll 5/12 1869.

3) Direktionsprotokoll 29/4 1870.

4) Direktionsprotokoll 4/8 1870.

5) Direktionsprotokoll 16/5 1871.

6) Direktionsprotokoll 19/7 1871.

överenskom helt enkelt att dela upp området i olika sfärer och att man ej i framtiden skulle gå i vägen för varandra.¹⁾ Av dessa två uppköpare Johan Olsson i Svala och H Kihlström i Ede förvärvade bolaget sedan alla deras avverkningskontrakt till skog på båda sidorna om Delsbo kyrka och efter Lumpåns och Svågans vattendrag till ett pris av 301.347 rdr rmt.²⁾ Även de enskilda ledamöterna i styrelsen hade förvärvat avverkningsrätter, som överläts till bolaget. Brun sålde sin avverkningsrätt för den del, han ägde i Järvsö sockens allmänning till bolaget.³⁾ I detta fall kunde man tänka sig, att Brun inköpt denna avverkningsrätt för bolaget, men det kan också ha varit ett privat förvärv. När det gällde förvärv av hemman och avverkningsrätter använde sig bolaget ofta av bönder som uppköpare, och köpen överfördes sedan på bolaget. Bonden Olof Olofsson fick i uppdrag att förvärva avverkningsrätt i Färila socken och i Järvsö socken.⁴⁾ Bonden Per Pehrsson fick liknande uppdrag i Torps socken, dock skulle köpen gälla trakter, varifrån timret kunde drivas till Svåga älvs flodområde.⁵⁾ P E Andersson fick i uppdrag att göra skogsköp i Rogsta. Dessa fick förskott av bolaget för att snabbt kunna avsluta affärer. Disponent Regnander avslutade flera köp.⁶⁾ Inspektor Sjöbohm fick i uppdrag att försöka köpa Carlstrandsböndernas återstående skog. Det var en stor affär, och han fick bjuda 30.000 rdr rmt.⁷⁾ Inspektor Sjöbohms tillåtna högsta anbud avslogs, och bolaget lyckades ej köpa avverkningsrätten.⁸⁾ Före avslutandet av köp även av mindre omfattning lät bolaget noggrant besiktiga och värdera skogen. Det kunde trots allt inträffa, att ett köp måste forceras och att bolaget icke hann med en undersökning av skogen. En herr Medelberg hade för bolagets räkning inköpt avverkningsrätt till skog i Färila socken, men bolaget kunde snart nog konstatera, att skogen knappt var värd halva det värde, som man betalat för den.⁹⁾

1) Direktionsprotokoll 2/9 1871.

2) Direktionsprotokoll 3/1 1872.

3) Direktionsprotokoll 17/11 1870.

4) Direktionsprotokoll 7/10 1870.

5) Direktionsprotokoll 22/3 1871.

6) Direktionsprotokoll 19/10 1871.

7) Direktionsprotokoll 28/3 1871.

8) Direktionsprotokoll 26/4 1871.

9) Direktionsprotokoll 26/4 1871.

Ett hemman i Löfvik inköptes av bolaget för 14.500 rdr rmt. Hemmanets skogsareal utgjorde 670 tunnland och 78 tunnland ängar.¹⁾ De båda hemman, som av bolaget måste inköpas för flottledsbygge och som inköptes av Delsbo Hemmansinköps bolag, förvärvades för 12.700 rdr rmt.²⁾ En hemmanslott inköptes av Anders Jönsson i Hybo för 1.100 rdr rmt.³⁾

Bolagets ombud förvärvade avverkningsrätt till skog i Delsbo för 16.500 rdr rmt.⁴⁾ Samma uppköpare fick i uppdrag att köpa avverkningsrätt till Lillvalls skogar i Delsbo socken, men högsta budet var 32.000 rdr rmt. En enskild spekulant segrade och fick betala 40.000 rdr rmt.⁵⁾

Hemmansköp och förvärv av avverkningsrätter april 1872 till juli 1878.

Under denna period dominerar fortfarande förvärven av avverkningsrätter till skogarna, men det förekom även, att bolaget sålde sina inköpta hemman.

Hade bolaget köpt ett hemman, så ville det emellertid inte göra sig av med skogen. En torpare önskade skattelösa sitt torp, som hörde till ett bolagshemman, men detta måste bolaget förhindra, ty genom skattelösningen skulle torparen bli ägare av motsvarande andel skog.⁶⁾ Bolaget inköpte ett hemman i Torps socken, Medelpad, och samtidigt en rad avverkningskontrakt till skogar inom Delsbo och Norrbo socknar för 40.000 rdr rmt.⁷⁾ Ett hemman med god skog skulle inköpas för 7.500 rdr rmt.⁸⁾

Herrar Engelke och Fronell sålde av dem ägda 4 hemman i Delsbo socken, och erhöll de förutom inköpspriset 10.000 rdr rmt. Jorden till 2 av dessa hemman sålde bolaget för 1.200 rdr rmt respektive 3.500 rdr rmt - skogen behöll bolaget "som everldelig egendom".⁹⁾

1) Direktionsprotokoll 9/9 1871.

2) Direktionsprotokoll 26/4 1871.

3) Direktionsprotokoll 26/4 1871.

4) Direktionsprotokoll 12/8 1871.

5) Direktionsprotokoll 26/8 1871.

6) Direktionsprotokoll 15/5 1872.

7) Direktionsprotokoll 15/5 1872.

8) Direktionsprotokoll 21/9 1872.

9) Direktionsprotokoll 14/12 1872.

Bolaget var rakt icke hågat att betala vilket pris som helst för att komma över ett hemman, även om förvärvet kunde vara av betydelse ur flottledssynpunkt. Ett hemman salufördes för 15.000 rdr rmt, och det erbjöds bolaget, som även upplystes om att förvärvet vore bra för bolaget, som behövde hemmanet för sin flottled. Tullförvaltare R Engelke hade enligt vad bolaget utforskat endast betalat 6.000 rdr rmt för samma hemman och ville nu "preja" bolaget.¹⁾ Ett hemman Oppsjö n:o 5 inköptes av bolaget för 4.500 rdr rmt.²⁾ Ett hemman vid Klubbo flottled förvärvades för 4.000 kronor. I detta sammanhang lyckades bolaget inköpa vattenrättigheten i Klubboån, som efterfikades av enskilda spekulanter, och bolaget betalade för denna vattenrättighet 2.000 kronor.³⁾ Ett hemman Kjellbergsbo skulle försälgas på auktion, och eftersom bolaget fått veta, att de personer, som spekulerade på det samma, endast ville köpa det för att ställa till besvärligheter för bolagets flottning, beslöt styrelsen att till auktionen sända en man, som fick bjuda 3.000 kronor.⁴⁾ Vid samma styrelsesammanträde beslöts även att inköpa hemmanet n:o 3 Tjärösätter. Hemmanet hade vacker skog längs efter Lumpåns flottled.⁴⁾ Tydligt missade bolaget sin chans, ty i nästa direktionssammanträde beslöts att av Johan Olsson i Svala inköpa Kjellbergsbo för 4.000 kronor och ett annat hemman Tjärösätter för 13.000.⁵⁾ Ett hemman i Elfve beslöts inköpas för 12.000 kronor⁶⁾, och ett hemmansköp om 20.000 rdr rmt beslöts (ej angivet var eller namn på hemmanet).⁷⁾ Bolaget köpte av handlanden P Sundberg, Ljusdal, all den honom tillhöriga jorden i Mollong av hemmanet Hofsborg n:r 2, Ljusdals socken, för 4.000 kronor.⁸⁾ En del jord och skog, tillhörigt ett hemman i Delsbo socken, förvärvades för 3.700 kronor.⁹⁾ Styrelsen beslöt att köpa av bönderna Mårten Mårtensson i Hybo sons och Pehr Pehrssons i Hybo hemman, vilka erbjudits bolaget. Bolaget ville emellertid helst slippa köpa hemmanen utan endast dessa hemmans rättigheter i vattnet i Hyboån samt ett

1) Direktionsprotokoll 23/4 1873.

2) Direktionsprotokoll 1/5 1873.

3) Direktionsprotokoll 19/1 1874.

4) Direktionsprotokoll 7/2 1874.

5) Direktionsprotokoll 24/2 1874.

6) Direktionsprotokoll 10/3 1874.

7) Direktionsprotokoll 20/3 1874.

8) Direktionsprotokoll 24/10 1874.

9) Direktionsprotokoll 22/4 1875.

vid bäcken uppfört vattenverk.¹⁾ En del av hemmanet n:r 5 i Fjersätter, Delsbo socken, om 11 tunnland jord och 13 tunnland skogsmark inköptes av bondedottern Marta Pehrsson.²⁾ Styrelsen behandlade ett anbud om 10.000 kronor å ett hemman (ej nämnt var eller namn). För hemmanet utan skog var bonden bjuden 5.000 kronor. Intet beslut fattades, då man antog, att skogen utan hemman ej var värd mera än högst 3.000 kronor.³⁾ För bolagets räkning inköpte Grönstedt några hemman i Färila socken, vilka alltså övertogs av bolaget. Dessa hemmansköp företogs för att skydda bolagets vattenrätt såväl i Hybosjön som i Hyboån. Köpeskillingen var 21.000 kronor.⁴⁾ Samtidigt lyckades bolaget erhålla underskrifter av alla hemmansägare utom två att avstå sin vattenrätt i Hyboån mot fri sågning på bolagets såg i Hybo.⁵⁾ Bolaget var energiskt i fråga om att bevaka sina intressen vid Hybosjön. En person anhöll om lån av 4.000 kronor, och det beviljades, om han lämnade bolaget revers mot inteckningsrättighet i hans hemman såväl i Edänge som Ångsätra, och skulle han dessutom lämna bolaget skogsavverkningskontrakter samt bortarrendera Edängehemmanets vattenrättigheter i Hybosjön.⁵⁾ Med Olof Olofsson uppgjordes handel om hemmanet Hagen Na sub 3 under skiftet i Delsbo. Köpeskillingen var 2.000 kronor, "däremot trävarubolaget under femtio år behåller avverkningen å samma hemmans större söder om hemmanet belägna skogstrakt. Denna skog var upptaxerad "..... mot skyldighet för Olof Olsson att träffa sådan överenskommelse med ägare till den mark, varöver flottrännen från Jernvallssjön till Grytjen skall framdragas, att intet hinder möter för flottrännans framdragande i den riktning, som är utstakad."⁶⁾

Som av ovanstående framgår, gjorde bolaget under denna period flera hemmansköp, som närmast hade sin grund i att bolaget genom köpen ville undanröja hinder från bönderna vid anläggandet av flöttningsrännor. Direktionsprotokollen omtala, att bolaget sålt flera av de inköpta hemmanen. Så t.ex. såldes hemmanet Löfvik till Olof Ersson för

-
1) Direktionsprotokoll 31/8 1875.	4) Direktionsprotokoll 5/8 1875.
2) Direktionsprotokoll 21/2 1875.	5) Direktionsprotokoll 5/8 1875.
3) Direktionsprotokoll 7/4 1875.	6) Direktionsprotokoll 2/10 1876.

9.000 rmk mot villkor, att ut- och fäbodskogen till hemmanet skulle undantagas under loppet av 50 år för bolagets avverkning, och hemmansägaren hade under denna tid endast rätt till timmer för underhåll av byggnaderna på fäbodvallen samt nödigt stängselvirke och torrskog eller lövskog till vedbrand för fäbodvallen. Mulbetet skulle av köparen få begagnas.¹⁾ Till bonden Olof Ersson, Delsbo och Sjömyra, sålde Hudiksvalls trävaru AB från hemmanet Sjömyra No sub 1 i Delsbo socken hemmanet tillhörig odlade jord samt Sannäs skogsskifte. Den övriga delen av hemmanet, dvs huvudsakligen skogsmark och hemmanets vattenrättigheter medföljde ej i köpet. Köparen fick ikläda sig förbindelse att fullgöra de undantagsförmåner, som fanns å hemmanet, och för all framtid utgöra till Krona och Kommun alla hemmanets onera. Köpeskillingen var 3.500 rdr rmt.²⁾ Till bonden Jon Olsson och hustru Anna Oldsotter, Delsbo och Linfläck, sålde bolaget en hemmanslott i Överelfve för 800 rdr rmt. Vid köpet undantogs alla rättigheter å vatten och stränder, och bolaget förbehöll sig mark för flottrännor samt vägar för körning. "Gamle bonden P Skult får ha sin gårdstomt och stugubyggnad orubbad, så länge han lever, om han jämte gårdsfolk uppför sig ärligt och anständigt."³⁾

Till bonden Jon Pehrsson, Delsbo och Edsäng, såldes en del jord och skog från hemmanet Bjurnäs n:o sub 1 för 1.150 kronor.⁴⁾ Olof Håkansson i Dahlby ville köpa ett av bolagens hemman i Färila, men bolaget vägrade. Motiveringen i protokollet var: "Mannen i fråga är illa känd."⁵⁾ Handlanden C C Forsberg anhöll att få köpa jord från hemmanet i Storbyn, vilket beviljades för ett pris av 1.500 tunnlandet, men själva älvstranden fick icke försäljas.⁶⁾ Anders Skog i Delsbo hade ingivit anbud å bolagens hemman Isbo n:o 3 och Åbo n:o 1, och trots att direktionen fann detta anbud mycket lågt, blev det icke desto mindre antaget. Därvid förbehöll sig bolaget utskogen till Åbohemmanet "everldeligen" och oinskränkt nyttjanderätt till hemmanens

1) Direktionsprotokoll 13/11 1872.

2) Direktionsprotokoll 24/2 1874.

3) Direktionsprotokoll 17/4 1874.

4) Direktionsprotokoll 22/4 1875.

5) Direktionsprotokoll 23/1 1876.

6) Direktionsprotokoll 18/6 1877.

alla stränder och vattendrag. Köparen erhöll årligen under 10 års tid till gårdens underhåll 10 träd. Köparen fick vidare å utskogen taga alla för bolaget oanvändbara torra träd samt äger rätt till mulbete å den förbehållna utskogen. Köparen fick vidare förbinda sig att utgöra de födorådsförmåner, som enligt kontrakt är tillförsäkrade Per Jonsson i Isbo och hans hustru. Köpeskillingen var 2.500 kronor.¹⁾ Bolaget sålde ett torp av hemmanet Oppsjö n:o 5 inom Delsbo socken till skogvaktaren Eric Roslin i Oppsjö för 500 kronor. Köparen fick rättighet till vedbrand för eget behov å hemmanets skog, men därtill skulle endast få tagas torrskog och vindfällan. Köparen erhöll även rätt till mulbete å hemmanets skogsmark.

Under perioden 1872 till 1878 uppgjordes många nya avverkningskontrakt.

Olof Olofsson, Järvsö i Nybo, och Olof Engberg, Järvsö i Nordsjö, sålde avverkningsrätt till skogar i Järvsö socken emot en köpesumma av 52.000 rdr rmt. De nämnda personerna hade köpt avverkningsrätter av en hel rad bönder, men ingen av dessa hade upplåtit avverkningsrätt på längre tid än 20 år. Många avverkningskontrakt var på 15 år och enstaka på 10, ja 8 år. I de flesta kontrakt var också föreskrivet minimidimension. Arealen utgjorde 406 tunnland.²⁾ Bolaget råkade i tvist med bönderna i Lillherrdal om skogsavverkningskontrakternas tolkning, och styrelsen sände Regnander dit för att bilägga tvisten. 11 av hemmansägarna skrev på och intygade, att bolagets avverkning överensstämde med avverkningskontrakten. Bolaget ville nu söka vinna utskogen till evärdelig egendom, och några hade visat intresse för en sådan uppgörelse. Regnander skulle försöka genomdriva affären. Styrelsen ansåg, att "några hemman och hemskogsskiften torde måste köpas till samma pris och villkor som Voxna bolag betalar för att visa, att Trävarubolaget kan även i det fallet tävla med Voxna bolag."³⁾ Av direktionsprotokollet av den 7 augusti 1873 framgår, att styrelsen för resten av året ej kunde anslå mer än 50.000 rdr rmt till skogsköp och hemmanshandel. Den av Högs socknemän utbudna allmänningen skulle enligt styrelsen inköpas för 30.000 kronor, om den icke kunde erhållas billigare.⁴⁾ Avverkningsrätten till Pehr Anderssons i Tjärösätter

1) Direktionsprotokoll 29/10 1877.

2) Direktionsprotokoll 20/2 1873.

3) Direktionsprotokoll 6/4 1873.

4) Direktionsprotokoll 7/2 1874.

hemman köptes för ett pris av 4.000 kronor.¹⁾ Av ovan nämnde Olof Olsson i Nybo och Olof Engberg i Nordsjö inköptes avverkningsrätter för 110.000 kronor.²⁾ Avverkningsrätt till skog, omfattande 88 tunnland, inköptes av Olof Haglund, Ljusdal, för 5.000 kronor.³⁾ Några personer från Arbrå hade tillhandlat sig avverkningsrätter till stora skogsområden i Arbrå och Undersviks socknar, och de erbjöd nu bolaget att köpa dessa avverkningsrätter för 75.000 kronor. Bolaget värderade dem till endast 40.000 kronor, och trots att säljarna sänkte priset till 40.000 kronor, ville bolaget ej göra någon affär.⁴⁾ Med Pehr Ersson i Bogården förde styrelsen underhandlingar om inköp av honom tillhöriga på avverkning köpta skogar i Arbrå och Undersvik, gränsande till bolagets skogar i dessa trakter, och styrelsen beslöt föreslå bolagsstämman, att dessa skogar skulle inköpas, om Pehr Ersson sänkte sitt pris till 50.000.⁵⁾

Från denna period 1872 - 1878 kan för övrigt noteras, att grosshandlare J E Francke, Stockholm, som innehade 132 aktier i Hudiksvalls trävaruaktiebolag, fordrade, att bolaget skulle köpa hans aktier för 5.000 kronor stycket, eller också skulle bolaget lämna i Franckes makt att ställa och styra efter eget gottfinnande, och Francke hotade även att tvinga bolaget till likvidation, om ej hans villkor uppfylldes. På detta Franckes hotfyllda brev svarade bolaget, att det var villigt att erbjuda Francke 1/2 million kronor för de 131 aktierna. Bolaget hade frågat sin agent i London, Braddick, om han var villig att övertaga någon del av Franckes aktier, och Braddick svarade, att om Francke antog ett anbud om 1/2 million kronor för de 131 aktierna, var Braddick villig att övertaga 31 stycken.⁶⁾

För att belysa nämnde Braddicks förhållande till Hudiksvalls trävaruaktiebolag anföres några punkter av ett kontrakt, som upprättades mellan bolaget och Braddick enligt direktionsprotokoll av den 9/9 1874. Hudiksvalls trävaruaktiebolag överlämnade enligt kontraktet

1) Direktionsprotokoll 4/3 1874 och 5/3 1874.

2) Direktionsprotokoll 31/10 1874.

3) Direktionsprotokoll 14/12 1874.

4) Direktionsprotokoll 25/2 1876.

5) Direktionsprotokoll 25/9 1876.

6) Direktionsprotokoll 19/5 1877.

till Bampfild Braddick från London försäljningen av sina såg-
till-
verkningar för nästkommande år. Braddick skulle åtnjuta 2 % i för-
säljningsprovision. Bampfild Braddick å sin sida skulle för Hudiks-
valls Trävaruaktiebolag öppna en kredit på 40.000 pounds sterling,
"vilket belopp bolaget äger rättighet på sig indraga genom tre måna-
ders växlar under december månad detta år och januari, februari,
mars månader nästkommande år, med cirka 8.000 pounds i månaden, och
skall å förskottet beräknas ränta efter sex per hundra per år.
Sagda förskott återbetalas sålunda, att vid varje skeppning göres
en avslutning av omkring 2 1/2 pounds per Standard, varpå växlar av
Trävarubolaget utställas på Köparna till min Braddicks ordres."¹⁾

År 1876 uppgjordes ett kontrakt med Braddick, som innehöll bl.a.
följande bestämmelser, att Hudiksvalls trävaruaktiebolag överlämnade
till Braddick försäljningen av alla sina såg-
till-
verkningar för år
1877, 1878 och 1879, nämligen det, som blivit sågat till 1 oktober
1879. Braddick skulle för dessa försäljningar få en provision av
3 (tre) procent. Braddick skulle för bolaget öppna en kredit av
40.000 pounds sterling, "vilket belopp bolaget äger rättighet på mig
indraga genom tre månaders växlar under januari, februari och mars
månader varje år och november och december året förut med cirka 8.000
pounds sterling i månaden, och skall å förskottet beräknas sex pro-
cents ränta per år. Sagda förskott återbetalas sålunda, att bolaget
remitterar till Braddick dokumenterna för varje skeppning med växlar
på köparen för lastens värde och fraktförskott, ställda till Braddicks
ordres, vilka växlar, så fort de äro accepterade, krediteras bolaget
å den dato, de äro betalbara med vanligt förbehåll, att de infrias.
Halva växelbeloppet å trävarornas värde skall Braddick behålla som
avbetalning å lämnade förskottet, och den andra hälften jämte frakt-
förskottet har bolaget rättighet indraga åtta dagars "sight" på
Braddick, så fort växlarna äro accepterade, allt med 6 procents rän-
ta å konto beräknas."²⁾

År 1877 var bolaget i behov av ytterligare kredit på 20.000 pounds
sterling, och Braddick lämnade denna kredit. Med anledning därav

1) Direktionsprotokoll 9/9 1876.

2) Direktionsprotokoll 15/9 1876.

upprättades ett kontrakt mellan bolaget och Braddick, vari bl.a. bestämdes, att Hudiksvalls Trävarubolag erhöll rättighet att på Braddick trassera under februari och följande månader till den 15 juni detta år "efter förefallande behov 20.000 pounds sterling, dock så, att vad som möjligen behöver trasseras sker på 3 månaders växlar", som Braddick förband sig att acceptera. Räntan på denna extra kredit var 6 %, och 1 procent skulle betalas i kreditiv avgift eller 200 pounds sterling.¹⁾

Inköp av avverkningsrätter och hemman under perioden april 1878 till augusti 1883.

Styrelsen beslöt inköpa Olof Olssons i Långbo hemman, om hemmanet kunde förvärfvas till någorlunda gott pris. Det vore viktigt för bolaget att komma i besittning av hemmanet, ty om hemmanet kom i andra händer, riskerade bolaget trakasserier vid flottningen i sjön Lången.²⁾ Styrelsen beslöt inköpa hemmanet n:o 1 Aspan, som skulle säljas på konkursauktion. Detta köp beslöts av det skälet, att bolaget redan tidigare på året förvärvat "de båda på andra sidorna om Ljusne älv belägna hemmanen Aspsveden med god skog och fördelaktiga utdrivningsförhållanden", och bolaget erhöile genom det föreslagna köpet en god skogstillgång på ett och samma ställe.³⁾ Hemmanet Edänge sub 4 i Ljusdal vid Hybosjön skulle inköpas av den orsaken, att bolaget skulle disponera strand och vatten, som var viktigt för timmerhanteringen i Hybosjön.⁴⁾ Ett hemman köptes i Lillherrdal för 12.000 kronor⁵⁾, och ett hemman i Lia beslöt man köpa för 8.000 kronor.⁶⁾ De båda sista köpen har inte motiverats enligt direktionsprotokollen.

Avverkningsrätt till skog från Ulfsjöbys hemman köptes för 30.000 kronor, och styrelsen ansåg, att timmertillgången till fullo motsvarade köpesumman, och med köpet följde rätt till disposition av flottvatten.⁷⁾ Häradshövding Wennberg och häradsskrivare Lindblad hade av hemmansägare i Lillherrdal köpt flera avverkningsrätter, och dessa

-
- 1) Direktionsprotokoll 6/2 1877.
 - 2) Direktionsprotokoll 9/3 1880.
 - 3) Direktionsprotokoll 27/11 1880.
 - 4) Direktionsprotokoll 5/10 1882.
 - 5) Direktionsprotokoll 8/3 1883.
 - 6) Direktionsprotokoll 13/4 1883.
 - 7) Direktionsprotokoll 13/1 1881.

ville nu bolaget gärna i sin tur inköpa. Anledningen till köpet var, att bolaget måste skydda sig mot hinder för fullständig avverkning inom upplåtelsetiden av den förut köpta skogen inom Lillherrdal, "ifall nämligen, till följd av nu pågående laga skifte, hinder för timmeravverkningen inom Lillherrdals under åtskilliga år skulle kunna uppstå."¹⁾ Bolagets anbud uppgick till 20.000 kronor.¹⁾ Av Lars Larsson i Fagerfall, Bjuråker socken, köpte bolaget avverkningsrätten på 25 år till hemmanets skog för 6.000 kronor.²⁾ För den osålda delen av hemmanets Lin n:o 15 i Bjuråker skog, dvs avverkningsrätten till den, betalade bolaget 5.000 kronor. Det var utskog och fäbodskog.³⁾

Med andra bolag stötte bolaget samman vid olika tillfällen. Styrelsen beslöt att taga ut stämning å Strömbacka bruksägare eller numera aktiebolaget Iggesunds bruk för att söka återvinna en avverkningsrätt å en skog under bolagets hemman Stormörtsjön n:o 2.⁴⁾ Oklarhet rådde beträffande bolagets och herrar Dickssons skogsskiften vid sjön Lillnaggen i Torp, och den uppdragna gränsskillnaden mellan nämnda skogsskiften måste granskas.⁵⁾ Grosshandlare W H Kempe skrev och klandrade bolaget, för att det med sin avverkning i Färila gått in på Voxna bolags andel. Styrelsen beklagade detta "varigenom man ytterligare uppretat den mot Trävarubolaget förut ovänligt stämde Hr Kempe". och man beslöt att skriva till Kempe och avge en förklaring.⁶⁾ Kempe tycks dock icke ha påverkats i vänligare riktning mot bolaget av denna skrivelse, ty av direktionsprotokollen framgår, att grosshandlare Kempe väckt rättegång mot Trävarubolaget, och att denna rättegång antagit en hotande karaktär. Direktionen oroades i hög grad, ty en olycklig rättegång kunde betyda, att bolaget bleve avstängt från sin största skogstillgång (Lillherrdal) och sedan kanske inte hann avverka den, innan avverkningstiden gick ut och kanske gick miste om skog "till kanske flera hundra tusen kronors värde."⁷⁾ Det var därför nödvändigt att grundligt studera förhållandena i Lillherrdal, och

-
- 1) Direktionsprotokoll 4/3 1881.
 - 2) Direktionsprotokoll 9/11 1882.
 - 3) Direktionsprotokoll 9/11 1882.
 - 4) Direktionsprotokoll 21/8 1878.
 - 5) Direktionsprotokoll 21/8 1878.
 - 6) Direktionsprotokoll 24/11 1882.
 - 7) Direktionsprotokoll 16/1 1883.

Julius Brun fick i uppdrag att resa dit och uppgöra en plan för skyddande av bolagets intressen. Planen gick ut på att på alla sätt påskynda skiftet i Lillherrdal, och det gjordes, om skiftet kunde bedrivas så, att en byadelning först företoges, och denna delning bleve stadfäst samt att därefter delning företoges mellan de särskilda hemmansägarna eller åborna. Brun hade lyckats vinna lantmätaren för denna metod, och styrelsen beslöt nu att uppsätta en skrivelse och ingå med denna till Kungl. Maj:t och anhålla om ovan beskrivna tillvägagångssätt för skiftets fullbordande. Handlingen skulle man försöka få undertecknad av så många hemmansägare som möjligt, "helst i s.k. sjöbygden".¹⁾ Skiftesförrättaren i Lillherrdal, ingenjör Bäckström, hade förklarat, att om Kungl. Maj:t ger sitt tillstånd, skulle byadelningen kunna vara avslutad och fastställd till 1884 års slut, så att bolaget ej längre behövde hindras i sin timmeravverkning på grund av skiftesförhållandena. För att befrämja skiftets påskyndande beslöt man att till ingenjör Bäckström utbetala 15.000 kronor, om byadelningen kunde vara genomförd innan 1887 års utgång, så att man kunde få fastställelse för åtminstone några byar, och bolaget kunde börja sin timmeravverkning.²⁾ Penningsumman skulle utgå för "de ökade kostnader, bemödanden och ansträngningar", som var förenade med skiftets påskyndande.

Disponent Regnander hade gjort en utredning, vari han kom till det resultatet, att det skulle vara skäl att till W Kempe på Voxna försälja de s.k. Lindbladska skogsköpen, som häradshövding A Vennberg sålt till Hudiksvalls trävaruaktiebolag. Regnander hade t.o.m. gett löfte därom. Julius Brun underkände fullständigt Regnanders förslag. De s.k. Lindbladska skogsköpen utgjorde "en hämsko på hr Kempe i hans oädla strävan att hindra Trävarubolaget från avverkning i Lillherrdal, och att det var alldeles påtagligt inför vanlig sund beräkning, att om hr Kempe lyckades erhålla dessa skogsköp, så skulle han därigenom få den allra största anledning att göra allt för att stänga Trävarubolaget från sin timmeravverkning under laga skiftets pågående och

1) Direktionsprotokoll 8/2 1883. Det förfaringssätt, som Hudiksvalls trävarubolag önskade för skiftet, hade Kungl. Maj:t beviljat för Gävleborgs län och en del av Jämtland.

2) Direktionsprotokoll 8/2 1883.

sedan söka draga ut tiden för skiftet genom krångel och besvär, så att Trävarubolaget icke skulle kunna medhinna att under de återstående avverkningsåren tillgodogöra sig den i Lillherrdal förvärvade skogen utan skulle möjligen förlora skog för en eller annan miljon kronor och genom att i stället nödgas fylla sitt årliga behov av sågtimmer genom "köptimmer" till dubbelt pris mot det egna förtynga bolagets rörelse på samma gång, som härigenom bolagets framtida varaktighet skulle i hög grad försvagas."¹⁾ Brun ansåg Regnanders förslag vara, som om Kempe hade gjort det, och kunde ej förstå, hur trävarubolagets disponent kunde komma med ett sådant. De övriga styrelseledamöterna instämde med Brun.¹⁾

Redan följande dag hölls nytt sammanträde, och under dagen hade underhandlingar förts med Kempes ombud, som infunnit sig i Hudiksvall. Vid sammanträdet måste styrelsen göra avsevärda medgivanden till Kempe, bl.a. löfte om att försälja till hr Kempe den mindre del av Lillherrdalsskogen, som måste drivas till Voxna älv, "förutsatt att herr Kempe ville derföre betala någorlunda efter gångbart pris per timmerblock."²⁾

Från denna period 1878 - 1883 noteras, att styrelsen 1879 talar om "den närvarande ogynnsamma penningställningen och rådande misstro till nästan allt vad industri och näringar heter - en misstro, som börjat sträcka sig även till åtskilliga bankinrättningar - och för att under närvarande kritiska tid dels använda all misstanke eller fruktan, att Helsingbanken genom sina förbindelser med Trävarubolaget skulle befinna sig eller komma i någon fara, och dels för att på samma gång under närvarande svåra penningförhållanden, hos Helsingbanken förskaffa åt Trävarubolaget en större assistance i mån av behov för bolagets rörelse och föreliggande övriga utgifter, så beslöts - till vinnande av dessa båda viktiga mål - att till Helsinglands enskilda bank såsom säkerhet för samtliga de penningetransaktioner, Trävarubolaget har med banken, överlämna dels Trävarubolagets avverkningskontrakter inom Lillherrdal dels, om det fordrades för vidare låns bekommande, skogsavverkningskontrakter för de s.k. Westra Helsinglands skogarne"³⁾

1) Direktionsprotokoll 16/3 1883.

2) Direktionsprotokoll 17/3 1883.

3) Direktionsprotokoll 17/4 1879.

Styrelsen undertecknade kontrakt om fortsatt kredit å 100.000 riksmark hos hr H Pontoppidan o &, Hamburg. Krediten skulle gälla till 30 juni 1879.¹⁾ Denna tid var emellertid för kort, och Regnander, som skulle resa till Braddick i England, fick i uppdrag att försöka utverka förlängd kredit.²⁾ I slutet av år 1878 hade bolaget dragit för stora belopp på Braddick i London, ett förhållande, på vilket Braddick anmärkte. Brun och Regnander fick i uppdrag att tillskriva Braddick, att bolaget varit tvunget att för alla utgifter under december månad lita till Braddick på grund av den knappa penningtillgången i Sverige.³⁾ Braddick hade även förfrågat sig om bolagets sätt att bedriva rörelsen, och för att klarlägga förhållandena reste Regnander till London.⁴⁾ Kommen till London telegraferade Regnander till styrelsen och meddelade, att det stora virkespartiet i London ej hade kunnat säljas till lämpligt pris och att Braddick ville låta försälja det på auktion. Styrelsen kunde inte tvinga Braddick att ännu längre ligga i förskott för detta virke och måste överlämna till Braddick och Regnander att handla efter eget omdöme.⁵⁾ Regnander skulle med Braddick underhandla om bolagets finanser. Braddick lämnade generalagenturen för Trävarubolaget, och den övertogs av Simson & Mason i London. Dessa herrar skulle förskottera 60.000 pounds sterling, men de betingade sig som förlagsgivare "100 bolagets gemensamt ägande aktiebrev" som hypotek. Till Braddick översände bolagets obligationer till ett belopp av 450.000 kronor, vilka Braddick "lovat övertaga såsom avbetalning på hans hos bolaget ägande fordran".⁶⁾ Styrelsen beslöt sända Regnander till Christiania för att hos Fritiof Plahte utverka en kredit på 10.000 pund.

I juni år 1879 utbröt strejk bland arbetarna såväl vid Brädgården som sågverken i Hudiksvall och Forssa. De strejkande arbetarna sökte med våld hindra arbetets upptagande, varför borgmästaren i Hudiksvall rekvirerade militär. Styrelsen för bolaget beslöt söka vräkning av arbetarna. Tillstånd till vräkning gavs av K B efter bolagets hemställan därom, i vilken hemställan det bl.a. hette "..... oaktat de

1) Direktionsprotokoll 4/12 1878.

2) Direktionsprotokoll 27/1 1879.

3) Direktionsprotokoll 23/12 1878.

4) Direktionsprotokoll 9/1 1879.

5) Direktionsprotokoll 7/5 1879.

6) Direktionsprotokoll 18/2 1879.

upphört med arbetet vägra att godvilligt avflytta från de bostäder i bolagets kaserner, som de utan avtal eller förbindelser från bolagets sida hittills tillåtits begagna, anhålles vördsamt om laga handräckning för deras vräkning, ävensom att då de enligt närslutna bevis blivit ordentligt uppsagda till avflyttning i anledning av frånvaron av varje slags hyresavtal."¹⁾ Arbetare från andra håll anställdes, och därvid måste bolaget ändra sin inställning, ty styrelsen måste vidgå, att "sågarbetarnas avlöning härstädes i verkligheten är något lägre än vid andra sågverk Norr och Söder om oss". En revision av lönebestämmelserna vidtogs, hur svårt det än kändes för styrelseledamöterna "..... någon jämkning till förbättring för sågverksarbetarna vore tillrådlig, hur usel och nära förlustbringande trävarurörelsen för närvarande än är."¹⁾

Militärerna blev föremål för stor omsorg från bolagets sida. En lämplig person skulle anställas, för att manskapet skulle få sådan spisning, att det "därmed kunde finna sig fullt belåtna". Officerare och underofficerare skulle på trävarubolagets bekostnad intaga sina måltider på Stadshuset.²⁾ När strejken var slut, beslöt bolaget för att lämna "ett synligt bevis för sin erkänsla" inbjuda de för strejkens undertryckande kommenderade "Herrar Officerare jämte Översten för Helsinges Regemente samt Konungens Befallningshavandes Ombud m.fl." till middag på stadshuset. Underofficerarna inbjöds jämte bolagets inspektorer och kontorspersonal till "en sexa på Kullen". Underofficerarna tilldelades vardera 2 specier (tre underofficerare) och var och en av soldaterna 2 kronor. Strejken kom således att vara en dyrbar historia för bolaget, och det ligger, tycker jag, en suck av lättnad i styrelsens protokoll för den 12 juni 1879: "Truppen skulle på Trävarubolagets bekostnad transporteras till Söderhamn med ångfartygen Aktiv och Saltvik, vilket ansågs bli det billigaste sättet."

Hemmansköp och förvärv av avverkningsrätter april 1883-december 1895.

Bolaget inköpte ett hemman i Lillherrdal för 7.500 kronor, varigenom bolagets ställning i Lillherrdal konsoliderades.³⁾ Beslöt styrelsen

1) Direktionsprotokoll 8/6 1879.

2) Direktionsprotokoll 9/6 1879.

3) Direktionsprotokoll 4/8 1883.

att inköpa hemmanet Edänge sub 3 av Anders Olsson och Hustrun Sara Persdotter för 4.500 kronor. Motiv för detta köp var vinster, som kunde göras i fråga om skog, jord och vatten.¹⁾ Ytterligare ett hemman i Lillherrdal inköptes.²⁾ För att erhålla tillräckligt utrymme vid Hybosjön för den snart blivande järnvägen och för de anläggningar, som trävarubolaget ska göra där, beslöt direktionen inköpa följande hemman i Hybo: Ett hemman av Hans Nilsson för 7.500 - 8.000 kronor, ett hemman av Jöns Olsson för 8.000 - 9.000 kronor och ett tredje hemman, som ej är specificerat. Dessa hemman ägde de bästa vikarna av Hybosjön, och det var därför av största vikt, att trävarubolaget kunde underlägga sig dem.³⁾ Inköp av ytterligare två hemman i Lillherrdal behandlades av styrelsen. Inköpen motiverades av att trävarubolaget svårligen kan på billigare sätt arrendera fina skogsbesittningar till gagn för framtiden.⁴⁾ Styrelsen godkände köp av hemmanen n:o 19 och 31 i Lillherrdals kyrkby för 30.000 kronor.⁵⁾ Styrelsen diskuterade ett inköp av hemman i Färila och beslöt, att inköpet skulle ske för en kostnad av 10.000 kronor. Hemskogen beräknades till högst 3.000 kronor, utskogen beräknades ge en vinst av 3.000 kronor och själva hemmanet till 3.500 kronor (brandförsäkrat till 6.970 kronor) samt vattenrätten till minst 500 kronor. Med särskild hänsyn till vikten av att bolaget hade något att säga till om vid Ygedammen, godkändes detta köp.⁶⁾ Hemmanet Ofvanåker n 1 i Delsbo skulle, enligt vad styrelsen erfarit, försälgas på exekutiv auktion. Bolaget hade penninginteckningar för 6.041 kronor förutom 4 skogsavverkningsinteckningar (två på 4.500 kronor), och då dessa icke kunde skyddas genom anbudet 6.500 kronor, beslöt styrelsen sända en tjänsteman till auktionen för att bjuda 8.000 kronor.⁷⁾ Frågan om att inköpa Långsbo och Gäddviks hemman i Delsbo blev aktuell, på grund av att det begärts reglering av flottleden efter Häråns och Storåns vattendrag. "varöver bolaget haft mångåriga olägenheter och tvister genom åtskilliga kanaljer, som sökt roffa åt sig penningar på bolagets bekostnad." Hemmanen värderades till 21.400 kronor eller minst 16.000 kronor utan skog. Skogen beräknades till 23.000 kronor. Bolaget ville köpa dessa

1) Direktionsprotokoll 3/12 1883.

5) Direktionsprotokoll 25/4 1884.

2) Direktionsprotokoll 29/11 1883.

6) Direktionsprotokoll 8/7 1884.

3) Direktionsprotokoll 7/12 1883.

7) Direktionsprotokoll 12/6 1885.

4) Direktionsprotokoll 18/1 1884.

hemman, ty därigenom erhöills en fördelaktigare flottning till och genom Långsbosjön genom att helt och hållet disponera sjön och vattendraget. Utdrivningen från en del skogstrakter skulle bli billigare liksom flottningen, och vinsten av detta kunde beräknas till 10.000 kronor. Slutligen menade styrelsen, att man miste en "stygg" konkurrent i dessa trakter genom att köpa hemmanen.¹⁾ Styrelsen föreslog även, att bolaget skulle inköpa hemmanet Halla n:o 3 i Arbrå socken, som hade vacker och sparad skog för 60.000 kronor.²⁾ Hemmanet Kyrkbyn n:o 2 i Bjuråker beslöts inköpas för 5.000 kronor. Bolaget hade redan avverkningsrätt till detta hemmans utskog men ej till hemskogen, som bara den beräknades ge ersättning för hela köpesumman. Hemmanets innehavare säljer på grund av penningbehov.³⁾ En hemmanslott av n:o 2 i Hybo, som låg vid Hybosjön och gick ned till sjöstranden, köptes för 2.000 kronor. Köparen erhöill dessutom fri sågning av 500 stockar och ribbved i fem års tid.⁴⁾ Ett hemman i Sunnanå inköptes för cirka 9.000 kronor. Intet motiv till köpet angives - förmodligen inköptes det, därför att det kunde fås mot en ringa köpesumma.⁵⁾ Ett köp av hemmanet Sörväna n:o 2 i Delsbo för 9.000 kronor godkändes och detta därför, att skogstillgången undersökts och befunnits vara god.⁶⁾ En person Aug. Pettersson hade varit besvärlig och väckt processer både mot staden och Trävarubolaget, men nu hade bolagets styrelse fått veta, att staden för ca 8.000 kronor blivit ägare till en i bemälda Petterssons hemman Överberga n:o 1 i Idenors socken intecknad skuldsedel, och bolaget bjöd nu för denna 15.000 kronor. Med tanke på de processer, som väckts av Pettersson både mot staden och Trävarubolaget och vilka ännu ej hade avgjorts i högsta instans, borde man se till, att denna skuldsedel ej kom i andra händer än stadens eller trävarubolagets. Styrelsen hade hört, att anbud hade givits till staden med någon tusenlapp överstigande 8.000 kronor, och det var därför Trävarubolaget dök upp med sitt anbud i rädsla för att stadsfullmäktige skulle antaga anbud från "andra händer".⁷⁾ Av protokoll från 1895, där ett sammandrag av 1894 års räkenskaper förekommer, framgår, att under år 1894 inköpts hemman för 5.600 kronor.⁸⁾

1) Direktionsprotokoll 13/8 1885.

2) Direktionsprotokoll 17/9 1885.

3) Direktionsprotokoll 17/9 1885.

4) Direktionsprotokoll 24/1 1887.

5) Direktionsprotokoll 21/10 1887.

6) Direktionsprotokoll 30/12 1887.

7) Direktionsprotokoll 30/11 1888.

8) Direktionsprotokoll 26/5 1895.

Avverkningskontrakt till hemmanen kyrkbyn 3 och 5 i Bjuråker på åtta år beslöts av styrelsen, då nu flottled blivit upptagen från Ahlsjön till Svåga älv. Köpesumman var 13.000 kronor, och styrelsen beräknade värdet till minst 21.000 kronor.¹⁾

På auktion av avverkningsrätt till skog å Agön bjöd bolaget 10.000 kronor, men drätselkammaren ville ha 12.000. Bolagets styrelse beslöt besiktiga skogen för att se, om den var värd det begärda beloppet, och ansåg sig icke längre bundet av det förra budet.²⁾ Styrelsen beslöt att av inspektör Tannlund övertaga avverkningskontraktet till hemmanet Lillherrdalen 1 för 25.000 kronor. Ett tidigare krav av Tannlund på 30.000 hade avvisats.³⁾ Beslöt styrelsen att inköpa avverkningsrätt till hemmanet Spångmyra n:o 7 Bjuråker för 3.125 kronor, vilket beräknades ge en vinst av 979 kronor.⁴⁾ Styrelsen beslöt inköpa en avverkningsrätt till skog, tillhörande bonden Prins hemman i Eckelsbo, och "som detta kontrakt innehöll den förklaring av Prins, att han nu dragit sig till minnes, det han förut medgivit bolaget fri och obehindrad flottled i Storåns och Eckelsboåns vattendrag, och således nu återkallade den rättegång, han väckt mot bolaget, så beslöts nu särskilt att genom Brun till Kungl. Maj:t i dess justitiedepartement inlämna dels ett exemplar av med åtföljande förklaring av Prins"⁵⁾ Ordföranden redogjorde för de köp av avverkningsrätter, han uppgjort med brukspatron Vilhelm Aug. Söderhjelm. Av Söderhjelm inköptes avverkningsrätten på sex års tid till avverkning av timmerskog på WesterÅcka skogsområde inom Enångers socken, lydande under Långvinds bruk, för 21.000 kronor samt på sex års tid till avverkningsrätt på Storås allmänning i Enångers socken, även det lydande under Långvinds bruk för 200.000 kronor. Anledningen till dessa köp var fördelen av en jämnare tillgång under avverkningsåren på företrädesvis grövre och ren skog, som passade för större bredder sågat virke och med furuskog.⁶⁾ Köpebrevet upplästes och godkändes av styrelsen.⁷⁾ Styrelsen godkände ett förslag om inköp av avverkningsrätten till Orsa blockskogen för 162.500 kronor och för betalning av köpesumman upptogs ett lån i Sundsvalls enskilda bank på 160.000 kronor⁸⁾. Skuldsedeln var på sex månader

1) Direktionsprotokoll 18/1 1884.

2) Direktionsprotokoll 15/2 1884.

3) Direktionsprotokoll 10/4 1884.

4) Direktionsprotokoll 4/9 1884.

5) Direktionsprotokoll 17/9 1885.

6) Direktionsprotokoll 13/2 1890.

7) Direktionsprotokoll 23/2 1891.

8) Direktionsprotokoll 23/2 1891.

med sex % ränta.¹⁾ Enligt ett utarbetat sammandrag av 1894 års räkenskaper framgick, att bolaget förvärvat avverkningsrätter för 69.993 kronor under år 1894.²⁾ Bolaget inköpte avverkningsrätt till skog av brukspatron A W Söderhjelm för 160.000 kronor.³⁾

Åtskilliga hemman försåldes av bolaget under perioden. Bolagets Björka hemman såldes år 1884.⁴⁾ Bolaget hade försökt sälja hemmanet Bogården i Arbrå vid flera tillfällen men misslyckats. Nu hade man lyckats sälja det till bonden Erik Ersson för 3.000 kronor med undantag av all skog så när som på 50 tunnland hemskog. Samtidigt inköptes Erssons hemman i Eckelsbo för 3.000 kronor, och detta senare för att bolagets ägande skog skulle vara samlad på ett ställe efter Storåns vattendrag.⁵⁾ Bolaget hade för några år sedan måst köpa en del av hemmanet Björka n:o 1, där Lampå kvarn var beläget, för 3.000 kronor. Nu sålde man denna del till P M Johansson. Bolaget hade bara lidit förluster, och det var nu nöjt med försäljningen. Rätt till stränder, vatten och genomfart i kvarndammen för timmerflottningen förbehölls naturligtvis trävarubolaget i köpeuppgörelsen.⁶⁾ Priset var 3.000 kronor. Bolaget sålde till inspektör Aug. Nyholm kronoskattehemmanet Backa n:r 3 i Arbrå socken med fräntagen utskog i Bjerkbo och Norrbo allmänning för 10.000 kronor. "Hela affären tedde sig som en ordinär köptimmeraffär, men med hänsyn till det betryckta tillstånd, vari allt jordbruk nu hålles av statsmakterna här i landet, ansågs bäst att befria sig från hemmansbruket."⁷⁾ Hemmanet Eckelsbo W 4 skulle, beslöt styrelsen, säljas för 3.000 kronor. I köpet ingick ej hemmanets utskog, strand och vattenrätt. Om det ej gick att sälja för begärda summa, skulle priset nedsättas till 2.500 kronor.⁸⁾ Ett hemman i Bjuråkers socken med litet skogsanslag - skogen behöll bolaget - såldes för 3.005 kronor.⁹⁾ Hemmanet Yg n:o 1 i Färila med alla inägor och en skogsbit såldes för 3.400 kronor. Hemmanets utskog behöll bolaget. "Försäljningen behandlas som avsöndring, dvs köparen utgör alla onera."¹⁰⁾

-
1) Direktionsprotokoll 23/2 1891.	6) Direktionsprotokoll 4/3 1886.
2) Direktionsprotokoll 26/4 1895.	7) Direktionsprotokoll 13/7 1887.
3) Direktionsprotokoll 9/11 1895.	8) Direktionsprotokoll 21/11 1887.
4) Direktionsprotokoll 1/5 1884.	9) Direktionsprotokoll 16/5 1890.
5) Direktionsprotokoll 4/3 1886.	10) Direktionsprotokoll 15/8 1890.

Vid styrelsens sammanträde år 1887 behandlades bolagets jordegendomar och deras skötsel, varom anfördes, att "då av räkenskaperna framgått, att skötandet av bolagets jordegendomar på flera ställen medförde stora omkostnader utan på något sätt motsvarande fördel, beslöts, att de för bolagets rörelse överflödiga jordegendomarna skulle utarrenderas med tillträde för arrendator den 14 mars 1888.¹⁾ Förvaltare Hellström hade uppgjort arrendekontrakt för Långsbo och Krusänga i Delsbo samt Hamre, Solberg och Storbyn i Idenor, och direktionen antog dessa arrenden, trots att de var mycket låga. Det var bättre för bolaget att antaga dem, än att bolaget fortfarande skulle "göra direkt förlust på jordbruket å dessa hemman."²⁾ En arrendator John Palmberg hade fått arrendera Björkhammar, men han skötte icke denna jordegendom.³⁾ Då nu hans femåriga arrende gick ut, skulle man företaga syn, innan man antog någon ny arrendator.⁴⁾

De gamla stridigheterna med W H Kempe bilades genom tillmötesgående från bolagets sida. Bolaget beslöt nämligen, att Voxna bolag skulle med lika del som Trävarubolaget ingå i den reglering för timmerflottning, varom trävarubolaget gjort ansökan.⁵⁾ Med Olof Wijk o &, Göteborg, hade bolaget råkat i tvist om flottning och strömbyggnader i Björkån å Carlstrands kronopark. För Wijks räkning skrev nu L Waern och föreslog en kompromiss, vilket trävarubolagets styrelse gick med på.⁶⁾ Ljusne-Woxna bolagets förvaltare hade skrivit och klagat över att trävarubolagets inspektor i Lillherrdal hade tillställt Ljusne-Woxna "en oförskämd, i rå ton hållen skrivelse". Direktionen sade sig ogilla denna skrivelse, och Tannlund skulle allvarligen tillhållas att "avstå från sitt prejeri mot Woxna bolag eller åtminstone bruka ett hyfsat språk i sina framställningar mot detta bolag, och detta såvitt Tannlund skall kunna vara kvar i Trävarubolagets tjänst."⁷⁾ Bergviks bolag hade köpt ett par hemman i Lillherrdal, på vilka hemman trävarubolaget inköpt avverkningsrätt, men eftersom inteckningarna i hemmanen ej var klara, fick trävarubolaget nu brått att söka få till stånd en uppgörelse med Bergvik. Trävarubolaget fick betala ersättning

-
1) Direktionsprotokoll 21/10 1887.	5) Direktionsprotokoll 1/8 1883.
2) Direktionsprotokoll 30/6 1888.	6) Direktionsprotokoll 4/8 1883
3) Direktionsprotokoll 21/5 1890.	och 31/8 1883.
4) Direktionsprotokoll 6/12 1890.	7) Direktionsprotokoll 5/3 1885.

till Bergvik och Ala för åren 1879-1887 för det timmerbelopp, som tillkommit Bergvik och Alas nyförvärvade hemman Kyrkbyn W 16 och Östanå W 13, i vilka hemman trävarubolagets kontrakter icke voro lagligen intecknade.¹⁾

Den under föregående perioden av bolaget till Kungl. Maj:t ingivna nådiga ansökan om en sådan form för skiftesförrättningen, att densamma kunde påskyndas, blev av Kungl. Maj:t bifallen.²⁾

Bolagets agenter Simson och Mason fick besked om att om de skulle vara kvar som agenter, så fordrade bolaget en trasseringsrätt på 40.000 pund, och bolaget skulle till dem betala 3 % på minst 20.000 standards skeppning per år. Om Simson och Mason inte ville sätta trasseringsrätten högre än 30.000 pund, så ville inte bolaget betala 3 % på mer än 10.000 standards skeppning och 2 % på det, som säljes därutöver.³⁾ Herrar Simson och Mason svarade, att de tog agenturen för 2 % på vad de sålde, och direktionen beslöt antaga detta bud.⁴⁾ Direktionen diskuterade frågan om uppsägning av Simson och Mason och uppgörandet om agentur med Berner & Nielsen. Styrelsen ansåg, att bolaget inte behövde utländsk kredit för närvarande, men "genom den osäkerhet, som nu finnes för banklagstiftningen inom riket samt för de enskilda bankernas tillvaro", kunde det vara bra med tillgång till utländsk kredit. Man borde av huvudagenturen fordra en trasseringsrätt till 25.000, helst 30.000 pund. Styrelsen beslöt, att diskussioner skulle föras både med Berner och Nielsen och Simson och Mason, så fick den senare taga ställning till frågan om vem som skulle få huvudagenturen.⁵⁾ Resultatet av de förda underhandlingarna blev, att Simson och Mason blev uppsagda och Berner och Nielsen fick agenturen.⁶⁾ 1889 uppsade bolaget kontraktet med Berner & Nielsen, dock icke med avsikten att upphöra med dem utan för att göra några bestämmelser i kontraktet mera fördelaktiga för bolaget.⁷⁾ Den definitiva uppsägningen av Berner & Nielsen skedde år 1894.⁸⁾

1) Direktionsprotokoll 21/10 1887.

2) Direktionsprotokoll 11/12 1883.

3) Direktionsprotokoll 2/9 1884.

4) Direktionsprotokoll 3/1 1885.

5) Direktionsprotokoll 11/1 1886.

6) Direktionsprotokoll 1/5 och 7/6 1886.

7) Direktionsprotokoll 11/5 1889.

8) Direktionsprotokoll 3/7 1894.

Exportföreningen hade tillställt bolaget en skrivelse, vari hemställdes om minst 20 % inskränkning i timmerutdrivningen och åtminstone 10 % i virkesexporten för år 1885 emot drivningen och exporten under 1883. Styrelsen beslöt en inskränkning i timmerutdrivningen för 1885 av 25 % mot medeltalet av åren 1882 - 1884 samt att under året icke exportera mera plank och bräder än högst 29.000 standards.¹⁾

Styrelsen beslöt att släppa ut de 146 aktier, som bolaget tidigare inlöst och nu ägde gemensamt, till ett pris av 2.500 kronor per aktie.²⁾

1883 fick bolaget en ny disponent xxxxxxxxxx från Skellefteå. Regnander, den förre disponenten, hade gjort stora kontanta uttag från kassören, och dessa hade stigit till 20.473 kronor, med vilket belopp Regnander häftade i skuld till bolaget. Regnander hade drivit en del affärer privat, och dessa fick en så olycklig utgång, att Regnander måste gå i konkurs.³⁾

Den nye disponentens saga blev ej långvarig, ty även denne satte sig i skuld till bolaget, och styrelsen beslöt, att han icke fick ha att göra med bolagets angelägenheter, förrän skulden var betald. xxxxxxxxxx avreste från Hudiksvall söderut, och styrelsen underrättade alla sina agenter, att xxxxxxxxxx skiljts från sin befattning vid bolaget. xxxxxxxxxx tillställde bolagets styrelse ett brev, som av styrelsen betecknades som oförskämt, och styrelsen beslöt att begära xxxxxxxxxxs häktande och ställande till ansvar för sina brott. Beslutet var förmodligen förhastat, ty två dagar senare fattar styrelsen ett nytt beslut, enligt vilket till xxxxxxxxxx skulle utanordnas 400 eller högst 500 kronor "från obekant deltagande givare". Anledningen till detta senare beslut var, att styrelsen förstod, att denne "i sina åtgöranden oberäknelige person" kunde åstadkomma "förargelse" och "besvär" för bolaget. Med hänsyn till detta borde det vara bäst att få xxxxxxxxxx ur riket och ned till sin hustru i Antwerpen. Eller som

1) Direktionsprotokoll 3/11 1884.

2) Direktionsprotokoll 12/7 1892.

3) Direktionsprotokoll 27/2 1884.

det i protokollet uttrycktes: "..... skammen för bolaget att inom riket hysa denne misslyckade disponent.¹⁾ Tydligt är, att en viss oreda varit rådande vid bolaget under Regnanders sista år som disponent, och att denna oordning fortsatt under xxxxxxxxxxxs tid. Det var för övrigt icke endast xxxxxxxxxxx, som satt sig i skuld till bolaget utan även några tjänstemän, och det berodde enligt styrelsen på xxxxxxxxxxxs bristande tillsyn. Kassören xxxxxxxxxxx var enligt styrelsen oärlig och avskedades.²⁾ Till ny disponent utsåg styrelsen bolagets mångårige tjänsteman, överinspektör A W Lundström.³⁾ Lundström uppehöll disponentbefattningen 1886-1887, Adolf Wennberg 1887-1890, Bernhard Martin 1890-1893 samt Oscar Midling 1894-1906.

Strejk utbröt den 12 maj 1885, och styrelsen överlade om åtgärder för att lindra dess verkningar. Sålunda beslöt styrelsen att skaffa arbetare från Stockholm och från Västerbotten. Vidare beslöt styrelsen att från allt framtida arbete hos bolaget avskeda de värsta crosstiftarna, dvs 12 arbetare. Strejken varade 1 månad.⁴⁾

Bolaget och fackföreningsrörelsen.

Bland trävarubolagets arbetare hade bildats en fackförening, och dess ordförande Per Råby hade utverkat sig villkorligt tillstånd av Tuna skolråd att få begagna någon av skolsalarna i Åviks skolhus för fackföreningssammankomsten. Nu hade de vänt sig till bolaget och begärt dess tillstånd. Styrelsen var emellertid ej hågad "att fostra upp en orm i egen barm". Styrelsen gav Brun i uppdrag att till skolrådet i Tuna ge ett avböjande svar och hänvisa Råby att hos skolrådet få del av det gemensamma beslutet. Bruns skrivelse till skolrådet innehöll åtskilligt av intresse, och några av hans synpunkter må anföras. "..... En del av fackföreningarnas ändamål är fördärvliga, och trävarubolaget vill ej bidra till sistnämnda ändamåls befrämjande" Arbetarna är ej självständiga utan låta sig ledas till dårskaper av "åtskilliga moraliskt fallna lycksökare", och "en bland frukterna härav är nu de här i Sverige införda fackföreningarna - en sämre upplaga av de utländska - oaktat sådana föreningar i andra länder nu

1) Direktionsprotokoll 16/9, 14/10, 25/10 1886.

2) Direktionsprotokoll 5/10 1886.

3) Direktionsprotokoll 14/10 1886.

4) Direktionsprotokoll 12/5 1885.

hålla på att komma i misskredit även hos själva de arbetande klasserna." "Som skolrådet därav behagade att finna, sägas helt öppet fackföreningarnas uppgift vara socialism, att som det heter, behärska kapitalet; att upphäva enskild äganderätt samt jämte annat sätta i bruk medel mot folktillökning." "....." "I huru hög grad bortkomna och förvildade föreställningarna om rätt och mänskligt inom sådana arbetareföreningar genom samvetslösa agitatorers bearbetningar kunna bli, framgår således bjärt nog, då det till och med kallas moraliskt att genom konstlade medel hindra befruktningen: ett våld nämligen emot Guds förnämsta avsikt med skapelsen här på jorden, som helt uppenbart är besläktad med fosterfördrivning och barnamord." Skrivelsen utmynnade i en förhoppning om att skolrådet måtte förbjuda fackföreningssammankomster. Skolrådet beslöt att förbjuda fackföreningssammankomster.¹⁾

Olycksfallsförsäkringar för arbetarna.

Frågan om olycksfallsförsäkringar hade ofta varit på tal inom styrelsen, men den hade väntat på tillkomsten av en lag för sådana försäkringar. Nu hade man emellertid ett konkret förslag, utarbetat av inspektör Hilding Regnander, som innebar, att bolaget skulle understödja arbetarna med halva årsavgiften, och arbetarna själva skulle betala andra hälften. Regnanders förslag gällde arbetspersonalen i Hybo, och styrelsen beslöt nu, att förslag skulle utarbetas även för Forssa och Hudiksvall. Därefter skulle arbetarna tillfrågas, om de själva ville ingå på försäkringsvillkoren, då bolaget betalade hälften för dem.²⁾ Detta gick arbetarna med på, och 1890 begärde en del av bolagets arbetare, att de skulle få höja sin olycksfallsförsäkring på egen bekostnad, och för att få billigare premier på förhöjningen ville de låta denna förhöjning ingå i den förutvarande olycksfallsförsäkringen.³⁾

Bolaget och kommunerna.

Lillherrdals socken hade ansökt om 300 kronor till en orgel. Det

1) Direktionsprotokoll 12/11 1885.

2) Direktionsprotokoll 3/4 1889.

3) Direktionsprotokoll 16/5 1890.

beviljade styrelsen, och det var väl i och för sig ingenting märkligt. Motiveringen säger desto mera: "Och när det är bekant, att de andra större sågverksbolagen, som ha skogar och rörelse i Lillherrdal och framförallt Ljusne-Woxna bolag, tid efter annat lämnat socknen understöd till fyllande av åtskilliga allmänna behov, såsom till inventarier för kyrkan m.m., så fann sig styrelsen icke kunna neka bifall" ¹⁾

Trävarubolaget hade uppfört en skola i Åvik tillsammans med Tuna socken, och nu skulle val av folkskollärare förrättas där. Brun fick styrelsens uppdrag att "själv eller genom fullmakt" rösta till förmån för skolläraren Emil Seger. ²⁾ Med anledning av kyrkoherdeval i Delsbo församling beslöt styrelsen att ge inspektör Hellström i uppdrag att vid ifrågavarande val avge Trävarubolagets röster till förmån för kyrkoherde L Fredborg i Ofvanåker. ³⁾ Vid kyrkoherdeval i Forssa beslöt styrelsen, att bolagets röster skulle avgivas till förmån för kyrkoherde Lundvik i Hille. En av ledamöterna i styrelsen ansåg för sin del det vara lämpligast, att bolaget icke deltog i kyrkoherdevalet, utan detta borde överlämnas till dem, som bodde i socknen. ⁴⁾

1896 - 1907.

Under denna period behandlas sällan inköp av hemman i styrelsen. Styrelsen godkände ett hemmansinköp i Järvsö socken för 8.000 kronor. ⁵⁾ Av Lars Olsson i Vester Stråsjö, Bjuråkers socken, beslöt styrelsen inköpa ett hemman med inrösningsjord och 500 tunnland skog för ett pris av 68.000 kronor. ⁶⁾

Trävarubolaget förde en längre tid underhandlingar om inköp av Aktiebolaget Iggesunds Bruk tillhöriga bruks- och skogsegendomar och styrelsen hade nu fått en skrivelse, uppgjord av disponenten kapten Arvid Lindman och bruksägaren H Tamm. Enligt skrivelsen förband dessa sig att till Hudiksvalls Trävaruaktiebolag försälja 450 aktier (av utelöpande 600) till ett pris av 10.000 kronor per styck med villkor,

1) Direktionsprotokoll 13/11 1888.

2) Direktionsprotokoll 8/5 1883.

3) Direktionsprotokoll 23/2 1891.

4) Direktionsprotokoll 21/4 1894.

5) Direktionsprotokoll 21/1 1899.

6) Direktionsprotokoll 19/7 1901.

att köparen medgav säljaren rätt att utan ersättning få avsöndrade Strömbacka bruk med underlydande samt ca 50.000 tunnland kolskog jämte ett kontant belopp av 650.000 kronor, vartill kommer skyldighet för köparen att till kapten Lindman utbetala dessutom kontant 100.000 kronor. Skogsförvaltare hade gjort en skriftlig utredning om tillgången på avverkningsbara träd och funnit den vara så god, att man kunde taga ut hela köpeskillingen under de närmaste 10 åren. Styrelsen beslöt att inkalla extra bolagsstämma för ärendets avgörande.¹⁾ Köpet verkställdes och innebar en väldig ökning av bolagets skogstillgångar.

Trävarubolaget inköpte av aktiebolaget Ad. F Hillman en mängd avverkningsrätter till den s.k. Strömbackaskogen i Ljusdals socken för 485.000 kronor.²⁾

Med Ljusne-Voxna råkade bolaget i tvist om ett hemman i Lillherrdal, och styrelsen beslöt att anhängiggöra rättegång mot Ljusne-Voxna.³⁾

Av ett bolaget tillhörigt hemman i Delsbo skulle en del säljas för minst 6.000 kronor.⁴⁾ 1898 beslöt styrelsen till stämmans godkännande förelägga 5 stycken av styrelsen avslutade försäljningar och avsöndringar, och styrelsen skulle även anhålla om tillstånd att få försälja inägojord under 4 av bolagets hemman i Järvsö, Delsbo och Bergsjö.⁵⁾ Styrelsen godkände försäljning till G W Hall av det s.k. Hällstorpet i Edänge by för 1.025 kronor.⁶⁾ En avsöndring om 11 hektar såldes för 3.500 kronor.⁷⁾ 1905 godkändes på ett styrelsesammanträde försäljningar av 7 avsöndringar från hemman i bolagets ägo.⁸⁾ Köpesummorna från 400 - 3.000 kronor. 1906 godkände styrelsen försäljning av 3 avsöndringar från bolagshemman för 500, 1.600 och 4.000 kronor.⁹⁾

1901 utsågs Th. R Thuresson till ordförande efter Julius Brun, som varit bolagets ordförande sedan 1868. Styrelsen beslöt, att vid

1) Direktionsprotokoll 11/1 1903.

2) Direktionsprotokoll 5/1 1900.

3) Direktionsprotokoll 19/7 1901.

4) Direktionsprotokoll 28/5 1897.

5) Direktionsprotokoll 22/10 1898.

6) Direktionsprotokoll 7/7 1904.

7) Direktionsprotokoll 18/10 1904.

8) Direktionsprotokoll 14/12 1905.

9) Direktionsprotokoll 22/11 1906.

Bruns likbegängelse uppresas "en äreport utanför bolagets kontor samt från bolaget sända en begravningskrans med följande inskription: "Tack för Ditt myckna arbete och stora intresse för bolagets väl."¹⁾ Efter Thuresson var bankofullmäktige C A Weber ordförande och landshövding C Cedercrantz v. ordförande.²⁾ Ernst Trygger var ordförande 1912-1917.

1906 begärde disponent O Midling avsked från sin befattning i bolagets tjänst. I sin avskedsansökan uppgav han, att "sådana förhållanden inträtt, som kunde verka förlamande på min verksamhet som disponent."

Anledningarna framgår ej ur direktionsprotokollen. Några månader före Midlings avskedsansökan finns ett styrelseprotokoll, där de kostnader specificeras, som Midling skulle betala av de utgifter, som hade debiterats bolaget och som gällde kostnader för disponentbyggnaden. Midling ålades att betala 18.468 kronor. Utgifterna avsåg helt och hållet möblering och modernisering av byggnaden.³⁾ Det var Midling, som skött underhandlingarna och köpet av Iggesund, varför han också av bolaget erhölet en större gratifikation.

Bolaget och kommunerna.

Styrelsen upplät plats för en skolbyggnad i Ljusdals socken, och styrelsen beviljade 3.000 kronor till inköp av skolhus i Tuna församling i Håsta by, och i vilken skola sågverksarbetarnas barn skulle gå.⁴⁾ Kyrkoherden Enander i Lillherrdal anhöll om 1.000 kronor till en ugn i kyrkan, vilket styrelsen tillstyrkte.⁵⁾ Styrelsen anslog 1.000 kronor till avhjälpande av den nöd, som uppstått i Jämtland och Härjedalen på grund av missväxt. 10.000 till 12.000 kg hö skulle gratis delas ut till arrendatorerna, och bolaget skulle även öka avverkningen för att bereda behövande arbetsförtjänster.⁶⁾

Lillherrdals kommun hade i skrivelse anhållit om efterskänkande

1) Direktionsprotokoll 21/2 1901.

2) Direktionsprotokoll 9/7 1906.

3) Direktionsprotokoll 5/9 1906.

och 9/10 1906.

4) Direktionsprotokoll 16/12 1899.

5) Direktionsprotokoll 3/9 1902.

6) Direktionsprotokoll 21/11 1902.

"större eller mindre belopp av de utskylder, som bolaget har utbetalt till kommunen men numera genom Kungl. Kammarrättens utslag och Kungl. Maj:ts nådiga resolution var berättigat att återfå." Styrelsen avstyrkte denna anhållan.¹⁾

När bolagsintressen kollidera.²⁾

Erik Olof Regnander inköpte avverkningsrätten till Lillherrdals sockens stora skifteslags skog, den s.k. utskogen, vilken rätt sedermera överfördes till Hudiksvalls trävaruaktiebolag. Enligt Kungl. Maj:ts utslag 7 mars 1893 föll även avverkningsrätten till Rishuvudskogen inom det Regnanderska köpet. Ljusne-Voxna AB företog sig emellertid att å Rishuvudskogen avverka 200.000 st timmer. Woxna bruksägare (numera Ljusne-Voxna AB) inköpte den 30 september 1852 avverkningsrätten till Rishuvudskogen i Lillherrdals socken från Nordanå 1 och Kyrkbyn 2, vars innehavare då ansågs vara ägare till skogstrakten. Under laga skiftets fortgång upptäcktes, att skogen icke tillhörde nämnda hemman utan Lillherrdals stora skifteslag. Hudiksvalls trävaru AB ville mota bort Ljusne-Voxna från Rishuvudskogen. (Kempe-Voxna älv) Men Ljusne-Voxna respekterade ej heller nu Hudiksvalls trävaruaktiebolags äganderätt, på grund av att en hemmansägare ej sålt för hela sin skatt i 1856 års köp. Genom denna Matts Jonassons delvisa försäljning kan Trävarubolaget ej heller direkt utan allt för stor risk söka hindra den av Woxna bolag nu återigen påbörjade avverkningen på Rishuvudskogen, men det finns dock stor möjlighet att på indirekt väg hindra dem därifrån..... Jonas Svensson och Halvar Halfvarsson i Östensjö är nämligen ej med i stora skogsförsäljningen av 1856 utan sålde sina skogsmarker efteråt. I denna försäljning talas ej uttryckligen om tillkommande skog, ehuru jag nog tror (då försäljningen av 1856 omnämnes däri) de båda bönderna likaväl äro bundna som de, vilka undertecknat stora handeln av år 1856." Nu vill brevskrivaren, att Hudiksvalls trävaru AB skall tillerkänna bönderna del i Rishuvudskogen, och så skulle bönderna hos KB begära avverkningsförbud

1) Direktionsprotokoll 20/4 1901.

2) enligt brevväxling mellan Namlén och C A Hellström 20/2 1895, brev från Namlén till Hellström.

för Voxna och processa, utan att Hudiksvalls Trävaruaktiebolag behövde synas. Brevskrivaren litar dock ej på bönderna och är rädd för att de kan spela Hudiksvalls Trävaruaktiebolag ett stort spratt genom en uppgörelse med Ljusne-Voxna. Han föreslår därför "villkorligt köp" av de 2 böndernas hemman.

I svaret¹⁾ meddelas, att disponent Midling och borgmästare Sandquist är bortresta. Det framhålles, att det rör sig om en "kinkig sak". "Lovar man Jonas Jonasson och Stor Halfvar andel i skogen, så ligger däri ett medgivande, att bolaget ej anser sig hava ensamrätt till denna, och därav komma övriga delägare i stora skifteslaget att hämta stöd för sina pretentioner på skogstrakten, framhållande att anser bolaget sig icke hava rätt till en del av skogen, så har det heller ingen rätt till det hela."

I ett andra svarsbrev tillägges, att eftersom Midling och Sandquist anträffats, kan förhållningsorder ges. Föga kunde göras för tillfället. Ge akt på Ljusne-Voxnas avverkning. Tag reda på vad de båda hemmanen skulle betinga för pris i inköp.²⁾

Twistemålet gick ej att bilägga i godo, utan det blev process.

Hudiksvalls Trävaru AB:s intressen kolliderade även med Bergvik och Alas. Genom kontrakten den 14 oktober 1856 förvärvade sig Regnander skogsavverkningsrätt inom Lillherrdals sockens större skifteslag. Dylik rätt hade dock icke kommit till stånd för nämnda skifteslag tillhörande hemmanen Kyrkbyn 16, Östansjö 13. Dessa inköptes 1879 av Bergvik och Ala. Hudiksvalls Trävaru AB avverkade under åren 1879-1887 timmer från den gemensamma oskiftade skogen. Denna intresseskollision löstes genom en överenskommelse mellan Hudiksvalls Trävaru AB (Julius Brun) och Bergvik - Ala den 16 mars 1888.

1) Hellströms brev till Namlén 25/2 1895.

2) Hellströms brev till Namlén mars 1895.

